

ELÄMÄÄ OUTOKUMPU OSAKEYHTIÖN HELMASSA:

Yhtiöläisen perheen perhe-elämästä, kasvatuksesta ja suhteesta
Outokumpu-yhtiöön

Joensuun Yliopisto
Kasvatustieteiden tiedekunta
Luokanopettajan koulutusohjelma
Kasvatustieteen syventävien
opintojen tutkielma
Maaliskuu 1994
Räsänen Eeva-Liisa Maria

Räsänen Eeva-Liisa Maria

ELÄMÄÄ OUTOKUMPU-YHTIÖN HELMASSA:

Yhtiöläisen perheen perhe-elämästä, kasvatuksesta ja suhteesta
Outokumpu-yhtiöön

TIIVISTELMÄ

Tämän tutkimuksen tavoitteena on kuvata suomalaista yhteiskuntaa ihmisten elinoloja ja historiallisia tapahtumia yhden paikkakunnan kautta. Tämä tausta lähtökohtana etsitään elämäntapahtumia ja kaivosyhtiön vaikutuksia niihin pienessä Itä-Suomalaisessa kunnassa.

Tutkimuksessa on lähtökohtana yhteisö. Myöhemmin pureudutaan kuitenkin enemmän yksilön vaiheisiin elämän eri tilanteissa. Teoriaosa muodostuu kolmesta jaksosta, joista kaksi on varsin laajaa. Tutkielmassa on esitelty perusteellisesti Suomen ja Outokummun historiaa. Em. asioiden läpikäyminen on ollut tutkimusosaan liittyvien historiallisten seikkojen vuoksi välttämätöntä. Myös Outokummun kaivosten ja kaupungin kehityksen ymmärtäminen olisi ollut vaikeaa ilman historiallisen taustan perusteellista selvittämistä. Ihmisen kehitystä on selvitetty jaksossa 3. Perusteellisella jaksolla on luotu pohjaa kasvatuksen ja perhe-elämän näkökulmalle.

Tutkielman tavoitteena on ollut selvittää Outokumpu-yhtiön työntekijäperheiden kasvatusta ja perhe-elämää. Tutkielmassa on myös pyritty tarkastelemaan yhtiön toimien vaikutusta kaivosyhtiön työntekijöiden ja heidän perheidensä elämänvalintoihin. Tutkimuksessa käsitellään Baltesin esiteoriaa elämäntapahtumien vaikuttavista tekijöistä. Tutkimusosan haastateltavat ovat entisten yhtiön työntekijäperheiden äitejä. He ovat kolmen eri sukupolven edustajia. Aineisto on kerätty elämäkertoihin perustuvalla haastattelulla.

Tutkimuksen tuloksena oli kolme elämäkertaa, jotka olivat melko selkeitä kulultaan. Analysoinnissa on käytetty apuna Huotelinin (1992) teosta Elämäkertojen metodologisista ratkaisuksista. Tulokset eivät muodostuneet tutkimusongelmien (lähinnä Baltesin teorian) kannalta kovinkaan selkeiksi. Tutkimusosa antoi kuitenkin tietoa työläisperheiden kasvatuksesta ja siitä, miten kyseiset äidit kokivat perheen suhteen Outokumpu-yhtiöön.

Tutkielmassa käytetään nimityksiä, jotka lukijasta saattavat tuntua sekavilta. Kyseisellä paikkakunnalla ne ovat kuitenkin vakiintuneita, eivätkä aiheuta tulkinnanvaraisuuksia. Kunnasta puhuttaessa käytetään nimitystä Kuusjärvi (vuoteen 1968 saakka), Outokummun kauppala (1977 saakka) ja Outokummun kaupunki. Kaivosyhtiöstä käytetään nimityksiä Outokumpu Osakeyhtiö, Outokumpu-yhtiö, Outokumpu Oy ja yhtiö. Tiedotusvälineissä nimitykset ovat nykyisin Outokummun kaupunki ja Outokumpu. Näinollen Outokumpu tarkoittaa koko Outokumpu-konsernia ja sen oletetaan erottuvan vastaavasta kaupungin nimestä asiayhteyden perusteella. Kartta-liitteet auttavat teoriaosan paikannimien hahmottamisessa.

HAKUSANAT: Elämäkertatutkimus, perhe-elämä, Outokumpu,
Outokumpu Oy

SISÄLTÖ

1. KUUSJÄRVEN, OUTOKUMMUN JA OUTOKUMPU-YHTIÖN VAIHEITA.....	2
1.1 Suomalaisen teollisuuden nousu.....	2
1.2 Kaivostoiminnan synty ja käynnistyminen Kuusjärvellä....	4
1.3 Maamiehestä kaivosmieheksi.....	5
1.4 Yhtiön asema vakiintuu.....	6
1.5 Yhtiöläisten elämä ja kaivosyhtiö.....	7
1.5.1 Sosiaalitoiminnan määritelmiä.....	7
1.5.2 Outokumpu Osakeyhtiön sosiaalitoiminnan alkuvaihe.....	8
1.5.3 Yhtiön sosiaalitoiminta laajenee.....	10
1.6 Kehitys 1950-luvulta kaivostoiminnan loppuvaiheisiin...12	
1.7 Kaivostoiminnan hiipuminen ja lopunajan ratkaisut.....14	
1.8 Yhtiön sosiaali- ja yhdyskuntatoimien loppuvaiheet.....17	
1.9 Eläkeratkaisu.....	21
2. SUOMALAISESTA ELÄMÄSTÄ.....	23
2.1 Elinolojen ja elämäntapojen muutoksia.....	23
2.2 Suomalaisen yhteiskunnan sukupolvista ja ikäkausista...25	
2.2.1 1910-1930 -luvulla syntyneet.....	26
2.2.2 Suuren murroksen sukupolvi.....	26
2.2.3 Lähiöiden ja koulutuksen sukupolvi.....	27
2.3 Suomalainen elämäntapa.....	27
2.3.1 Elämäntapa, -tyyli ja -teema.....	27
2.3.2 Onnellisuus ja onnettomuus.....	31
3. IHMISEN ELÄMÄNKULKU.....	34
3.1 Ihmisen kehitys ja sen kuvaaminen.....	34
3.1.1 Lapsuus, nuoruus, aikuisuus.....	35
3.1.2 Perhe elämän muuttajana.....	38
3.1.3 Keski-ikä.....	39
3.1.4 Vanhuus.....	40
3.1.5 Elämän päättymisen.....	42
3.1.6 Elämäntapoihin vaikuttavia tekijöitä.....	42
3.2 Ihmisen elämäntapojen tutkiminen.....	44
3.2.1 Elämäntapojen historiaa.....	44
3.2.2 Elämäntapojen peruskäsitteitä ja metodologisia vaatimuksia.....	45

4. TUTKIMUSONGELMAT JA HYPOTEESIT.....	48
4.1 Millaista tavallisen yhtiöläisen perheen perhe-elämä oli?.....	48
4.2 Miten työläisperheiden lapset kasvatettiin?.....	48
4.3 Mikä oli perheen suhde Outokumpu Osakeyhtiöön?.....	43
4.4 Mitkä tekijät vaikuttavat yksilön elämäntulkkuun ja miten?.....	50
5. TEOREETTISET VALINNAT JA TUTKIMUKSEN SUORITTAMINEN.....	51
5.1 Tutkimuskohde.....	51
5.2 Tutkimustapa.....	53
5.2.1 Tutkimuksen luonne ja tieteelliset lähtökohdat...	53
5.2.2 Elämäntulkomusten informatiivinen muotoutuminen..	54
5.3 Tutkimusasetelma ja prosessi.....	56
5.4 Tulosten esittäminen.....	58
5.4.1 Elämäntulkomusten analysoinnista.....	58
5.4.2 Esitystavasta.....	59
6. TUTKIMUSTULOSTEN ESITTELY.....	61
6.1 Perheenäideistä.....	61
6.1.1 Maria.....	61
6.1.2 Leena.....	63
6.1.3 Tuula.....	64
6.2 Yhtiön työntekijäperheiden perhe-elämästä ja kasvatuksesta.....	66
6.3 Perheen suhteesta Outokumpu-yhtiöön.....	71
6.4 Yksilön elämäntulkkuun vaikuttavista tekijöistä.....	74
7. LÄHDELUETTELO	
8. LIITTEET	

1. KUUSJÄRVEN, OUTOKUMMUN JA OUTOKUMPU-YHTIÖN VAIHEITA

Maan hyvinvointi tai elintaso voidaan ajatella riippuvaksi sen teollistuneisuudesta. Valtiot, jotka nykyisin luetaan ns. rikkai-
siin maihin, ovat teollistuneet varhain. Tällaiseen kehitykseen
liittyvät esimerkiksi teollisten elinkeinojen kasvu, tekniset
uudistukset, työvoiman liikkuvuuden lisääntyminen ja tuotannon
kasvu.

Suomi luetaan, huolimatta nykyisestä huonosta taloudellisesta
tilastaan, rikkaiden maiden joukkoon. Teollinen vallankumous alkoi
täällä varhain. Tuohon aikaan, 1800-luvun puolivälissä, suurte-
ollisuustuotantoa edustivat maassamme tamperelainen tekstiiliteol-
lisuus ja rautateollisuus. Puuteollisuuden nousu ajoittui vasta
1800-luvun loppupuolelle. Teollisuutemme paisumisvaihe sijoittui
1920- ja -30-luvuille. Maatalouden johtoaseman teollisuus ohitti
kuitenkin vasta toisen maailmansodan jälkeen.

(Teollisuus Suomessa 1900-1973 1974, 2)

1.1 Suomen teollisuuden nousu

Suomi oli vielä 1900-luvun vaihteessa maatalousmaa. Maassa oli
teollisuutta, mutta vain 10 % väestöstä työskenteli sen parissa.
Maa- ja metsätaloudesta sen sijaan sai elantonsa noin 70 % väes-
töstä. Koko yhteiskunta oli jakautunut pääosiltaan kahteen toisis-
taan erottuvaan sosiaaliseen ryhmään, säätyläisiin (aateliset,
papisto ja porvarit) ja rahvaaseen. Maaseudulla sosiaalinen sauma
kulki tilattomien ja tilallisten välillä, vaikka maaseudultakin
voitiin erottaa oma säätyläistö: suurtilalliset, papisto, opetta-
jat ja muut pikkuvirkamiehet. (Virtanen 1974, 431, 432)

Ensimmäisen maailmansodan puhkeamista seuranneet tapahtumat Venä-
jällä olivat johtaneet keisarin kukistumiseen ja vallankumoukseen
maaliskuussa v.1917. Suomi irrottautui Venäjältä, ja antoi it-
senäisyysjulistuksensa joulukuun 6. päivänä 1917. Maamme ajautui
itsenäisyyden ajan alkuvaiheessa sisällissotaan. Kansainvälisesti

katsoen Suomen itsenäinen asema vakiintui v.1920, jolloin Neuvostoliitto tunnusti Tarton rauhassa Suomen itsenäiseksi tasavallaksi ja luovutti sille Petsamon. (Kansakuntien vaiheet 4 1952, 210-216)

Itsenäistyneen Suomen ensimmäisen eduskunnan tärkeimpiä päätöksiä oli vuoden 1918 torpparivapautuslaki, jolla erotettiin yli 120 000 vuokra-aluetta omiksi, itsenäisiksi tiloiksi. Vuoden 1922 asutus-toimintalaki (Lex Kallio) antoi tilattomalle maatalousväestölle mahdollisuuden saada itselleen maata asutustarkoitukseen. Nämä tapahtumat muuttivat voimakkaasti maaseudun sosiaalista rakennetta. Myös lisääntynyt teollisuus tarvitsi työvoimaa ja muuttoliike alkoi tasaisesti suuntautua maaseudulta asutuskeskuksiin. (Huttunen 1968, 577-582)

Teollistuminen ja muuttovirta muokkasivat asutuskeskuksia. Uudet teollisuuslaitokset ja työläisten asuinalueet levittäytyivät vanhojen keskustajamien ympärille ja muodostivat esikaupunki- ja teollisuusalueita. Entinen sääty-yhteiskunta, joka oli jakautunut neljään toisistaan erottuvaan luokkaan, murentui kehityksen myötä. Uusi luokkajako muodostui varallisuuden ja poliittisen sitoutumisen perusteella.

Teollisuuden, kaupan ja muiden palveluelinkeinojen piiriin siirtyminen oli tämän vuosisadan alkupuolella yleistä. Tästä huolimatta Suomi oli vielä viime sotien aikaan maatalousvaltainen valtio. Maatalouden lisäksi tärkeimpiin elinkeinoihin kuuluivat metsä- ja paperiteollisuus. Itä- ja Pohjois-Suomessa maatalousväestöä oli enemmän kuin eteläisissä osissa.

Metalliteollisuuden osuus oli vuosisadan alussa ollut vähäinen. Outokummun kuparin löytyminen vuonna 1910 merkitsi uuden kauden alkua tällä teollisuudenalalla. Valtakunnallisesti merkittäväksi kaivokseksi Outokumpu kehittyi 20-luvun lopulla. Kuparin ansiosta metalliteollisuuden osuus nousi vuonna 1938 lähes neljään prosenttiin koko viennistä. (Huttunen 1968, 599)

Toisen maailmansodan jälkeen tuotanto kasvoi nopeasti varsinkin teollisuudessa ja palveluelinkeinoissa. Puuteollisuus laajensi tuotantoaan ja painotti sitä puunjalostukseen. Metalliteollisuuden

tuotanto viisinkertaistui vuosina 1938-65. Siitä muodostui sotien jälkeisen nousumme pohja. Työvoiman määrä lisääntyi kuitenkin eniten palveluelinkeinoissa. (Huttunen 1974, 672-673)

1970-lukuun mennessä kehitys oli johtanut siihen, että maa- ja metsäteollisuuden piiriin kuului 20 % ammatissa toimivista ja teollisuudesta toimeentulonsa ansainneiden määrä oli kasvanut 26 %:in työtä tekevistä. (Teollisuus Suomessa 1900-1973 1974, 3)

1.2 Kaivostoiminnan synty ja käynnistyminen Kuusjärvellä

Pohjois-Karjalalaisesta Kuusjärven pitäjistä löytyneellä kuparimalmilla on mielenkiintoinen historiansa. Jo kauan ennen malmin löytymistä kerrottiin asukkaiden keskuudessa tarinoita oudoista asioista, joita nykyisen Outokummun kummulla tapahtui. Kansantarinat eivät kuitenkaan johtaneet malminetsinnän aloittamiseen. Rääkkylän Kivisalimesta löytyi suuri kivilohkare, joka käynnisti etsinnät emäkallion löytämiseksi.

Lohkareen alkuperän jäljittämistyötä johti Otto Trüstedt. Hän pystyi lohkareen sisältämien ja Kivisalimesta löytyneiden kivilajien perusteella suuntaamaan tutkimuksensa Kuusjärven alueelle. Outokummun malmi löytyi kahden vuoden tutkimusten ja porausten jälkeen. Malmin louhinta aloitettiin 1912. Outokummun kuparitehdas rakennettiin 1913. (Kuisma 1985, 8-10, 19)

Kaivostuotanto ei alussa sujunut. Hankaluuksiin liittyivät mm. omistus- ja vuokrasuhteiden vaikeudet, kuljetushankaluudet ja polttoainepula. Koelouhinnan ja -sulatuksen jälkeen työt saatiin käyntiin, mutta tulokset eivät tyydyttäneet osapuolia. Kaivos annettiin vuokralle vuonna 1917. Vuokraajakaan ei saanut tuotantoa kannattavaksi. Outokummun kehitys ajautui umpikujaan vuosina 1923-24. Tilanne selkiintyi vasta vuonna 1924, jolloin kaivosyhtiö otettiin valtion haltuun. (Lakio 1975, 169 sekä Kuisma 1985, 60)

Vuosina 1926-28 Outokummussa alkoi voimakas rakentamisen kausi. Louhinnan kehittämiseksi rakennettiin uusi kaivoskuilu ja nostotorni. Malmin rikastamista varten rakennettiin rikastustehdas ja voima-asema. Malmin kuljetusongelma ratkesi, kun Joensuun ja Outokummun välille rakennettiin junanrata. Valtion toimet Outo-

kunnan kehittämiseksi olivat tärkeitä Kuusjärven kunnalle ja sen asukkaille. Luottamus maaperän hyödyntämisen ja kaivosyhtiön mahdollisuuksiin oli tuona aikana lähes rajaton.

(Huttunen & Sivonen 1974, 218-220)

1.3 Maamiehestä kaivosmieheksi

Kaivoksen perustaminen Kuusjärven kuntaan muutti asukkaiden elämänmenoa. Ihmiset olivat saaneet toimeentulonsa tilallisten palkkollisina ja tukkisavotoissa. Suurin osa kaivosyrityksen työvoimasta löytyi lähiseudulta. Muutos maamiehestä kaivostyöläiseksi ei kuitenkaan ollut helppo. Vaati aikansa sopeutua työkuriin, työaikoihin ja työyhteisöön liittyneisiin ihmissuhteisiin.

(Kuisma 1985, 86)

Työvoiman määrä vaihteli jyrkästi kaivosyrityksen nousujen ja laskujen myötä. Alkuvaiheen rakennustehtävissä oli mukana 80-120 työläistä. Kun varsinainen tuotanto käynnistyi 1914, nousi työläisten määrä yli 200:n ja vuoteen 1918 mennessä peräti 400:n. Norjalaisen vuokrayhtiön aikana työläisten määrä kaivosyhtiössä putosi alle 80:een. Kaivostoiminnan alkuvaiheen vaikeudet ja "norjalaisen nälkäyhtiön" huono tilanne heijastuivat kaivostyöläisten elämään. Epävarmuuden aikaa kesti 1920-luvun loppupuolelle saakka. Vuonna 1928 valmistuneet laajennustyöt nostivat yhtiön tuotannon hyvälle pohjalle. Rakentaminen ja kaivosyhtiön tarjoama työ mahdollistivat ympäristön asukkaille paremman ja varmemman toimeentuloon. (Kuisma 1985, 86)

Työväestön palkkataso oli ensimmäisinä vuosikymmeninä alhainen. Palkkaus vaihteli työtehtävien mukaan. Kaivostyöläisistä timanttiporarin työpäivä kesti 12 tuntia ja tuntipalkka vuonna 1910 oli 25 penniä. Vuonna 1915 kaivoksen porari ansaitsi 25 penniä tunnilta. Malminnoston ja lastauksen tuntipalkka oli tuolloin 52 penniä tunnilta. Kaivosyritys käytti nopeasti hyväkseen työllisyystilanteen muutoksia. Ensimmäisen maailmansodan aikana oli pakko turvautua palkankorotuksiin ammattitaitoisen työväestön pitämiseksi paikoillaan. Heti tuotannon supistuessa palkkoja laskettiin ja työvoimaa irtisanottiin. (Kuisma 1985, 86-87)

Kaivos oli perustettu pieneen, syrjäiseen, harvaanasuttuun maalaiskylään. Outokumpu sijaitsi 50 km:n päässä lähimmästä rautatieasemasta ja kaupungista. Luontaisia voimanlähteitä seudulla ei ollut ja väestö oli teollisuustyöhön tottumaton. Kaivostoiminnan alkaessa elämä kylässä vilkastui ja uusia asukkaita ilmaantui. Aluksi työmiehet asuivat kotimökeissään tai kaivosyhtiön lunastamissa maalaistaloissa. Asuinolosuhteet olivat kurjat. Pienessä parin huoneen ja tuvan asunnossa saattoi asua neljä-viisi perhettä alivuokralaisineen. Pian yhtiö alkoi rakentaa asuntoja työläisiä ja virkailijoita varten. Kaivosyritys oli kuitenkin jatkuvissa taloudellisissa vaikeuksissa, eikä pystynyt järjestämään työväkensä asuntoasioita tyydyttävästi. Asuntotilanne parantui vasta 1930-luvulla yhtiön taloudellisen tilan parantumisen myötä.

(Kuisma 1985, 92-94)

1.4 Yhtiön asema vakiintuu

Rakennustyöt Outokummun kaivostoiminnan laajentamiseksi aloitettiin vuonna 1926. Uusi kaivos muodosti kokonaisuuden, jossa eri laitokset sijaitsivat lähekkäin. Nostotorni rakennettiin kaivoksen kummun päälle ja rikastamo sijoitettiin mäen rinteeseen pengermäisesti. Rautatieraide vedettiin suoraan rikastamon alle. Rikastamon sijainti ratkaisi myös prosessijätteen sijoitusongelman. Vuosittain jätelietettä muodostui kymmeniä tuhansia tonneja. Nyt sitä alettiin laskea tehtaan alapuolella aukenevaan laaksoon, josta se kulkeutui Outolammen kautta Jyrin-Lietukan lampeen. (liite 2)

(Kuisma 1985, 72)

Outokummun kaivos oli siirtynyt valtion haltuun vuonna 1924. Yhtiön toiminta oli huonosti järjesteltyä. Asioiden selkiinnyttämiseksi ryhdyttiin vuonna 1931 suunnittelemaan Outokummun muuttamista osakeyhtiöksi. Muutos tapahtui tammikuussa 1932. Tuloksena oli osakeyhtiö, joka oli elinvoimainen ja velaton. Yhtiön toimihenkilöt ja työntekijät saivat pitää työpaikkansa.

(Huttunen & Sivonen 1974, 22-23)

Outokumpu Oy:n laajenevaa toimintaa johti vuorineuvos Eero Mäkinen. Paikkakunnan asukkaat tunsivat hänet jo entuudestaan norjalaisyhtiön ajoilta. "Vuori-Eero" oli ottanut elämäntehtäväkseen

Suomen vuoriteollisuuden kehittämisen uuteen kukoistukseen Outokummun avulla. Hän vaikutti ratkaisevasti 1920-luvulla puoliväkisin läpi ajettuihin valtiollistamis- ja investointipäätöksiin. (Kuisma 1988, 5)

Mäkisen voimakas persoona, asiantuntemus ja uupumattomalta vaikuttanut työtarmo vahvistivat yhtiön johdon asemaa ja valtaa. Toimitusjohtaja Mäkinen saavutti 1930-luvun jälkeen aseman, jota kukaan ei voinut kyseenalaistaa. Hänen kokemustaan tarvittiin myös yhtiön ulkopuolella, esimerkiksi talous- ja teollisuuspolitiikassa, tieteellisissä tehtävissä ja kulttuuripolitiikassa. Hän oli kokouksen kansanedustajana 1945-51 ja kulkulaitosministerinä 1953. Mäkinen aloitti Ab Outokumpu Oy:n toimitusjohtajana 1921 ja Outokumpu Oy:n toimitusjohtajana vuodesta 1932 vuoteen 1953 eli kuolemaansa asti. (Kuisma 1985, 112, 430)

Toisen maailmansodan uhka sai suurvallat lisäämään sotavarustelua jo 30-luvun loppupuolella. Kuparin kysyntä ja hinta kasvoivat. Kaivostuotantoa oli jälleen laajennettava. Louhinnan lisäämiseksi avattiin vuonna 1939 Mökkivaaran kaivos Outolammen toiselle reunalle. Metalliraaka-aineiden tarve lisääntyi entisestään Suomen jouduttua sotaan mukaan. Kuparia tarvittiin myös maksuksi sota- ja elintarvikkeista. Sotavuosien ja niitä seuranneiden sotakorvausten aiheuttama tuotannon laajeneminen johti yhtiön toiminnan tehostamiseen ja laajentamiseen. Jatkojalostus tapahtui aluksi Imatralla, myöhemmin Harjavallassa ja Porissa. (Huttunen & Sivonen 1974, 223-224)

1.5 Yhtiöläisten elämä ja kaivosyhtiö

1.5.1 Sosiaalitoiminnan määritelmiä

Sosiaalitoiminta on tullut yritysten toimintaan mukaan varhain. Jo vuonna 1948 ilmestynyt kirja Teollisuuden sosiaalinen toiminta esittelee yksityiskohtaisesti teollisuuslaitosten sosiaalitoiminnan lakisääteisiä ja vapaaehtoisia toimintamuotoja. Monista aiemmin vapaaehtoisista sosiaalitoimista tuli myöhemmin pakollisia. Ahtiaisen (1978) mukaan lakisääteisen sosiaalitoiminnan vaikutuk-

set ilmenevät usein pitkällä aikaviiveellä. Vapaaehtoisen sosiaalitoiminnan vaikutuksia voidaan pitää välittöminä. (Teollisuuden sosiaalinen toiminta 1948, 10 sekä Ahtiainen 1978, 9)

Sosiaalitoiminnan syntyyn on vaikuttanut tarve houkutella yritykseen koulutettua henkilökuntaa. Toisaalta työntekijöiden vaihtuvuus on haluttu pitää mahdollisimman alhaisena. "Työnantajan sosiaalitoiminta käsittää ne pyrkimykset ja toimenpiteet, joiden tarkoituksena on työnantajan omien työntekijöiden ja heidän perheväkensä viihtyvyyden lisääminen." (Waris 1980, 92)

Miner & Miner (1973) määrittelevät vapaaehtoisen sosiaalitoiminnan varsinaiseksi päämääräksi "edistää organisaation pysyvyyttä vaikuttamalla työntekijöiden työmoraaliin, turvallisuudentunteeseen ja työtyytyväisyyteen. (Ahtiainen 1978, 10)

Paukkusen (1964) mukaan vapaaehtoinen sosiaalitoiminta voidaan jakaa seuraavasti:

1. terveydellinen sosiaalitoiminta (työpaikkaterveydenhuolto, työturvallisuustoiminta, liikuntakasvatus ja lastenhoito)
 2. taloudellinen sosiaalitoiminta (asuntotoiminta, saunat, pesulat, palstaviljely, työpaikkaruokailu, huoltokonttorit, työpaikkakuljetukset, lahjat henkilökunnalle)
 3. henkinen sosiaalitoiminta (vapaa-ajan toiminnot, kuten kerhot, lomatoiminta, kirjastopalvelut, henkilöstölehti, koulutustoiminta)
- (Ahtiainen 1978, 10-11)

Liitteessä 4 on esitelty työvoimakustannusten jaottelu Sihtolan (1972) mukaan. Hän erittelee kaaviossaan välittömät ja välilliset työvoimakustannukset. Jaottelussa näkyvät myös lakisääteiset ja vapaaehtoiset työvoimakustannukset. (Sihtola 1972, 23)

1.5.2 Outokumpu Osakeyhtiön sosiaalitoiminnan alku

Kaivostoiminnan alkuvaiheessa työntekijöiden asumisasia oli tärkeä Outokumpu Oy:n sosiaalitoiminnan kohde. Sen lisäksi yhtiön oli vastattava myös muunlaisesta sosiaalitoiminnasta. Henkilökunnan terveys oli tuotannon jatkuvuuden kannalta tärkeä asia. Kaivostoiminnan alusta alkaen yhtiö tarjosi työntekijöilleen ilmaisen sairaanhoidon. Myös muut perheenjäsenet saivat käyttää yhtiön

lääkäri- ja sairaanhoitopalveluita pientä korvausta vastaan. Yhteinen lääkäri palkattiin Kuusjärven kunnan kanssa jo 1910-luvulla. Vuonna 1915 aloitti tehtävänsä ensimmäinen yhtiön sairaanhoitaja. Samana vuonna rakennettiin myös pieni sairastupa. Vähitellen sairaala kävi ahtaaksi. Vuosina 1937-39 yhtiö rakennutti uuden sairaalarakennuksen, jossa oli mm. leikkaussali sekä röntgenlaitteet, joita tarvittiin erityisesti kaivosmiesten keuhkosairauksien tutkimiseen. (Kuisma 1985, 94, 215)

Yleinen eläketurva oli vielä 1930-luvulla heikko. Outokumpu-yhtiöllä alle 20 vuotta palvelleiden eläkekysymykset ratkaistiin tuolloin tapauskohtaisesti. Outokumpu Oy:n eläkelaitos aloitti toimintansa vuonna 1938. Eläkejärjestelmän mukaan maksettiin vanhuus- ja työkyvyttömyyseläkettä sekä miespuolisen työntekijän kuoltua perhe-eläkettä leskelle ja lapsille. Eläkkeet jäivät 1940-luvun inflaatiovuosina jälkeen kehityksestä. 40-luvun lopulla epäonnistuttiin valtionyhtiöiden eläkejärjestelmien yhtenäistämässä. Eläkejärjestelyjen epäkohtien korjaamiseksi aloitettiin valmistelut yhtiön oman eläkesäätiön perustamiseksi.

(Kuisma 1985, 217-219)

Outokummun kaivokselle perustettiin 1930-luvulla huoltokonttori. Sen jäseniksi pääsivät kaikki Outokumpu Oy:ssä työskentelevät virkailijat ja työntekijät. Huoltokonttori pyrki huolehtimaan jäsentensä vero-, laina-, vakuutus- ym. maksuista. Kunkin jäsenen palkasta pidätettiin kuukausittain maksuihin tarvittava summa. Huoltokonttorin ylläpitokustannukset maksoi yhtiö.

(Kuisma 1985, 219)

Työntekijät oli vakuutettu kuoleman ja työkyvyn menetyksen varalta alusta alkaen. Myös erityisen sairaus- ja hautausapukassan perustamisesta tehtiin aloite. Asia kuitenkin raukesi, koska työntekijät eivät halunneet osallistua kassan kustannuksiin. Myöhemmin työväki teki kuitenkin aloitteen em. kassan perustamisesta. Vuonna 1944 aloittanut sairaus- ja hautausapukassa paransi merkittävästi työntekijöiden sosiaaliturvaa. (Kuisma 1985, 219)

Vuonna 1936 asui yhtiön vuokra-asunnoissa 160 työläistä. Osa työntekijöistä oli rakentanut omakotitalon vuokraamalleen tontille. Arviolta kaksi kolmasosaa Outokumpu Oy:n työläisistä asui kuitenkin vielä useiden kilometrien (jopa 15-20 km) päässä työpai-

kastaan. Työmatka saattoi kestää yhteen suuntaan kolme tuntia. Tällainen matka rasitti työntekijää liikaa ja vaikutti työtehoon sekä tapaturmariskiä. (Kuisma 1985, 212)

Tuohon aikaan arveltiin kaivoksen olevan toiminnassa kolmekymmentä vuotta. Ei siis ollut kannattavaa rakentaa asuntoja noin 500 perhettä varten. Ongelma ratkaistiin 1937 hankkimalla yhtiölle viisi linja-autoa. Työmatkojen kustannuksista huolehti pääosin yhtiö ja työntekijöiltä perittiin kyydistä nimellinen maksu. Niille, jotka halusivat asua lähempänä kaivosta, tarjottiin lainoitusomaa talon rakentamista varten. Yhtiö luovutti käyttöön halpoja tontteja, rakensi kadut, veti sähkölinjat ja myi sähköä edullisesti, avusti loppurahoituksessa ja tarvikkeiden hankinnassa sekä antoi maksuttomasti käyttöön piirustukset ja neuvoi rakentamisessa. Työntekijöiden keskuudessa tällaista asumisongelmien ratkaisutapaa ei kuitenkaan yleisesti hyväksytty eikä käytetty. (Kuisma 1985, 212-213)

1.5.3 Yhtiön sosiaalitoiminta laajenee

Sota-aikana ja sodan jälkeen tuotantoa oli Outokumpu Oy:ssä laajennettava. Työvoimasta oli pulaa ja työntekijöiden vaihtuvuus häiritsti yhtiön toimintaa. Toimintatapoja oli siis muutettava. Omien mautilojen hoito kaivostyön ohessa heikensi kaivostyöläisten työtehoa. Heidän oli lopetettava sivutyöt ja siirryttävä pelkäämään mainareiksi. Outokumpu Oy:n oli tunnustettava, että Outokumpuun oli syntynyt kaivosyhdyskunta. Vähitellen yhtiön oli siis otettava suurempi vastuu yhdyskunnan kehittämistä. (Kuisma 1985, 213-214)

Vuoden 1939 lopussa yhtiö omisti Outokummun alueella eri suuruisia asuntoja 215 kappaletta. Asuntopulan vuoksi rakentamista oli vilkastutettava. Vuoteen 1953 mennessä yhtiön omistamien asuntojen määrä oli kohonnut n. 650:een. Tämän jälkeen työläisten asumisen tila alkoi olla tyydyttävä ja asuntotuotantoa hiljennettiin. Rakentaminen oli vaatinut yhtiöltä suuria investointeja. Henkilökunnalle yhtiön järjestämät asunnot olivat sosiaalinen etu: vuokra oli pieni, sähkö ilmaista ja polttopuut edullisia. (Kuisma 1985, 214)

Outokumpu Oy järjesti työntekijöilleen myös muita sosiaalisia etuisuuksia. Kaivoksilla työntekijöille oli ruokailumahdollisuus. Yleiset saunat ja pesutuvat kuuluivat myös palveluihin. Sotavuosina yhtiö tuki lapsiperheitä rahallisesti ja auttoi myös sotaorpoja. Sosiaalitoimintaan kuului myös kaivoksen maatalousosasto. Henkilökunnan elintarvikehuollon turvaamiseksi yhtiö jatkoi haltuunsa joutuneiden maatilojen hyödyntämistä. Outokummun kaivoksen maatalousosastolla oli työntekijöitä n. 30. (Kuisma 1985, 220)

Yhtiö tuki monin tavoin myös henkilökunnan vapaa-ajan harrastuksia. Kaivosyhtiön järjestämänä Outokummussa oli erilaisia harrastuspiirejä, kuoro- ja orkesteritoimintaa, kirjasto, urheilukenttä, luistelukenttä, kuntosali, autokerho, lomamökkejä. Sosiaalikulutukset muodostivat yhtiölle merkittävän menoerän. Kaivostyö oli raskasta ja joskus vaarallistakin. Työntekijöiden saatavuuden ja pysyvyyden turvaamiseksi hyvät sosiaali-edut katsottiin yhtiön puolelta välttämättömiksi. Suurimmillaan sosiaalimenojen osuus liikevaihdosta oli n. 10 prosenttia. Lakisääteinen osuus oli noin 2-3 prosenttia. (Kuisma 1985, 220)

Kaivosyhtiön merkitys Kuusjärven kunnan alueella sijainneen Outokummun yhdyskunnan kehittämässä oli suuri. Kuljetusolojen parantamisen ja sairaalan rakentamisen lisäksi yhtiö auttoi kansakoululaitoksen järjestämisessä ja vaikutti myös oppikoulun perustamiseen. Vuonna 1953 Outokumpu Oy perusti paikkakunnalle kaivosammattikoulun. Yhtiö toi Kuusjärvelle sähkön ja huolehti monista kunnallisteknisistä töistä. Kaivosteollisuuden nousu vilkastutti myös Kuusjärven yhdistyselämää ja poliittista toimintaa. (Kuisma 1985, 236)

Kaivoksen johtaja Esko Pihko totesi Outokummun Sanomien (3/88) haastattelussa: "Alkuvuosina kaikki, mitä tapahtui ja mitä piti tapahtua, oli yhtiön käsissä, oli sitten kyse tonttipolitiikasta, sähkö- ja vesilaitoksesta, sairaalasta, lääkäristä, ambulanssista, palokunnasta, yleisestä saunasta, kirjastosta, urheilukentästä tai vaikka torvisoittokunnasta." (Valkonen 1988, 7)

Asta Toivanen kirjoitti Outokummun Sanomissa (3/88): "Vain koulutoimeen ja kirkollisiin kuvioihin ei yhtiö tietotaitoaan pistänyt." (Toivanen 1988, 9). Kaivoksen johtaja Pihko kuitenkin jatkoi Outokummun Sanomissa (3/88) yhtiön yhteiskunnallisista toimista

seuraavaa: "Joskus 50-luvun vaihteessa virisi yhtiössä sellainen ajatus, että myös yhteiskunnalla oli tiettyjä velvoitteita." Koulukysymyksestä Pihko totesi: "Yhtiö osallistui kansakoulun laajentamiseen ja oppikoulun perustamiseen, vaikka kerrottiinkin, ettei vuorineuvos Eero Mäkisen mielestä tarvittu oppikoulua Outokumpuun - Ei sinne herroja kaivattu, vaan kunnan kaivosmiehiä!" (Valkonen 1988, 7)

1.6 Kehitys 1950-luvulta kaivostoiminnan loppuvaiheisiin

Uuden kaivoskuilun rakentaminen Outokumpuun tuli jälleen ajankoh-
taiseksi 50-luvun alussa. Myös uusi rikastamo oli tarpeen, sillä entisten laitosten kapasiteetti ei riittänyt. Uuden kaivoksen yhteyteen oli rakennettava myös korjaamo, varastotilat, konttori ja kaivostuvat. Korkeista kustannuksista huolimatta yhtiön hallintoneuvosto teki myönteisen päätöksen. Rakennustyöt lopuivat vuonna 1954. Malmin laskettiin Kuusjärvellä riittävän 20 vuodeksi. Toiminta keskittyi nyt Mökkivaaran ja Keretin kaivoksiin. Keretin kaivos oli toiseksi suurin kuparikaivos Euroopassa. Ensimmäisen louhinta-alueen ns. vanha kaivos oli jäänyt matkailukäyttöön. (Huttunen & Sivonen 1974, 224-225 sekä Kuisma 1985, 261)

Vuoriteollisuus hyödyntää uusiutumattomia luonnonvaroja. Kaivostoiminta saa näin ollen aikaan pysyviä muutoksia ympäristössä. Kivikasat, rikastamon jätealueet ja avolouhokset jättävät jälkensä maisemaan. Myös jätevesien sijoittaminen liittyy kaivosteollisuuden ympäristöongelmiin. Outokummussa jätevesikysymys periytyi jo vanhan kaivoksen ajalta. Yhtiö, maanomistajat ja asukkaat ryhtyivät yhdessä toimiin lisäsaastumisen ehkäisemiseksi ja pilaantuneiden vesien puhdistamiseksi. Pohjaveden likaantuminen saavutti huippunsa 1950-luvulla. Ongelmia aiheuttanut vanha rikastamo lopetti toimintansa vuonna 1954. (Kuisma 1985, 384-385)

Tuolloin näytti siltä, ettei oikeudenkäyntejä vahingonkorvausten saamiseksi tarvittaisi. 1960-luvun alkupuolella oikeuskanslerille jätettiin kuitenkin kantelu. Pian tämän jälkeen Outokummun lähiympäristön pohjavesistä löydettiin syanidia. Apulaisoikeuskanslerin päätös (1964) oli, että yhtiön oli hoidettava jätevesikysymyksensä

välittömästi. Jäteveden käsittelyssä siirryttiin uuteen menetelmään. Rautapitoinen jätevesi neutraloitiin kalkilla. Syanidikysymys poistui, kun viranomaiset totesivat, etteivät syanidimäärät olleet huolestuttavia. (Kuisma 1985, 385)

Vuosina 1964-65 käynnistyi prosessi, jossa lähes 300 maanomistajaa vaati kaivosyhtiöltä vahingonkorvauksia. Itä-Suomen vesioikeuden antaman päätöksen (1971) mukaan yhtiö joutui maksamaan kalataloudellisia korvauksia ja istuttamaan vuosittain kaloja vesistöihin. Yhtiö velvoitettiin myös huolehtimaan vesien likaantumisesta kärsineiden talouksien vedensaannista. (Kuisma 1985, 385)

Vaikka kaivostoiminnan loppuminen oli myöhemmin tulevaisuudessa edessä, eivät tunnelmat olleet pessimistisiä. Keretin laitosten tuotteliaimmat vuodet olivat tuolloin edessä. Kaivostoiminnan jatkuvuutta yritettiin varmistaa myös laajan malminetsintätoiminnan avulla. Keretin kaivos oli kaivosyhtiön rahoitustoiminnassa tarpeellinen. Outokumpu Oy oli perustanut myös muita kaivoksia ja tarvitsi varoja vilkkaan rakentamisen kustannuksiin. Keretin kaivoksen tuotanto vaihteli yhtiön investointivaiheitten ja kuparin hintatason myötä. (Kuisma 1985, 261)

Keretin kaivoksen paras tuotantovuosi oli 1961. Tuolloin louhitettiin 731 376 malmitonnia, josta kuparia oli 27 779 tonnia. 1960-luvun puolivälissä määriteltiin loushintamäärät vuoteen 1979 saakka. Tämän jälkeen suunnitelmien mukaan tuotanto hiljenisi vuoteen 1986 mennessä. Kaivostoiminnan huonot näkymät saivat aikaan yleisen pessimismin kunnassa. Työpaikkojen ja toimeentulon turvaamiseksi käynnistyi muuttoliike kaupunkiin ja Etelä-Suomeen. (Kuisma 1985, 261)

Tilanteen muutti 1965 tehty Vuonoksen malminlöytö. Se ei ollut yhtä suuri kuin Outokummun malmio, mutta sen louhiminen oli kannattavaa. Malmin laskettiin riittävän vuoteen 2000 saakka. Uusi malminlöytö muutti heti paikkakunnan yleistä ilmapiiriä myönteisempään suuntaan. Kuusjärvellä oli 1960-luvulla virinnyt kauppalahanke. Vuoden 1968 alusta Kuusjärven kunta muuttui Outokummun kauppalaksi. Kuntamuodon vaihtuminen ei kuitenkaan aiheuttanut suuria muu-

toksia Outokummussa. Koska kauppalahanke oli käynnistynyt jo aikaisemmin, oli kunnassa ennakoitu vaatimukset, joita laki kauppalan toiminnalle asetti.

(Huttunen & Sivonen 1974, 228-230, 324-325)

Vuonoksen kaivos valmistui vuonna 1972. Se poikkesi Outokumpu Oy:n muista kaivoksista malmin köyhyyden ja suurten mittasuhteiden osalta. Nostotornia ei tälle kaivokselle rakennettu, vaan louhinta hoidettiin suuren vinotunnelin kautta. Vuonoksen kaivoksen toiminta kangerteli alusta alkaen. Tekniset vaikeudet ja hintakehitys muodostuivat kohtalokkaiksi iskuiksi kaivokselle. Kannattamattomaksi osoittautunut Vuonoksen nikkelinlouhinta lopetettiin vuoden 1977 loppuun mennessä. Vuonoksessa louhittiin kuparia 30.6.1985 saakka. Vuonna 1986 Keretin kaivos oli useaan otteeseen julkisuudessa mm. Outokummun kaupungin tulevaisuuteen kytkettynä. Keretissä oli vuonna 1987 tuotantokatkos, lomautus ja uudelleenavaaminen. Keretin kaivoksessa louhinta jatkui 30.5.1989 saakka. Outokumpu Oy:n Outokummun kaivosten henkilöstökehitys (vuosina 1976-89) on esitelty liitteessä 5. (Kuisma 1985, 265-267, Outokumpu Oy:n vuosikertomukset sekä Toivanen 1993)

Suurimmat ympäristön saastumiseen liittyvät ongelmat onnistuttiin Outokummussa hoitamaan. Pohjavesi- ja ympäristökysymys säilyi kuitenkin asukkaiden mielissä aiheuttaen joskus voimakkaitakin tunteenpurkauksia. Outokummussa on nähtävissä se, miten kaivostoiminta vaikuttaa ympäristöön. Kaivosalueiden maisemointityöt ovat varsinaisesti alkaneet vasta nyt. Metsittyminen ja nurmettuminen kestävät aikansa. Alueelle on tuonut uusiokäyttöä mm. golfkenttä. Sortuma-alueet muodostavat myös oman ongelmansa. Kaivosrakennuksia on purettu ja purkutöiden jatkamista suunnitellaan. Jatkossa joudutaan kuitenkin keskustelemaan siitä, mitkä kaivosalueen osista ovat säilyttämisen arvoisia. Outokumpu muodostaa arvokkaan ja omaleimaisen kulttuurikononaisuuden, joka muistuttaa siitä, että "kivikuoren uumenista" on saatu vaurautta koko Suomelle.

1.7 Kaivostoiminnan hiipuminen ja lopunajan ratkaisut

Kaivoksen muodostuminen Outokummun seudulle oli johtanut kehitykseen, josta ei oltu osattu uneksiakaan. Kaivostoiminta oli tuonut mukanaan työpaikkoja, asuntoja, terveydenhoidon, koulutusta ja

kaikenlaista taloudellista, sosiaalista ja kulttuurista edistystä. Malmivarojen rajallisuus oli tiedossa alusta alkaen. Kaivoskaupungin muodostumista haluttiin sen vuoksi yhtiön taholta jarrutella. Jarruttelu ei kuitenkaan auttanut. Louhintatoiminta laajeni vähitellen ja yhtiön oli huolehdittava työntekijöiden oloista asianmukaisella tavalla.

Ajan myötä kaivosyhtiöstä tuli seudun elämänmenoon vaikuttava osa. Myös kaivostoiminnan päättymisellä oli suuri merkitys Outokummun kaupungin kehitykseen. Heikki Laakso kirjoitti kesäkuun 1988 Outokummun Sanomissa: "Paljon puhuttu rakennemuutos oli tuttu Outokummussa jo paljon ennen kuin siitä tuli kansallinen muoti- ja kirosana. Ainakin viimeiset 10 vuotta paikkakunta on yrittänyt hallitusti muuttaa ja monipuolistaa elinkeinorakennettaan."

(Laakso 1988, 3)

Lopettamiskehitys muutti yhtiön asemaa ratkaisevasti. Se oli ollut aikaisemmin paikkakunnalla johtavassa asemassa. Nyt yhtiöstä tuli Outokummussa vain yksi osa sosiaalista yhteisöä. Myös koko teollisuusyhtiön toiminta muuttui. Kaivostoiminta hiljeni muillakin paikkakunnilla. Sulattojen toiminnan turvaamiseksi Outokumpu Oy muutti toimintaperiaatteitaan ja ryhtyi tuomaan raaka-aineita ulkomailta.

Kaivosten sulkeminen oli ennakoitavissa. Outokumpulaisittain yleinen käsitys kuitenkin oli, että yhtiö järjestää asiat, eikä jätä ketään pulaan. Ehkä tämä ajatustapa osaltaan vaikutti siihen, että työntekijät pysyivät paikkakunnalla ja muuttoliike käynnistyi vasta pakon edessä. Toisaalta monet yhtiön työntekijäperheet olivat rakentaneet taloja ja hankkineet asuntoja. Tuona aikana oli vaikea saada asuntoa myydyksi tai saada rakentamastaan talosta riittävää hintaa. Suurimmillaan muuttoliike Outokummusta oli 80-luvun puolivälin tienoilla.

Outokummussa yritettiin yhtiön ja kaupungin taholta valmistautua siihen, että työttömyys tulisi lisääntymään kaivosten sulkeutumisessa. Kaupunki perusti teollisuuskylän, johon valmistui vuonna 1979 Outokumpu Oy:n Turulan konepaja. Vuonna 1982 yhtiön toimesta järjestettiin "muuttohalukkuustiedustelu", jossa selvitettiin kaivoksilta vapautuvan henkilöstön uudelleen sijoittamiseen liittyviä seikkoja. Yhtiö perusti myös oman sisäisen "työnvälitys-

toimiston". Periaatteena oli, että kaikille yritettiin järjestää töitä joltain muulta Outokumpu-yhtiön laitokselta (ks. liite 6). Kaikki työntekijät eivät kuitenkaan halunneet muuttaa työn perässä. (Outokumpu Oy:n vuosikertomus vuodelta 1982)

Outokummun kaivosten sulkeminen oli tiedossa jo etukäteen. Tämä antoi yhtiölle ja työntekijöille mahdollisuuden punnita mahdollisuuksia hyvissä ajoin. Päinvastainen esimerkki on Rauma-Repolan ikkunatehtaan myyminen Joensuussa vuonna 1986. Kaupan yhteydessä 187 työntekijää siirtyi uusille omistajille vanhoina työntekijöinä. Myöhemmin työntekijät irtisanottiin. Tässä tapauksessa ei vanhoilla eikä uusilla omistajilla ollut suunnitelmia työvoiman uudelleensijoittamisesta. Korvaavien työpaikkojen luominen ja uuden yritystoiminnan saattaminen alkuun jäivät Rauma-Repolan tapauksessa Joensuun kaupungin elinkeinotoimen hoidettaviksi. Tähän esimerkkiin verraten Outokummussa asiat hoidettiin paremmin. Henkilökunnalle pyrittiin tarjoamaan työpaikka. Paikkakunnalle hankittiin myös korvaavaa teollisuutta. (Koistinen, Salin & Tikka 1987)

Hannu Turunen selvitti vuonna 1987 Outokummun Keretin kaivoksen henkilökunnan työhönsijoittumisedellytyksiä, koulutusmahdollisuuksia ja -toiveita sekä tulevaisuudensuunnitelmia tuotannonlopetustilanteessa. Tutkimuksessa kysyttiin myös työntekijöiden muuttotodennäköisyyttä paikkakunnalta. Varmasti muuttavien osuus oli pieni (3,9%) kokonaisvastaajamäärästä. Niitä, jotka eivät osanneet sanoa, oli noin neljännes. Epävarmojen osuus on sekava, koska tutkimuksen vastaukset eivät Turusen mukaan ole suhteessa "käytännön muuttohalukkuuteen". Tutkimuksen perusteella tärkein muuttoa estävä tekijä oli asunnon omistus. Myös puolison työ, molemmat edelliset yhdessä, ikä ja terveydelliset syyt katsottiin estäviksi tai rajoittaviksi tekijöiksi. (Turunen 1987, 14-15)

Kaivostoiminnan päättyminen oli pitkäkestoinen prosessi. Työntekijöiden selviytyminen oli vaihtelevaa ja osalle loppumistapahtuma oli hyvin raskas. Työterveyshoitaja Eeva-Liisa Pietiläinen otti osaltaan kantaa lopetuskehitykseen työterveyshuollon toimintakerptomuksessa (vuodelta 1987). Hän oli pannut merkille kaivosteollisuuden supistuminen ja sen, että ihmisten sopeutumiskyky on asetettu koetukselle. Hänen mukaan "työpaikkojen väheneminen, lomautukset, lopputilit, siirtyminen muille laitoksille, eläkesäätiön

eduissa tapahtunevat kaventumat ovat aiheuttaneet tyytymättömyyttä, epävarmuutta, turvattomuutta, ahdistuneisuutta ja varsin runsaasti psykosomaattista oireilua. Paha olo näyttää levinneen myös koteihin ja perheisiin. Yrityksen toiminnan suunnittelusta ja lähitulevaisuudensuunnitelmista on tietoa koettu saadun perin niukasti henkilökohtaisten tulevaisuudensuunnitelmien teon yksilö- ja perhetasolla mm. tästä syystä vaikeutuneen. Lentäväksi lauseeksi on outokumpulaisten keskuudessa muodostunut "päivä kerrallaan". Tämä "päivä kerrallaan" -elämäntyyli murentaa kuitenkin perusturvallisuutta ja ajatuksen pois kitkemiseksi toivoisi työnantajan tekevän kaiken voitavansa. Toivottavasti ajatus hyvinvoivan työntekijän merkityksestä menestyvässä yrityksessä ei ole hukkunut." (Pietiläinen 1987)

Jäljelle ei jäänyt pelkästään hylättyjä kaivosalueita. Outokumpuun jäi hyvin rakennettu kaupunki, menestyvä teollisuuskylä uusine työpaikkoineen, kaivosteollisuuden johto- ja tutkimusyksiköitä. Outokummun malmia louhittiin koko toiminnan aikana yhteensä 28 352 117 tonnia. Paras tuotantovuosi oli 1961, jolloin louhinta oli 731 376 tonnia. Kaivos työllisti toimintansa aikana tuhansia ihmisiä. Suurimmillaan työvoima oli vuonna 1945 (1 704 henkeä). Malmin louhinnan päätöstilaisuus pidettiin 26.5.1989. (liite 7) (Kaivoskierros 2/89, 8-9)

1.8 Yhtiön sosiaali- ja yhdyskuntatoiminnan loppuvaiheet

Outokumpu-yhtiön sosiaalitoiminta oli jo 1950-luvulla monipuolista. Varsinkin vapaaehtoinen sosiaalitoiminta oli laajaa. Yhtiö rakensi henkilökunnalleen ajanmukaiset asuinalueet. Tämä oli työntekijöiden saatavuuden kannalta välttämätöntä. Samalla yhtiö huolehti kaivosyhdyskunnan kunnallistekniikasta. Se tarjosi työntekijöilleen asuntolainoja, hyvän eläketurvan, terveydenhoidon, työmatkakuljetuksia, lomanviettopaikan, koulutusta, saunat, pesutuvat. Myös vapaa-ajan harrastuksia sekä kerho- ja urheilutoimintaa tuettiin.

Riitta Ahtiainen selvitti laudatur-tutkielmassaan (1978) Outokummun kaivoksen vapaaehtoista sosiaalitoimintaa. Kaivoksen organisaatio oli tuolloin yhtä kaivosta laajempi kokonaisuus ja siihen kuului Keretin ja Vuonoksen lisäksi myös Hammaslahden kaivos. Mal-

min rikastus tapahtui kaivoksilla, mutta jatkokäsittely yhtiön metallitehtailla. Tutkimuksessa selvitettiin erilaisissa työympäristöissä työskentelevien henkilöiden tyytyväisyyttä vapaaehtoisen sosiaalitoiminnan eri osa-alueisiin. (Ahtiainen 1978, 10)

Terveydelliseen sosiaalitoimintaan Ahtiainen laski työterveys- ja työturvallisuustoiminnan, suojatarvikkeet, turvallisuuskilpailun, työpaikkaliikunnan ja urheilutoiminnan. Työterveystoiminnasta vastasivat lääkäri, 2 työterveyshoitajaa ja lääkärin sihteeri. Toiminnan tavoitteena oli edistää työterveyttä, ehkäistä ammattitauteja ja hoitaa sairauksia. Toimintamuotoja olivat ikäkausitarastukset ja sairaanhoito. Terveydellinen sosiaalitoiminta oli työntekijöille ilmaista. (Ahtiainen 1978, 32)

Suojavaatteet, -kengät ja -lasit kuuluivat kaikkien muiden paitsi konttorityötä tekevien varustukseen. Kaivosperinnekirja Läpi harmaan kiven kertoo kaivosmiehen suojavarusteista: "Suojuapuku oli tavallista sinistä suojuapukukangasta. Alussa oli käytössä tavallinen kumisaapas, sitten tuli kovakärkisaapas. Kypärä, ensin ruskea, myöhemmin keltainen, pomoilla punaiset ja vieraililla valkoiset. Kypärät olivat jotakin kovaa kuidutettua muovia. Ne eivät olleet kovin painavat. Kumirukkaset olivat alussa omat, mutta myöhemmin kaivos antoi ne. Kaivoksessa oli noin kahdeksan astetta lämmintä. Kun uudet kypärät, vyöt ja kovakärkisaappaat sekä akuilla toimivat henkilökohtaiset kaivoslamput määrättiin käyttöön, niistä oli kova purkaus. Kellä painoi lamput selkää, kellä oli vyö liian leveä, kuka ei osannut askeltaa kovakärkisaappailla. Myös suojujalaseista oli kova sota. Niitä käytiin väännättämässä turvamiehillä, että sangat pysyivät korvien takana. Mikään uudistus ei tuntunut hyvältä. Mutta pienen pakon alla kaikki nämä uudistukset lopulta sopivat kaikille hyvin." (Läpi harmaan kiven 1982, 35)

Turvallisuuskilpailu koski jokaisen työnjohtajan omaa n. 10-15 henkilöä käsittävää ryhmää. Kilpailussa tavoiteltiin mahdollisimman pitkää tapaturmatonta työskentelyaikaa. Ensimmäinen palkittava suoritus oli maan alla työskentelevillä 60 vrk ja maan päällä 90 vrk. Yhtiön työpaikkaliikunnasta vastasi oma urheiluohjaaja, mutta myöhemmin joku työntekijöistä hoiti hänen tehtäviään oman työn

ohessa. Yhtiön järjestämään urheilutoimintaan kuului myös hiihtolatuksen ylläpito sekä luistinradan ja urheilukentän hoito. Lajivalikoimassa olivat mm. jalka- lento- ja pesäpallo sekä maastajuoksu. (Ahtiainen 1978, 32-34)

Taloudellinen sosiaalitoiminta sisälsi monta eri toimintamuotoa. Eläkkeistä vastasi kaksi yhtiön eläkesäätiötä: Outokumpu Oy:n Toimihenkilöiden eläkesäätiö ja Outokumpu Oy:n Työntekijäin eläkesäätiö. Eläkejärjestelmä oli kaksiosainen. Se käsitti perusturvan (Työntekijäin eläkelain, TEL:n, mukaan määräytyvän eläkkeen) ja lisäeläkkeen. Vanhuuseläkeikä oli miehillä 65 ja naisilla 60 vuotta. Jokaisella työntekijällä oli 25 palvelusvuoden jälkeen oikeus jäädä eläkkeelle. Neljä palvelusvuotta maan alla vastasi viittä eläkkeelle oikeuttavaa palvelusvuotta. Näin kaivoksessa 20 vuotta työskennellyt pystyi pääsemään 47-vuotiaana palvelusvuosieläkkeelle. Korvaussumman suuruus oli tuolloin 50%. (Ahtiainen 1978, 36-37)

Työsuhdeasuntojen jakoperusteissa huomioitiin ammatin tai työn tärkeys, perhesuhteet ja lasten lukumäärä. Asuntomenot olivat Outokumpu Oy:n korkein vapaaehtoinen työnantajan sosiaalikulku. Yhtiön vuokra oli esim. Outokummussa 28% vapaiden markkinoiden vastaavan asunnon vuokrasta. Työsuhdeasunnosta kehittyi luontoisetu, josta luovuttiin usein vasta eläkkeelle siirryttäessä. Periaatteessa vuokraoikeus lakkasi työsuhteen päättymisen myötä, mutta jotkut eläkeläiset asuivat yhtiön asunnoissa myöhemminkin. Yhtiö myönsi lainoja omakotitalojen rakentamiseen ja vuokrasi halpoja tontteja. Lainoja myönnettiin oman asunnon, eläkeasunnon tai lasten vieraalta paikkakunnalta hankittavan opiskeluasunnon rahoittamiseen. Valtaosa myönnettyistä lainoista käytettiin omien asuntojen rahoittamiseen. (Noppa 1968, 21)

Työsuhdeasuntojen varustelu vaihteli. Tämän vuoksi yhtiön oli tarjottava työntekijöilleen mahdollisuudet hygienian hoitoon. Sauna- ja pesulatoiminta kuuluivat yhtiön palveluihin. Tarjolla oli sekä perhesaunavuoroja että yleisiä vuoroja. Saunapalveluja saivat hyödyntää kaikki työsuhdeasunnoissa asuvat sekä myös yhtiön eläkeläiset. Pesulan varustukseen kuuluivat pesukoneet, lingot, kuivausrummut, mankelit ja mattojen pesuun tarkoitettut koneet. Sauna- ja pesulatoiminnasta perittiin pieni korvaus.

(Ahtiainen 1978, 35-36)

Taloudellinen sosiaalitoiminta sisälsi myös työmatkakuljetukset. Yhtiöllä oli käytössä kolme kuljetustapaa: pitkien linjojen kuljetukset, työvuorokuljetukset sekä paikallis- ja pendelikuljetukset. Näistä kaksi ensimmäistä oli sosiaalietuihin kuuluvia ja kolmas komennusmiehiä ja sisäistä postia koskeva ryhmä. Taloudelliseen sosiaalitoimintaan voi katsoa kuuluvaksi myös työpaikkaruokailun. Ahtiaisen työssä sitä ei ole huomioitu, sillä se aloitettiin kaikkia koskevana vasta 2.10.1978. (Ahtiainen 1978, 38)

Outokummun kaivoksen henkisestä sosiaalitoiminnasta Ahtiainen on tutkielmassaan huomioinut Oku-Uutiset, kesänviettopaikan ja kerhomaat. Oku-Uutiset oli Outokummun kaivoksen oma henkilöstölehti. Se ilmestyi 12 kertaa vuodessa. Sen tehtävänä oli laitoksen sisäisen tiedotustoiminnan sekä henkilöstön, heidän perheenjäsentensä ja eläkeläisten viihtyvyyden edistäminen. (Ahtiainen 1978, 39)

Kesäharrastuksiin kuuluivat lomailu ja palstaviljely. Louhirannan ja Luotoniemen kesämökkialueet sijaitsivat 12 km päässä Outokummusta Juojärven rannalla. Niitä vuokrattiin työntekijöille viikoksi kerrallaan. Kesänviettoalueen käyttöaste oli lähes aina 100%. Kaikilla työntekijöillä ja eläkeläisillä oli oikeus saada käyttöönsä ilman korvausta kerhomaa perunan ym. viljelyä varten. Yhtiö hoiti viljelypalstojen lannoituksen ja kyntämisen. (Ahtiainen 1978, 39)

1960- ja 70-luvuilla vapaaehtoinen sosiaalitoiminta muuttui. Koko yhtiön henkilökunnasta asui vuonna 1960 lähes 40% yhtiön asunnoissa. Vuonna 1982 niissä asui enää 10%. Yhtiö ei enää pystynyt noudattamaan aikaisempaa asuntopolitiikkaa. Toisaalta sitä ei koettu tarpeelliseksi. Asuntoasioista huolehtiminen katsottiin kunnille ja valtiolle kuuluvaksi. Liikenneyhteydet olivat parantuneet siten, ettei työmatkakuljetusten järjestäminen ollut välttämätöntä. Vähitellen yhtiö irrottautui palvelutehtävistään. Henkilökunnan hyvinvointi ja työvireys oli sille edelleen tärkeää. Sosiaalitoiminnan muutos oli kuitenkin osa laajempaa, ympäristöä ja koko yhteiskuntaa koskevaa muutosta. Liitteessä 8 on esitetty joidenkin Outokummun kaivosten hoidosta poistuneiden yhdyskuntapalvelujen päättymisvuodet. (Kuisma 1985, 428)

1.9 Eläkeratkaisu

Outokummun Sanomat kommentoi eläkeongelman taustaa: "Vanha hyvä eläkejärjestelmämme on luvannut meille etuja, joihin varat eivät todistettavasti kerta kaikkiaan riitä. Joko etuja on muutettava tai koko järjestelmä on purettava. Muita vaihtoehtoja ei yksinkertaisesti ole. Vuonna 1966 luotiin Outokumpulaisille uusi varhais-tettu vanhuuseläkeuoto - ns. palvelusvuosieläkkeemme. Tarvetta järjestelmälle perustettiin ensisijaisesti työn raskaudella silloisissa kaivosoloissa. Kun näin lähinnä kaivosmiehille ajateltu etu kerralla ulotettiin koko henkilöstölle, sai samalla alkunsa kuuluisaksi noussut eläkepommimme."

(Outokummun Sanomat 2/1988, 11)

Kun eläkejärjestelmää uudistettiin, eivät asiasta päättävät henkilöt varoituksista huolimatta osanneet riittävästi huomioida vaa-raa, joka uudistamiseen liittyi. Järjestelmä lisäsi eläkemahdollisuuksia, vaikkei etujen laajentamiselle ollut taloudellista katetta. Palvelusvuosieläkkeiden kustannukset nousivat korkeiksi ja tilanne paheni, kun entistä suuremmat ikäluokat saavuttivat eläkeiän.

Eläkekustannusten kasvua pyrittiin hillitsemään jo 1970-luvulla. Eläkejärjestelmään kajottiin myös vuosina -81 ja -85 toteutetuilla uudistuksilla. Ennalta ei tietenkään voitu arvata, kuinka suosituksi aikainen eläkkeelle jääminen muodostuisi. Vuosina 1984-85 valmistuneet eläkekustannusselvitykset osoittivat, ettei yhtiö pystynyt kantamaan vastuuta eläkkeistä ja poistamaan vastuuvaajaus-ta. Yhtiö ilmoitti, että se harkitsee palveluksessa olevan henkilöstön eläkeiän nostamista. Tämä johti vaikeaan henkilöstöpoliittiseen tilanteeseen. Outokumpu Oy:n ja henkilöstön syntyi työriitatilanne. Riidan osapuolet saattoivat sen valtakunnansovittelijan ratkaistavaksi. (Outokummun Sanomat 2/1988, 12)

Valtakunnansovittelijan johdolla käydyissä neuvotteluissa hyväksyttiin sovintoesitys. Sen mukaan yhtiö ja henkilöstö sitoutuivat jatkamaan selvityksiä ja neuvotteluja eläkekysymyksen ratkaisemiseksi. Sovintoesityksen hyväksymisen yhteydessä Outokumpu Oy ilmoitti sulkevansa eläkesäätiöt lisäeläke-etujen osalta vastaisuudessa yhtiön palvelukseen tulevalta henkilöstöltä. Uusille

maanalaista kaivostyötä tekeville henkilöille luotiin kuitenkin oma lisäeläkejärjestelmä, jossa alin eläkeikä on 58 vuotta.

(Outokummun Sanomat 2/1988, 12)

Perusselvitystyö valmistui elokuussa 1987. Siihen sisältyi selvi-tyksiä esimerkiksi eläkeasian eläkelainsäädännöstä, yhtiö- ja työoikeudellisista kysymyksistä, eläkekustannusten ennakoidusta kehityksestä ja Outokumpu Oy:n taloudellisen kantokyvyn riittävyys-destä eläkekustannusten kattamiseen. Eläkeneuvotteluryhmä pääsi marraskuussa 1987 yhteisymmärrykseen Outokumpu Oy:n eläkeongelman ratkaisun suuntaviivoista. Ratkaisumalli esiteltiin kaikille osapuolille. Huhtikuun 1988 aikana työpaikoilla järjestettiin tiedotustilaisuuksia asiasta. Liitot järjestivät saman vuoden toukokuussa jäsenäänestyksen eläkeratkaisuehdotuksesta.

(Outokummun Sanomat 2/1988, 13, 14 ja 31)

Eläkesäätiöiden purkutilanteessa jo eläkkeellä olevat olivat säätiön varojen käytön osalta etuoikeusasemassa. Sääntömuutosta-pauksessa ei eläkesäätiölaissa kuitenkaan tehdä eroa eläkeläisten ja työssä olevien välillä. Jos etuja vähennetään, alenevat ne kaikkien osalta samassa suhteessa. Eläkeasian kokonaisratkaisun yhteydessä vaikutukset ulottuivat myös eläkkeellä oleviin Outokum-pu Oy:n työntekijöihin. Uuden eläkejärjestelmän keskeiset säännök-set koskivat seuraavia asioita:

- eläkeikää
- eri lisäeläkemuotoja
- eläkkeen karttumista ja palvelusajan määräytymistä
- aikaa, jolta lisäeläkettä maksetaan
- perhe-eläkkeitä
- indeksitarkistusjärjestelmää
- eläke-etujen sitovuutta ja eläkejärjestelmän turvaavuutta.

(Outokummun Sanomat 2/1988, 17)

Eläkekysymys aiheutti henkilöstön ja eläkeläisten keskuudessa ymmärrettäviä reaktioita. Ratkaisu koski etuja, jotka he olivat saavuttaneet. Mittamies Taisto Saloniemi kommentoi Outokummun Sanomien (3/1988) haastattelussa: "Vireillä oleva eläkesääntöjen muutos eli eläkkeiden huononnus on mielestäni kohtuutonta. Houkut-timena olevat osakkeet ovat valtion varoista siirrettyjä miljoo-nia. Eläkeläisten ja kaivosmiesten kitkeryys ei ole aiheetonta. He

ovat eläkkeensä ansainneet ja tienanneet ja heidän työpanoksensa ovat olleet merkittävänä tekijänä yhtiön laajentumiselle." Samassa lehdessä kauhakuormaajan kuljettaja Markku Heikkinen kommentoi: "Luotettavan ja henkilöstöstään huolehtivan firman maine on kärsinyt inflaation." (Miskala 1988, 14, 16)

Outokumpu Oy piti Helsingissä 31.5.1988 varsinaisen yhtiökokouksen. Se hyväksyi omalta osaltaan eläkeasiain neuvottelutuloksen. Samassa yhteydessä päätettiin osakeannista ja henkilöstön edustuksesta hallintoneuvostossa. Osakemerkintään oikeutettuja oli 7000 henkeä. He voivat valita joko osakevaihtoehdon tai uusien sääntöjen mukaisen lisäeläke-edun. (Outokummun Sanomat 3/1988, 23, 24)

Eläkeratkaisu vaikutti esimerkiksi indeksiehtoihin ja perhe-eläkkeeseen. Eläkkeelle pääsy lykkääntyi. Oli mahdollista valita eläkkeiden tilalle osakkeita tai täysi eläke 60-65 ikävuoden jälkeen. Eläke-edun menetyksiä korvattiin säilyttämällä palvelusvuosipalkkiojärjestelmä ja lisäämällä siihen vapaapäiviä. (Outokummun Sanomat 4/1988, 5, 9, 13)

2. SUOMALAISESTA ELÄMÄSTÄ

2.1 Elinolojen ja elämäntapojen muutoksia

Vuosisadan alussa suuri osa väestöstämme sai toimeentulonsa maanviljelyksestä. Tuolloin maatalous tarjosi useimmille ihmisille toimeentulon, vaikka kaikki maatyöläiset eivät olleet maanomistajia. Kaikkien ihmisten elämäнкуviot eivät kuitenkaan rajoittuneet maaseutuelämään. Talonpoikien ja maatyöläisten lisäksi löytyi myös varakkaampia ja ylempiin kansanluokkiin kuuluvia ihmisiä. Kaupunkilaisten elämäntapa oli vielä tuolloin maalainen. Ajan myötä kaupunkimainen elämänmuoto levisi myös maaseudun asukkaiden keskuuteen.

Omavaraistalous vaikutti Suomessa pitkään. Tämä johtui esimerkiksi pitkistä välimatkoista ja huonoista kulkuyhteyksistä. Elämäнкулуun kuului oleellisesti kyläyhteisö ja oma perhe, joka saattoi olla hyvinkin suuri. Liikenneolojen paraneminen vaikutti ratkaise-

vasti ihmisten elämään. Se muutti ihmisten käsitystä ajasta, omasta asuinmaasta ja liikkumisesta. Yhteisöllisyys hävisi ja aika alkoi hallita ihmisiä uudella tavalla. Myös perhe ja tunteet kokivat vallankumouksen. Perheet yksityistyivät ja lasten asema muuttui. (Karisto & Takala 1990, 88-111)

Perinteiset elämäntavat saivat väistyä myös uusissa, teollisuuden perustuvissa elinkeinoissa. Teollistuminen kytkeytyi Suomessa kuitenkin maaseutuun, sillä usein tehtaot sijaitsivat maaseudulla ja työntekijät olivat taustaltaan maalaisia. Teollisuuden yleistyessä työpaikka ja asunto erkanivat toisistaan. Enää työnteko ei rajoittunut kodin piiriin. Rahasta oli muodostunut tehtaan ympäristöä hallitseva tekijä. Rahapalkkion toivossa saatettiin jättää omat työt kesken ja esimerkiksi hakeutua läheisen tehtaan töihin kuorman ajoon. (Karisto, Takala & Haapola 1988, 101, 102)

Suomalaisen elämäntavan muutokset liittyivät myös viime sotien aikaan. Rauhansopimusten sisältö ei ollut Suomelle edullinen. Maamme koki sotien yhteydessä suuria menetyksiä. Rauhansopimukset aiheuttivat myös alueluovutusten kautta maallemme ja sen asukkaille suuria elämänmuutoksia. Sotakorvausten maksamisesta muodostui taloudellisesti raskas tehtävä. Toisaalta Suomen teollisuus monipuolistui ja taloudellinen kehitys nopeutui. Tässä mielessä sotakorvauksilla oli myös myönteisiä vaikutuksia.

Viime sotien jälkeisenä aikana Suomesta muodostui ns. moderni teollisuusvaltio. Koulutuksen merkitys kasvoi, eikä töihin hakeututtu yhtä nuorina kuin aikaisemmin. Eläketurva parani, joten iäkkäät työntekijät vapautuivat ansiotyöstä ja tekivät tilaa nuoremmille. Elämäntavan muutos koski edelleen paljolti työ- ja perhe-elämän suhdetta. Uutta oli nimenomaan naimisissa olevien naisten siirtyminen työelämään. Sen seurauksena lasten kotihoito väheni. Myös naisten itsenäiset toimeentulomahdollisuudet paraniivat. Kaikki tämä vaikutti laajempaan kokonaisuuteen, johon kuului naissukupuolen kulttuurin ja identiteetin muutos. (Karisto & Takala 1990, 121-123)

Myös ihmisten lähiympäristössä on tapahtunut muutoksia. Toimiva lähiympäristö liitetään 1950-luvulle tai sitä aiemmin vallinneisiin suomalaiskaupunkien olosuhteisiin eli aikaan ennen autoistumista ja aluerakentamista. Tuohon aikaan liittyivät esimerkiksi

sosiaalisten suhteiden verkot, väestön pysyvyys. Asuminen, työ ja palvelut lomittuivat samaan ympäristöön. Elinympäristö oli hyvin kiinteä. (Syvänen 1985, 60)

Nykyisin liikkumisella on keskeinen asema päivittäisissä toimissa. Perheet ovat vetäytyneet omiksi yksiköikseen. Asuminen, työ ja palvelut ovat erottuneet toisistaan. Elämään kiinteästi liittyvät toiminnot suoritetaan nykyisin niille varatuilla alueilla. Seurauksena on ollut tehokkuuden lisääntyminen toimintojen monipuolisuuden ja vivahteikkouden kustannuksella. (Syvänen 1985, 62-64)

Pari vuosikymmentä sitten uskottiin yleisesti ympäristöongelmien ratkaisemiseen tekniikan ja uusien keksintöjen avulla. Kaupunkien, teollisuuden ja liikenteen kasvun tuomia haittoja pidettiin väliaikaisina ja luonnon kestävyys arvioitiin väärin. Nyt voidaan havaita, että monenlaiset olosuhteet ovat muuttuneet lopullisesti. Monelle lähiympäristö on nykyisin läpikulkualuetta. Kuitenkin esimerkiksi vanhukset, lapset, ja tietyt erityisryhmät ovat edelleen kiinni omassa elinalueessaan. (Syvänen 1985, 66, 67)

2.2 Suomalaisen yhteiskunnan sukupolvista ja ikäkausista

Kohli (1978) tarkoittaa sukupolvella sellaista ihmisryhmää, jota yhdistävät samankaltaiset elämäkokemukset. Sukupolven pituus riippuu kulttuurin ja yhteiskunnan muutoksen nopeudesta. Täysin muuttumattomassa yhteiskunnassa on vain ikä- ja elämänvaihe-eroja. Vanhemmat ja lapset kuuluvat tällöin vain muodollisesti eri sukupolviin. Heidän ajattelutavoissaan ja elämäkokemuksissaan ei juuri ole eroja. (Roos 1988, 25)

Nopeasti muuttuvassa yhteiskunnassa on sukupolvella eri merkitys. Sukupolvi-käsite voi tällöin olla lähellä ikäluokka-ajattelua. Tämä merkitsee sitä, että vanhempien ja lasten välillä on useampia sukupolvia. Suomessa on tällä vuosisadalla tapahtunut sellaisia historiallisia muutoksia, jotka ovat aiheuttaneet sukupolvieroja. Merkittäviä tapahtumia ovat olleet mm. itsenäistymiseen liittyvät tapahtumat, toinen maailmansota ja muuttoliike maaseudulta lähiöihin. Historiallista pohjaa käyttäen Roos esittää seuraavan sukupolvi-jaottelun:

1. Pulan, sodan ja jälleenrakennuksen sukupolvi
2. Suuren murroksen sukupolvi
3. Lähiöiden ja koulutuksen sukupolvi (Roos 1988, 25-26)

2.2.1 1910-1930 -luvulla syntyneet

Tälle "pulan, sodan ja jälleenrakennuksen sukupolvelle" sota on keskeinen nivelkohta. Vanhemmat ihmiset kokivat voimakkaasti sodan ja kotipaikan menetyksen, nuoremmat sota-ajan elämän epävarmuuden. Sodan jälkeen alkoi yleinen noususuunta. Suuret sosiaalipoliittiset muutokset, kuten terveydenhuoltojärjestelmän kehittyminen, olivat ominaisia suomalaisen yhteiskunnan nousulle. Niillä, joita asutustoiminta jollain tavoin kosketti, ei kuitenkaan ollut toivoa noususta. Työtä riitti kaikille, mutta kaikki eivät saaneet työstään vastaavaa taloudellista hyötyä. (Roos 1988, 26-27)

2.2.2 Suuren murroksen sukupolvi

Roos (1988) sisällyttää tähän sukupolveen 1940-luvulla syntyneet. Tälle sukupolvelle ovat hänen mukaan ominaisia tarinat, joissa kerrotaan, kuinka maanviljelijä- tai työläisperheestä noustaan koulutuksen kautta toimihenkilöksi. Sairaudet ovat vähentyneet, elämä on vakaampaa, lapsuus ja nuoruus on kehityksen ja optimismin aikaa myös maaseudulla. Tavallinen kansakin voi nauttia ensimmäisistä parantuneen elintason merkeistä, kuten televisioista, autosta ja kodinkoneista. Muutto liittyy tämän sukupolven elämään tyypillisenä piirteenä. Uutena ongelmana tulee mukaan työttömyys. Koulunkäyntiaika pidentyy ja ammatinhankkiminen painottuu uudella tavalla. Asuntoa ei enää rakenneta itse, vaan se hankitaan valmiina säästämisen avulla. Naisten työssäkäynnin lisääntymisen mukana tulevat päivähoito-ongelmat ajankohtaisiksi. (Roos 1988, 27-28)

Tämän sukupolven kokemuksista puuttuvat Roosin mukaan ei-kokemukset: puute, sairaudet, alistaminen, jatkuvat kärsimykset. Tällaisten kokemusten puuttuminen on tietenkin positiivinen asia. Toisaalta näistä elämäntarinoista puuttuu kuitenkin toteutettujen saavutusten aiheuttama syvä tyydytys. Elämä on ollut melko turvallista ja edelliseen sukupolveen verrattuna vähemmän intensiivistä. Perinteisten huolien tilalle ovat tällä sukupolvella tulleet ihmissuhteiden ongelmat. Lapset, aviopuolisot, ystävät,

työtoverit ovat uudenlaisessa asemassa näiden ihmisten elämässä. Työn merkitys on vähentynyt ja koulutus, perhe-elämä ja ihmissuhteet ovat korostuneet. (Roos 1988, 28-29)

2.2.3 Lähiöiden ja koulutuksen sukupolvi

Kolmas Roosin mainitsemista sukupolvista on syntynyt 1950-luvulla ja 1960-luvun alussa. Siihen kuuluvat ihmiset ovat koulutettuja. He ovat tulleet työelämään vuoden 1968 jälkeen. Tämän sukupolven olennaisena kasvuympäristönä ovat olleet lähiöt ja kerrostaloalueet Suomen taajamissa. Noin puolet heistä on suorittanut ylioppilastutkinnon ja useilla loppuosasta on ammatillisia opintoja suoritettuna. Televisio ja musiikkikulttuuri ovat kuuluneet uusina vaikuttimina tämän sukupolven elämään. (Roos 1988, 29)

Jokaisella Roosin (1988) määrittelemistä sukupolvista on sille ominainen luokka- ja kerrostumarakenteensa. Suomalaisen yhteiskunnan raju muutos on nähtävissä näiden kolmen edellämämainitun sukupolven elämästä. 1910-30 -luvulla syntyneiden sukupolvesta voidaan erottaa kolme luokkaa: porvaristo, vanha keskiluokka sekä työläisten ja viljelijöiden luokka. Toisesta löytyvät näiden lisäksi myös uuden keskiluokan ryhmät. Kolmannessa sukupolvessa uusi keskiluokka sekä työläisten ja viljelijöiden uudet ryhmät ovat ottaneet hallitsevan aseman. (Roos 1988, 29-30)

2.3 Suomalainen elämäntapa

2.3.1 Elämäntapa, -tyyli ja -teema

Elämäntapa muodostuu kaikista niistä toistuvista ja selviöiksi muodostuneista toiminnoista, jotka täyttävät ihmisen jokapäiväisen elämän. Roosin (1985) mukaan elämäntavalla tarkoitetaan yksilöiden, perheiden, sosiaalisten ryhmien, luokkien tai koko yhteiskunnan jäsenten kasvu- ja elinolosuhteiden, elämänvaiheiden, elämäntoimintojen, keskinäisen vuorovaikutuksen ja tietoisuuden (arvojen, normien ja elämää koskevien arviointien) muodostamaa järjestäytyntä kokonaisuutta. (Roos 1985, 31)

Elämäntapa on kulttuurin puitteissa mahdollinen elämän jäsentämisen tapa. Samassa kulttuurissa lähes kaikilla elämäntavoilla on jokin yhteinen nimittäjä, yhteinen jäsentävä tekijä. Suomalaisessa kulttuurissa näitä ovat esimerkiksi tietty jähmeys, tunteiden ilmaisun rajallisuus, käsitys työn suuresta merkityksestä ja eristyvyys. Elämäntyyliä voidaan taas pitää joko elämäntavan synonyymina tai sitten elämäntapaa ohuempana, erilaisia toimintoja ja lähinnä kulutusta ilmentävänä. (Roos 1986, 38)

Ihmiset voivat siis ilmaista elämäntapaansa myös kuluttamisella. Kulutus voi tarjota joillekin elämänsisältöä, ja tietyt artikkelit, kuten auto, kodinkoneet, elektroniikka ja vaatteet voivat olla suoranaisia elämäntavan tunnuksia. Nykyisen heikon taloustilanteen ja ympäristökysymysten ajankohtaisuuden seurauksena säästäminen ja kierrätys ovat lisääntyneet. Monille ihmisille niistä on muodostunut elämäntapa.

Bühler (1973) esittää, että elämäntyyliksi nimitettäisiin sitä yksilön piirteiden muodostamaa kokonaisuutta, josta hänen erikoislaatunsa ja ainutkertaisuutensa syntyy. Elämänsuunnitelmalla Bühler tarkoittaa sitä jokseenkin tietoisesti rakennettua ohjelmaa, joka ihmisellä on tavallisesti nuoruus- tai varhaisesta aikuisiästä lähtien elämälleen. Tällainen suunnittelu tähtää konkreettisesti päämääriin, jotka yksilö aikoo saavuttaa.

(Bühler 1973, 84)

Elämänteema -ajattelu edellyttää tiettyjen pyrkimysten jatkumista. Elämänsuunnitelmat voivat olla realistisia, epärealistisia, rakentavia, tuhoavia, terveitä, neuroottisia. Monet pitävät joitakin tiettyjä asioita tärkeänä elämässään. Näin on ainakin niiden kohdalla, joilla on olemassa jonkinlainen elämänsuunnitelma tai -tavoite. Heidän elämänsä voidaan pitää tavoitteellisena. Elämäntee-
man selvyysaste voi olla vaihteleva. On myös olemassa ihmisiä, jotka elävät päämäärättä eteenpäin. (Bühler 1973, 86)

Usein elämäntapa yhdistetään johonkin hallitsevaan piirteeseen, mutta olennaisempaa on, että se on aina ominaisuuksien sattuma. Elämäntapa on siis kokonaisuus, vastakohtana irrallisille elämäntoiminnoille. Se voi olla yhteydessä esimerkiksi elämäntyyliin, elämisen laatuun, hyvinvointiin, ajankäyttöön ja kulutukseen. Elämäntavan kokemiseen voivat liittyä käsitteet hyvästä ja pahasta

elämäntavasta. Yksilön todellinen elämäntapa saattaa olla ristiriidassa sen kanssa, mitä hän elämältä toivoo, tai mikä hänen mielestään on ns. "hyvä elämäntapa".

(Roos 1985, 31 sekä Roos 1990, 477)

Roosin (1990) mukaan elämäntavan valinnat toteutuvat kunkin ihmisen elämänsä aikana sisäistämien valintojen kokonaisuuden rajoissa. Hän käyttää näistä valintasäännöistä nimitystä **habitus** (Bourdieu 1979). Habitus on ikäänkuin elämäntavan pääperiaatteiden koelma, jonka rajoissa on mahdollista toteuttaa useita keskenään yhdenmukaisia elämäntapoja. Uusien elämäntapojen muodostuminen on hidasta ja vaikeaa. Tietyt elämäntavan osat on helpompi omaksua kuin toiset. Habitusta on vaikeampi muuttaa kuin esimerkiksi vaatetusta tai murretta. (Allardt 1986, 11 ja Roos 1990, 477, 478)

Yhteiskunnan muutos voi johtaa siihen, että ihmiset joutuvat vasten tahtoaankin muuttamaan elämäntapojaan. Suomessa väestö on muuttanut maaseudulta asutuskeskuksiin ja kaupunkeihin. Tämä on vaikuttanut elinkeinorakenteeseen ja ihmisten elämään. Asutuskeskukseen muuttaminen ja työpaikan saaminen voi olla ulkoa ohjattu tapahtuma. Asunnon säästäminen saattaa olla pakon sanelemaa. Auton hankintaa, siirtymistä omakotitaloon, matkailua etelämaihin yms. voidaan Roosin (1990) mukaan pitää elämäntapavalintoina.

(Roos 1990, 481)

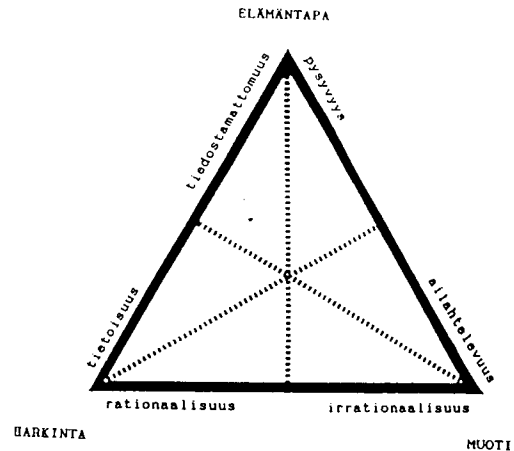
Allardt (1986) kuvaa teoksessa Kymmenen esseetä elämäntavasta arkisten päätösten lähestymistapoja seuraavasti: "Ihmisten arkisia päätöksiä, esimerkiksi ohjelmien, vapaa-ajanviettotapojen ja kulutushyödykkeiden valintoja analysoitaessa on tarjolla kolme suurta vaihtoehtoista lähestymis- tai kuvaamistapaa. Valinnat voivat olla osa elämäntapaa, ne voivat perustua harkintaan tai olla muodin oikkuja ja ilmentymiä." (Allardt 1986, 3)

Muotiin nojaavat valintojen selitykset painottavat yleensä ulkoisia virikkeitä. Harkintaan viittaaminen johtaa erilaiseen selittämiseen kuin ulkonaisiin syihin vetoaminen. Elämäntapaan nojaavat selitysmallit perustuvat siihen ajatukseen, että ihminen noudattaa sisäistämiään tottumuksia ja tapoja. Tärkein tottumuksiin liittyvä näkökohta on Allardtinkin mukaan se, että ihmiset noudattavat niitä hyvin sokeasti. (Allardt 1986, 5)

Allardtin mainitsemien kolmen suuren lähestymistavan perusolettamukset ja keskinäiset suhteet voidaan kuvata kolmen ulottuvuuden avulla. Ne ovat rationaalisuus-irrationaalisuus, tietoisuus-tiedostamattomuus sekä pysyvyys-ailahtelevuus.

kuvio 2.3.1:

Elämäntavan, muodin ja harkinnan perusolettamukset ja niiden suhteet toisiinsa

(Allardt 1986, 7)

Elämäntavan käsite sopii kuvaamaan toimintaa, joka on tiedostamattomaa ja pysyvää. Katkoviiva, joka kulkee elämäntavasta rationaalisuus-irrationaalisuus -ulottuvuudelle, ilmentää sitä, että elämäntavan käsite on puolueeton suhteessa tähän ulottuvuuteen. Elämäntapaan voi siis sisältyä sekä rationaalista että irrationaalista toimintaa. Harkinta on tietoista ja rationaalista. Se voi merkitä pysyvyyttä tai ailahtelevuutta. Muodille on ominaista ailahtelevuus ja irrationaalisuus. Sen seuraaminen voi olla tietoista tai tiedostamatonta. (Allardt 1986, 5-7)

Roosin mukaan suomalaiset elämäntavat ovat menettäneet sisältöään ja luonnollisuuttaan. Ihmisten elämä on monimutkaistunut ja sen monet itsestäänselvydet ovat kadonneet. Tilalle ovat tulleet irralliset pakot. Elämäntapa on aiemmin ollut itsestäänselvyys. Nyt se Roosin mielestä yhä useammin koetaan kahleena, joka estää ihmistä tekemästä mitä hän todella haluaisi. (Roos 1985, 35)

Kortteinen (1982) jakaa kulttuuriseen murrokseen perustuvat pulmat kolmeen ryhmään. Osa ongelmista on hänen mukaan seurausta siitä, että vanhat ja sisäistetyt arvojärjestelmät uusissa olosuhteissa muuttavat merkitystään. Tämän taustalla vaikuttaa puolisoitten työnjaollisten asemien erilaistuminen ja sen tuottamat keskenään ristiriitaisen kompensatio-odotukset. Kolmantena ryhmänä ja kaiken perustana vaikuttavat alisteisen palkkatyön ja köyhän asuinympäristön luomat paineet. (Kortteinen 1982, 156)

Myös edellisten pulmien ratkaisulinjoja ja elämäntapojen muutoksen suuntia on Kortteisen mukaan kolme:

1. Kotirouvainstituution varaan rakentuva pyrkimys naapurisuhteiden luomiseen ja patriarkaalisuuden lieventämiseen.
2. Puolisoiden työnjaollisten asemien samanlaistaminen sitä kautta että vaimo lähtee palkkatöihin.
3. Pyrkimys elinolosuhteiden muuttamiseen niin, että ne paremmin vastaisivat edellä esitettyjä sisäistettyjä kulttuurisia arvoja. (Kortteinen 1982, 156)

Bühlerin (1973) mukaan oikeat ratkaisut eli sopiva itsemääräämisy-pyrkimys edistää elämän onnistumista. Tällä hän tarkoittaa tasa-puolisia ja kohtuullisia (saavutettavissa olevia) elämänodotuksia. Sisäisesti kehittymättömiltä tai henkisesti sairailta voi elämän-teema puuttua täysin. He eivät kykene näkemään elämää kokonaisuutena, vaan ajautuvat päivästä toiseen tai elävät päivän kerrallaan. Elämänteema auttaa siis Bühlerin käsityksen mukaan ihmistä kokoamaan, integroimaan, voimansa tiettyjen, erityisen tärkeiden päämäärien saavuttamiseksi. Päämäärät on kuitenkin valittava siten, että ne vastaavat yksilön omia kykyjä ja mahdollisuuksia. (Bühler 1973, 91, 94)

Tukahdutetut elämänpäämäärät selittyvät Bühlerin mukaan siten, että luova laajentuminen ja taipumusten kehittäminen tuntuvat ihmisestä liian vaivalloiselta ja elämää mullistavalta. Esimerkiksi äidin rooli saattaa olla niin vahvasti juurtunut naiseen, että sopeutuminen itseään rajoittamalla tuntuu ainoalta tai ainakin helpommalta vaihtoehdolta. (Bühler 1973, 96, 97)

2.3.2 Onnellisuus ja onnettomuus

Nopea taloudellinen ja yhteiskunnallinen kehitys on ollut ominaista Suomelle viime vuosikymmeninä. Tällaista muutosta ei voi tapahtua ilman arpia. Elämä on kuitenkin jatkunut ja selviytyminen on onnistunut vaihtelevalla menestyksellä, ainakin yksilön tasolla. Laman merkkejä on näkynyt Suomessa 80-luvun alusta lähtien. Täydellinen kaatuminen on ollut todellisuutta 90-luvulle siirryttäessä. Tuleville tutkijoille tämä aika on varmasti mielenkiintoinen. Epävarma taloustilanne on ajanut koko Suomen kriisiin. Maksupuolelle ovat joutuneet ne, jotka ovat ehkä kaikkein vähiten syyllisiä taloudelliseen syöksykierteeseen. Ahdistus ja huoli tulevai-

suudesta ovat monen todellisuutta tällä hetkellä. Onnellisuus ja onnettomuus eivät tätä taustaa vasten tunnu kovinkaan helpoilta määriteltäviltä.

Jopa julkisissa keskusteluissa on esitetty käsityksiä, joitten mukaan suomalaiset ovat epäonnistujia ja häviäjiä. Ns. voittajien ryhmä on Suomessa vaikea löytää. Äärimmäistä laittaa näissä suomalaisuuden ja elämänasenteemme analysoinnissa on edustanut Pentti Linkola. Hänen mukaan suomalaisten elämä on mennyt vain huonompaan suuntaan huolimatta heidän elämäänsä tulleista parannuksista. (Roos 1985, 16)

Elämäänsä tyytyminen on tärkeä suomalaisen elämäntavan historiallinen piirre. Vuonna 1978 tehdyssä tutkimuksessa osoittautui, että 90,5% suomalaisista on tyytyväisiä elämäänsä, 91% asuntoonsa ja 94% työhönsä. Roos mainitsee kyseiset tutkimuksen yleisiksi haastatteluvastauksiksi kysyttäessä suhtautumista työhön tai asumiseen kommentit "jonkunhan nämä hommat on hoidettava" ja "jonkunhan täälläkin on asuttava". Koettujen haittojen kanssa ei tyytyväisyydellä ole mitään tekemistä. Esimerkiksi niistä, joilla oli työssä vähintään neljä vakavaa haittatekijää, oli työhönsä tyytyväisiä 88%. (Roos 1985, 34-35)

Suomessa on tehty onnellisuuteen liittyviä kyselyjä ja arviointeja. Tuloksia näistä on vaikea löytää. Lähteistä saatavat tiedot ovat yleensä useamman vuoden takaa. Taulukossa 2.3.2 on Roosin esittämä yhteenveto eri maista saaduista onnellisuutta koskevista tiedoista.

Onnellisuutta koskevia tietoja eri maista

taulukko 2.3.2

	Suomi ¹ 1972	Ruotsi ¹ 1972	Norja ¹ 1972	Tanska 1972	Tanska 1976 ²	Ranska ² 1976	Italia ² 1976	SaksanLT ² 1976	Hollanti ² 1976	USA ³ 1972
Hyvin onnellinen	19	41	35	40	31	14	4	13	38	22
Melko onnellinen	72	54	60	53	57	61	54	63	52	68
Ei juurikaan onnellinen	8	3	3	4	6	22	38	18	8	10
Ei osaa sanoa	2	2	2	2	6	3	4	6	2	-
	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100

Lähteet:

1. Erik Allardt & Hannu Uusitalo: Questionnaire & Code Book of The Scandinavian Welfare Study, Research Group for Comparative Sociology, University of Helsinki, Research Reports No.14, 1977, s.XXXXI
2. The Perception of Poverty in Europe, Brussels 1977, taulukko 12.
3. Angus Cambell et al.: The quality of American Life, New York 1976, s.26
4. Melko onneton ja hyvin onneton on yhdistetty Suomessa, Ruotsissa, Norjassa ja Tanskassa (1972).

(Roos 1985, 18)

Maittain vertailtuna vaihtelu on melko vähäistä. Onnettomimpia edellisen sivun taulukon mukaan näytettäisiin olevan Italiassa, Ranskassa ja Saksan liittotasavallassa. Ruotsi, Tanska, Norja ja Hollanti johtavat tässä käsiteltyä onnellisuuskilpailua. Paremman pohjan vertailulle toisi kronologisen tekijän mukanaolo. Näin saataisiin tietoa myös elämäntyytyväisyyden kehityksestä lähihistorian aikana. (Roos 1985, 16-18)

EEC:n komissio on pyrkinyt selvittämään kansalaistensa mielipiteitä Poverty in Europe -tutkimuksen kautta. Tutkitut henkilöt on ryhmitelty tutkimustuloksissa erilaisiin ryhmiin subjektiivisen tyytyväisyytensä perusteella. Ryhmiä on useita. Roos kuitenkin analysoi kirjassaan tarkemmin kahta ryhmää: tyytymättömiä ja tyytyväisimpiä. Tyytymättömät jakautuvat vielä kolmeen ryhmään: köyhät, vanhat ja katkerat. (Roos 1985, 19-21)

Tutkimuksen tuloksissa muodostuvat erot suuriksi nimenomaan työn, vapaa-ajan ja yhteiskunnan osa-alueilla. Tyytyväisten suhteellinen tyytyväisyys pohjautuu tutkimuksen mukaan strategisimpiin elämänalueisiin. Muuttujien joukosta erääksi selittäväksi tekijäksi on nostettu maa. Köyhät keskittyvät tutkimuksen mukaan Italiaan ja katkerat Italiaan, Ranskaan ja Saksan liittotasavaltaan. Vähiten köyhiä ja katkeria on kyseisessä vertailussa löydetty Tanskasta, Hollannista ja Irlannista. Roos arvelee "katkerien" keskittymisen Italiaan ja Ranskaan johtuvan poliittisista kannoista ja vasemmiston voimakkuudesta. Tämä seikka ei kuitenkaan selitä Saksan liittotasavallan "onnettomien" suurta määrää. (Roos 1985, 19-21)

Kaikenlaisilla kriiseillä voi olla vaikutusta onnellisuuslukuihin. Onnellisuus liittyy kuitenkin voimakkaasti henkilön tapaan suhtautua asioihin. Myönteisen elämänasenteen omaava ihminen selviytyy mahdollisesti kohtaamistaan henkilökohtaisista ja yleisistä kriiseistä ilman suuria elämäntyytyväisyyden vaihteluja.

3. ELÄMÄNKULKU

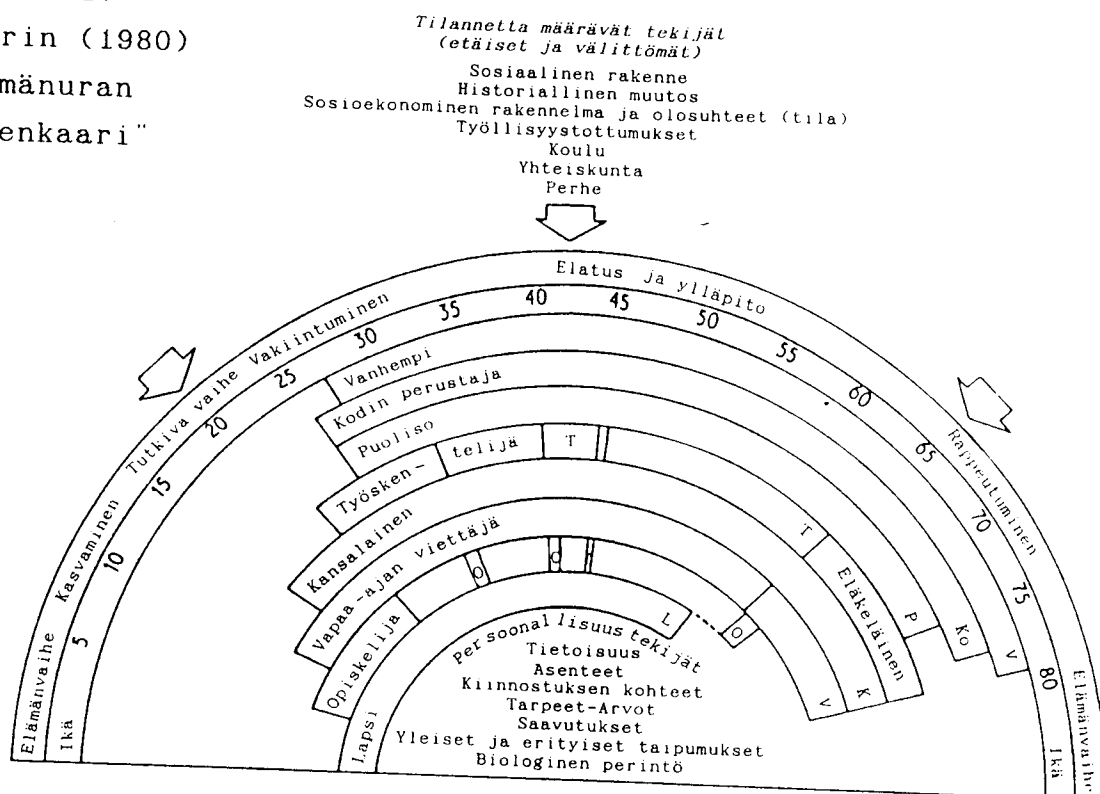
3.1 Ihmisen kehitys ja sen kuvaaminen

Kehitys rajoitetaan usein koskemaan lasten kehitystä. Vanhemmat saattavat olettaa, että heidän velvollisuutensa on kokeneempina ihmisinä neuvoa, ohjata ja opettaa lasta. Näin lapsesta heidän käsityksensä mukaan kehittyy yksilö, joka pystyy toimimaan yhteiskunnassa.

Kehitystä koskeville teorioille on siis yhteistä se, että yleensä ne käsittelevät vain lapsuutta tai nuoruutta. Ihmisen kehityksen ajatellaan siis tapahtuvan ennen kahdenkymmenen vuoden ikää. Ruumiillinen kehitys saattaakin ihmislaajilla tapahtua ihmislaajilla pääosin aikuisikään mennessä. Kehitys ei kuitenkaan pysähdy. Ihminen kehittyy monin tavoin vielä aikuisiän saavutettuaankin. Kehitys voi olla monenlaista, kuten nousu- tai laskusuuntaista, mutta se pysähtyy vasta kuolemaan.

Elämäntapahtumien yhteenvetona käytetään nykyisin käsitettä ja kuvaajaa elämäнкаari. Tällainen elämän kuvaaminen on kuitenkin harhaanjohtavaa. Kaari voi osuvasti kuvata ihmisen toiminnallisuutta ja ulospäin suuntautumista. Vanhuuden osalta elämäнкulun suuntautuminen määrätään kuitenkin kaaren muodossa alaspäin kulkevaksi. Ihmisen elämään liittyvä biologinen vanheneminen saattaa joillakin asettaa rajoituksia vanhuuden ajan kehitykselle. Vanhuuden kuvaaminen voimakkaaksi ja pelkäksi taantumiseksi on kuitenkin virheellinen yleistys. Kaaren muoto on myös rajoittava kuvattaessa esimerkiksi eri elämäntasoilla tapahtuvia monensuuntaisia ja ajallisesti erilaisia tapahtumia. Osuvampi kuvausmuoto elämäntapahtumille olisi vaikkapa pelkistetysti elämäнкуvaaja tai -viiva.

kuvio 3.1:
Superin (1980)
"elämänuran
sateenkaari"

(Sugarman 1986, 5)

Kuviossa 3.1 on Superin (1980) esittämä näkemys elämäntilanteesta. Hän käyttää sateenkaaren muotoa. Elämäntilanteeseen vaikuttaa Superin mukaan välittömiä ja välillisiä seikkoja. Super liittyy tiettyjä elämäntilanteita kronologiseen ikään. Myöhemmin tässä tutkielmassa (jakso 3.1.6) selvitetään Baltesin käsityksiä elämäntilanteeseen vaikuttavista tekijöistä. Baltesin esiteoriaan verrattaessa on havaittavissa, että Superin elämäntilanteenkuvaaja ilmentää erityisesti yksilön iän mukaan luokiteltavia vaikutuksia. (Sugarman 1986, 5)

3.1.1 Lapsuus, kasvattaminen, nuoruus, aikuisuus

Syntyminen, vanheneminen ja kuoleminen ovat ihmisen elämään liittyviä biologisia tapahtumia. Jokainen kulttuuri kuitenkin määrittelee ne sosiaalisina tapahtumina omalla tavallaan. Lapsen sukupuoli varmistuu usein vasta syntymähetkellä. Sukupuoli vaikuttaa ihmisen fyysiseen ja psyykkiseen olemukseen. Viime kädessä mieheyden ja naiseuden erot ilmaisee kuitenkin kulttuuriympäristö, jonka vaikutuspiirissä yksilö elää. Sosiaalistuminen tapahtuu vaiheittain. Käytännössä tämä tarkoittaa siirtymistä joistakin asemakohdista toisiin.

Ensimmäisten ikävuosien aikana lapsen fyysinen kasvu on nopeaa. Vauvan elämä rajoittuu lähinnä nukkumiseen ja syömiseen. Pian lapsi alkaa kuitenkin etsiä yhteyksiä ulkomaailmaan. Alle puoli- vuotias lapsi ei vielä koe omaa erillisyyttään tai omaa yksilöllisyyttään. Myöhemmin lapsen liikkumisen monipuolistuminen ja kävelemään oppiminen lisäävät mahdollisuuksia tutustua ympäristöön.

Suomalaiset kasvatusteoriat ovat paljolti keskittyneet teorisoi- maan ja kehittämään koulujärjestelmää. Kodeissa ja kodin ulkopuo- lisessa hoidossa tapahtuva kasvatustapahtuma on jäänyt siinä suhteessa taka-alalle. Alun alkaen kasvatustapahtumat yksinomaan kokonaan kotona. Koulu tuli vasta myöhemmin mukaan kasvatustehtävää hoita- maan. Vaikka koulun merkitys kasvatuksessa onkin suurentunut, ei kodin merkitystä pidä väheksyä.

Lapsi aloittaa koulun noin seitsemän vuoden iässä. Koululaiselta odotetaan tiettyä fyysisen kasvun ja kehittyneisyyden tilaa. Myös pitkäjänteisyys ja keskittymiskyky ovat tärkeitä ominaisuuksia oppilaalle. Koulutulokkaan täytyy myös olla sosiaalisesti kehit- tynyt. Myös puheen ymmärtäminen ja itsensä ilmaisemisen taito ovat muun ajattelun kehittyneisyyden ohella koululaiselle tärkeitä omi- naisuuksia. (Dunderfelt 1991, 73)

Monet ristiriidat tulevat esiin nuoruuden vaiheessa. Ihminen alkaa tuolloin ikäänkuin käydä uudelleen läpi varhaisvuosien kehitystä. Silloin on opittava ohjaamaan elämäänsä oman yksilöllisyyden kaut- ta. Nuori tarkistaa suhdettaan maailmankaikkeuteen, toisiin ihmi- siin, luontoon jne. Tällainen prosessi jatkuu läpi elämän, mutta nuoruudessa etsiminen on erityisen kiihkeää.

Murrosikäen liittyä suuria biologisia muutoksia. Myös psyykinen kehitys on merkityksellistä tässä ikävaiheessa. Havighurstin (1972) mukaan nuoruudessa löydetään omaan sukupuoleen liittyvä rooli. Nuori saavuttaa tunne-elämässä itsenäisyyden vanhempiin ja muihin aikuisiin nähden. Hän oppii ottamaan vastuuta taloudelli- sista seikoista ja yrittää saavuttaa sosiaalisesti vastuulliset käyttäytymistavat. Myös arvomaailma ja moraali muuttuvat nuoruu- dessa ja maailmankatsamus muodostuu uudenlaiseksi.

(Dunderfelt 1991, 81)

Aikuistumiseen liittyy vahvasti Suomen lain nojalla tuleva täysi-ikäisyys. Vaikka kahdeksantoistavuotias onkin lain mukaan täysi-ikäinen, ei kodista erkaneminen ja omista asioista huolehtiminen ala välttämättä vielä tässä iässä. Aikuistuminen on pitkäkestoinen prosessi, johon liittyvät oman paikan etsiminen maailmassa, opiskelu, asunnon etsiminen, ammatin hankkiminen. Kotoa muuttaminen voi tulla ajankohtaiseksi nopeammin nuorilla, jotka siirtyvät ammatillisiin opintoihin suoraan peruskoulun jälkeen. On kuitenkin yleistä, että itsenäinen elämä aloitetaan Suomessa vasta lähellä kahtakymmentä ikävuotta.

Oman elämän aloittamisen myötä yksilö alkaa etsimään sellaista paikkaa maailmassa, jossa juuri hänen kykynsä ja taipumuksensa pääsevät oikeuksiinsa. Tämä aika on täynnä sosiaalista ja yhteiskunnallista toimintaa perheessä, työelämässä, opiskelun, ystävien ja harrastusten parissa. Ihminen voi olla vielä sisäisesti rauhaton. Ulospäin hänen toimintansa saattaa näyttää itsevarmalta, ennakkoluulottomalta ja tehokkaalta. Sisäisyys on kuitenkin toisenlainen: kokemusmaailma on tasapainoton ja aikuisuuden kohtaaminen voi olla pelottavaa. (Dunderfelt 1991, 92)

Aikuistumisvaiheeseen sisältyy myös elämänuran luominen tai muotoutuminen. Elämäntietäminen on multikausaalinen eli useiden syy- ja ehtotekijöiden määräämä prosessi. Tällaista näkökulmaa Elder (1981) nimittää elämäntietäminen ekologiseksi perspektiiviksi. Elämäntietäminen on sen mukaan sidottu tiettyyn aikaan ja paikkaan. Näiden tekijöiden lisäksi elämäämme määrää ikääntyminen, kuuluminen tiettyyn sukupolveen ja yhteiskunnallisten ura-aikataulujen mukaiset valintatapahtumat. (Häyrynen 1985, 101)

Ihmisen on nyky-yhteiskunnassa siis tehtävä yksilöllisiä päätöksiä elämäntietämisestä ja aatteellisista kannoistaan. Yhteiskunta tai elämäntilanne voi kuitenkin pakottaa yksilön valitsemaan, vaikka mikään vaihtoehtoista ei olisikaan henkilökohtaisesti puhutteleva. Eteneminen ja uran luominen eivät ole välttämättä henkilökohtaisten ratkaisujen tulosta.

3.1.2 Perhe elämän muuttajana

Perheen perustaminen, lasten hankkiminen ja vanhemmuus kuuluvat elämään paristakymmenestä ikävuodesta alkaen. Yksilölliset seikat saattavat joko siirtää tätä elämänvaihetta tai jättää sen kokonaan elämäkulusta pois. Perheeseen kohdistuvat sosiaaliset odotukset ovat suuret. Näin ollen "yksineläminen" tai lapsettomuus (myös suunniteltu lapsettomuus) aiheuttavat yksilölle sosiaalisia paineita.

Kortteisen (1982) mukaan perheen tulisi olla suojapaikka kahdessa mielessä, sekä kulttuurisesti että emotionaalisesti. Jotta perhe voisi toimia emotionaalisen suojapaikkana, täytyisi puolisoilla olla hänen mukaan yhteisiä tulkintoja perheessä tapahtuvasta sosiaalisesta käyttäytymisestä. (Kortteinen 1982, 130)

Perheen rakenne, suhteet ulkomailmaan, työhön ja sukulaisiin vaihtelevat. Perhetapahtumia voidaan kuvata esimerkiksi seuraavilla viidellä vaiheella:

1. lapseton aviopari (avopari)
2. nuori lapsiperhe
3. aikuistuvia lapsia sisältävä perhe
4. perhe, josta lapset ovat irtautumassa
5. perhe, josta lapset ovat irtautuneet

(Tolkki-Nikkonen 1989, 170)

Lapsen syntyminen ei ainakaan ulospäin muuta isän elämää samoin kuin äidin. Äitien vapaa-ajantoiminnot ja kodin ulkopuoliset kontaktit voivat vähetä lapsen syntymisen seurauksena selvästi. Isien vastaavat toiminnot eivät elämänmuutoksen seurauksena välttämättä muutu mitenkään. Ennen lasten syntymää puoliset ovat saaneet toisistaan turvaa elämänmuutosten keskellä. Lapsen syntyminen muuttaa kuitenkin myös puolisoitten keskinäistä suhdetta. Isä voi tuntea itsensä ulkopuoliseksi äidin ja lapsen suhteessa. Äiti saattaa toisaalta olla mustasukkainen sekä miehestään että lapsestaan.

Yksinhuoltajuus on yleistynyt viime vuosikymmeninä. Aikaisemmin yksinhuoltajat olivat valtaosaltaan äitejä. Nykyisin on yleistä, että isäkin voi huolehtia lapsesta yksin. Tutkimustulokset (Makko-
nen, Ruoppila, Rönkä, Timonen, Valvanne & Österlund 1981) viit-

taavatkin siihen, että isät kykenevät yhtä hyvin kuin äidit tulkitsemaan lapsen lähettämät viestit, kuten itkun, sekä toimimaan lasten hoitamisessa asianmukaisella tavalla. (Ruoppila 1989, 164)

Perhe-elämä voi päättyä myös eroon. Avioerojen määrä on lisääntynyt viime vuosikymmeninä kaikkialla länsimaisen kulttuurin piirissä yhteiskuntajärjestelmästä riippumatta. Suomessa nykyisin joka kolmas avioliitto päättyy eroon. Avioeron kriisin ihmiset kokevat yksilöllisesti. Eronneet miehet avioituvat uudelleen nopeammin kuin eronneet naiset. Uusi avioliitto saattaa toimia miehillä puolustavana selviytymiskeinona eron aiheuttavia ahdistavia keinoja kohtaan. (Myyrä 1989, 179-189)

Avoliitot ovat nykyisin yleisiä ja avopuolisoilla saattaa olla huollettavanaan yhteisiä tai puolison lapsia. Elämä avio- ja avoliitossa on pohjimmiltaan samanlaista. Ympäristön aiheuttamat paineet voivat kuitenkin olla avioliitossa suuremmat. Myös juridiselta kannalta avio- ja avoliitto ovat eri asemassa. Oletettavaa on, että avio- ja avoeroproosessit kulkevat suunnilleen samaa reittiä. Jos tällainen parisuhde päättyy, on ero vaikeuksineen yhtä todellinen riippumatta siitä, oliko suhde virallistettu vai ei.

3.1.3 Keski-ikä

Tällä vaiheella tarkoitetaan tavallisesti niitä ikävuosia, jotka alkavat 35-40 -vuotiaana ja päättyvät 65 vuoden iässä. Elämän keskivaiheeseen sisältyvät usein yksilön tuotteliaimmat vuodet. Erikson (1951) on kuvannut keskivaiheeseen liittyviä elämänpäämääriä seuraavasti:

"Tälle kaudelle on ominaista huolehtiminen seuraavasta sukupolvesta toimimalla omien lasten kasvattajana tai luomalla kasvuedellytyksiä uudelle sukupolvelle. Jos yksilö epäonnistuu tässä kehitystehtävässään eikä onnistu saavuttamaan tunnetta omasta tarpeellisuudestaan, häntä uhkaa elämän kaventuminen vain oman olemassaolonsa ympärille. Siten hänen persoonallisuutensa köyhtyy."

(Myyrä 1989, 194)

Amerikkalaisten miesten elämänkaarta tutkiessaan Daniel Levinson on havainnut, että 80% heistä oli 40-45 -vuotiaana kokenut vaikeuksia suhteessa itseensä ja ympäristöönsä. Tavoitteiden ja elä-

mäntävän uudelleen arviointi ei ollut sujunut rauhallisena järkeytyneenä vaan siihen oli sisältynyt rajuja tunnekokemuksia, etsimistä ja vääriä valintoja, epätoivoa ja haasteita. (Myyrä 1989, 194-195)

Pirkko Niemelä ja Ritva Kantola (1982) ovat kuvanneet keski-ikäisen naisen vanhenemiseen liittyviä tunteita ja kokemuksia. Lähestyessään viittäkymmentä ikävuotta nämä naiset olivat kokeneet monilla elämänalueilla katkeruutta, masennusta, toivottomuutta ja muita vaikeita tunteita. (Myyrä 1989, 195)

Elämän keskivaiheen kriisi nimetään usein keski-ikäisen kriisiksi. Keski-ikä elämäntilanteena vaatii uusia psyykkisiä valmiuksia ja sosiaalisia taitoja ikääntymiseen ja luopumiseen liittyvän tuskan estämiseksi. Sifneos (1972) määrittelee kriisin elämäntilanteeseen liittyvän tuskan voimistumiseksi ja pahenemiseksi siten, että tilanne voi johtaa käänteeseen joko parempaan tai pahempaan suuntaan. (Myyrä 1989, 195)

Kaikille tämä elämänvaihe ei merkitse tunne-elämän kriisiä. On luonnollista, että ihminen arvioi jossain elämänsä vaiheessa perusteellisesti elämänsaavutuksiaan ja pettymyksiään. Tällaisen analyysin ajankohdaksi keski-ikä sopii hyvin. Uudelleenarvioinnin seurauksena ei kaikilla kuitenkaan ole sekasortoinen kriisi. Tämän ikävaiheen voi elää myös ilman ulospäin näkyviä suuria kuohuntoja.

3.1.4 Vanhuus

Käsitykset siitä, mitä ihminen vanhuudessa kykenee vielä saamaan aikaan vaihtelevat suuresti. Elämän loppuvaiheessa voimat alkavat vähetä ja fyysiset muutokset ovat suuria. Elämän perusarvojen ja itsestäänselvyyksien uudelleen arviointi sekä eletyn elämän arvioiva tutkiskelu alkaa usein jo keski-ikässä. Tällaisen arvioinnin psykologinen merkitys on valmistaa ihmistä uuden elämänvaiheen kehityshaasteiden kohtaamiseen. Ihminen saattaa pohtia edessään olevaa loppua kuitenkin vasta ikävaiheessa, jolloin elimistön toimintakyky heikkenee. Yksilö pysähtyy tarkastelemaan kokonaisuutena takanaan ja edessään olevaa elämää selvittääkseen itselleen, mitä hän on elämässään tehnyt ja mitä hän vielä voi ja haluaa tehdä. (Malassu, Ruth ja Saarenheimo 1989, 210)

Ikääntyvän ihmisen elämäntilanteeseen sisältyy lukuisia muutoksia, jotka edellyttävät häneltä kykyä kohdata uusia haasteita. Muutoksia tapahtuu sosiaalisessa asemassa, perhe- ja ihmissuhteissa, fyysisessä olemuksessa, terveydentilassa, ajan kokemisessa. Monet ikääntyvät ihmiset kokevat erääksi merkittäväksi roolin muutokseksi lasten kasvamisen aikuisiksi. Vanhemmista se saattaa tuntua tärkeän elämäntehtävän riistämiseltä. Toinen merkittävä muutos on yleensä eläkkeelle siirtyminen. Siihen liittyvät idylliset kuvat murenevat helposti ikävystymiseksi ja tyhjyydeksi, mikäli yksilö ei ole hankkinut itselleen uusia kiinnostuksen kohteita.

(Malassu, Ruth ja Saarenheimo 1989, 207-208)

Vanhuuden alkamisajankohta on vaikea määritellä. Gerontologia on tiede, joka tutkii, kuinka ja miksi yksilöt vanhenevat. Pohjoismaiden gerontologien yhdistys (NGF) on esittänyt seuraavan määritelmän gerontologiasta: "Gerontologia on toisaalta oppi vanhenemisesta, toisaalta yksilön elintoimintojen ikäperäisten muutosten tutkimista alkaen kypsytyden saavuttamisesta kuolemaan saakka." (Berg, Johansson, Rundgren & Steen 1983, 9)

Kuoleman lykkääminen ja välttäminen ovat olleet ihmisten toiveena monissa kulttuureissa. Huomio on näin kiinnittynyt siihen elämänsanaan, joka normaalisti edeltää kuolemaa, eli vanhuuteen. Ihmisten elinikä on kehittyneemmissä valtioissa pidentynyt. Sen seurauksena eläkeiässä oleva ihminen saattaa olla vielä hyvässä kunnossa sekä fyysisesti että psyykkisesti.

(Berg, Johansson, Rundgren & Steen 1983, 10)

Ongelmaksi on Suomessa muodostumassa se, että työnteon vaiheen päättäneiden määrä kasvaa liian suureksi työtätekevien määrään verrattuna. Lähiaikoina eläkkeelle siirtyvät ovat olleet nostamassa Suomea sotavuosien jälkeen uuteen nousuun. Monet ovat menettäneet raskaiden työvuosien aikana terveytensä. On hyvä asia, että eläkeiästä voi varsinkin heille tulla nautittava kokemus. Nykyaikaan kuuluu, että elämisen täytyy olla sisältörikasta. Vanhuuden lähestyessä ihminen voi vielä keskittyä toteuttamaan elämänunelmiaan ja ryhtyä vaikkapa harrastamaan taiteita tai opiskelemaan.

3.1.5 Elämän päättyminen

Ihmisen olemassaolo sisältää myös kuoleman. Kuolema saattaa kohdata yksilön missä elämänvaiheessa tahansa. Aiemmin lääketiede ei ollut vielä pitkälle kehittynyttä ja kuoleman mahdollisuus oli nykyistä vahvemmin jokaisen elämänvaiheen taustalla. Kuoleman riski lisääntyy voimakkaasti iän myötä. Nyt varsinkin äkillisten, kuolettavien sairaskohtausten ja erilaisten vakavien onnettomuuksien mahdollisuus on kaikkien elämäntilanteiden taustalla.

Kuolema ja kuoleminen aiheuttavat ihmiselle ristiriidan. Toisaalta hän haluaa pohtia ajatusta kuolemasta ja tiedostaa kuoleman todellisuuden. Toisaalta hän haluaa torjua kuolemisen. Ihmisessä elää siis voimakas vastarinta kuolemaa kohtaan. Lapsuudessa ja nuoruudessa kohdennetaan kuolema-ajatus toisiin ihmisiin. Vasta keski-iässä alkaa tietoisuuteen kohota ajatus omasta kuolemasta. Sen voi laukaista esimerkiksi vanhempien menetys. Kuolema liitetään yleensä vanhuuden tapahtumiin. Se koetaan tällöin luonnollisena, hyväksyttynä asiana. Monet vanhukset puhuvat kuolemasta avoimesti. Keskustelut, hautajaisiin osallistuminen ja sureminen syventävät käsitystä kuolemasta ja tekevät sen mahdolliseksi omalla kohdalla. Kuoleman kohtaaminen on luultavasti helpompaa henkilölle, joka tuntee saaneensa tyydytystä ja eläneensä rikkaasti. (Ruth & Siltala 1989, 224)

3.1.6 Elämäkulkuun vaikuttavia tekijöitä

Ikään ja ajan kulumiseen liittyvät muutostapahtumat suuntautuvat monille eri tahoille. Ne ovat jaksotukseltaan ja kestoiltaan erilaisia. Myös niiden alttius yhteiskunnan ja välittömän ympäristön muovaaville vaikutuksille vaihtelee (Riley 1979, Baltes 1979, Baltes & Willis 1979). (lähteenä Sysiharju 1981, 17)

Baltes ja Willis ovat määritelleet kolme ihmisen elämäkulkuun ja kehitykseen vaikuttavaa tekijäryhmää. Ryhmät sisältävät biologisia, sosiaalisia ja ympäristöön liittyviä determinantteja, jotka kietoutuvat keskenään vuorovaikutukseen:

1. Yksilön iän mukaan luokiteltavat vaikutukset

Näihin kuuluu toisaalta biologinen kypsyminen (maturation), toisaalta ikään korreloivat sosiaalistumisprosessit.

2. Historian mukaan luokiteltavat vaikutukset

Näihin vaikutuksiin luetaan tiettyinä aikoina tietyissä kulttuuriryhteisöissä samoille ikäryhmille (cohort) yhteiset kokemukset.

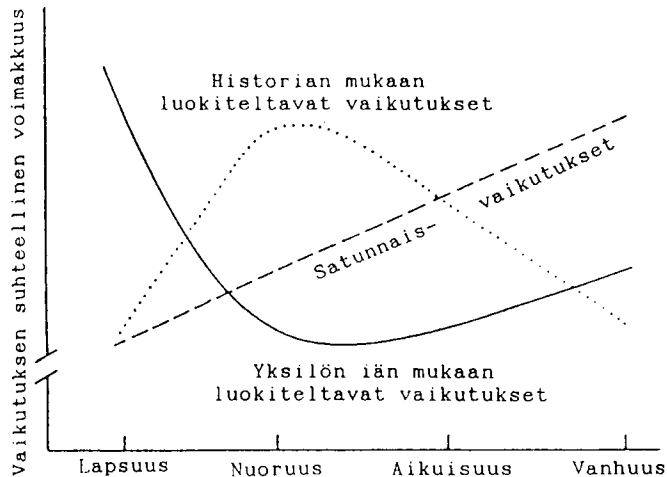
3. Satunnaisvaikutukset

Yksilön elämään voivat vaikuttaa merkittävästi myös monet muut tapahtumat. Ne luokitellaan tässä "ei-yleisiin" vaikutuksiin, jotka eivät kohdistu kaikkiin ihmisiin.

(Baltes & Willis 1979, 23-25)

kuvio 3.1.6:

Elämäkulkuun vaikuttavien tekijöiden ilmeneminen eri ikävaiheissa sekä vaikutuksen suhteellinen voimakkuus.

(Sugarman 1986, 48)

Ensimmäiseen näistä voidaan ikään liittyvinä ja yleisinä sosiaalistumisprosesseina ajatella kuuluvaksi myös perhe- ja työelämän roolien tavallisimpien sekvenssien läpikäyminen. Niihin voi liittyä erilaisia siirtymävaiheita ja kriisejä. Toiseen vaikutusryhmään kuuluvat sodat, taloudelliset pula-ajat, henkisen ja poliittisen ilmapiirin muutokset jne. Satunnaisiksi ja ei-kaikkia-koskeviksi vaikutuksiksi luetaan odottamattomat, sattuman- tai kohtalonomaiset tapahtumat, kuten vammautumiset, pitkäaikaissairaudet, henkilökohtaiset taloudentilan muutokset. (Sysiharju 1981, 17-18)

3.2 Ihmisen elämäntilanteen tutkiminen

3.2.1 Elämäkertojen historiaa

Elämäkerta haastateltuna tai henkilön itsensä kirjoittamana on usein ainoa tapa saada kvalitatiivista tietoa ihmisen elämästä. Elämäkerta antaa kuvan paitsi ihmisen elämästä ja elämäntilanteista, myös jonkin ajan elinolosuhteista ja ajatusmuodoista. (Roos 1987, 12)

Ensimmäiset saksalaiset porvariselämäkerrat ovat peräisin jo 1400-luvulta. Varhaisimmat esimerkit "tavallisten ihmisten" elämäkertojen kirjoittamisesta ovat 1700-luvulta. Englannissa ja Saksassa 1800-luku ja 1900-luvun alku olivat työläisten omaelämäkertojen aikaa. (Roos 1987, 13)

Tutkimusaineistoksi elämäkerrat tulivat 1900-luvun alussa, lähinnä yhteiskuntatieteiden piirissä. Elämäkertoja oli käytetty aiemminkin, esimerkiksi antropologian piirissä (intiaanien elämäkertoja). Elämäkerrallisen tutkimusotteen historiallinen kehittyminen voidaan jakaa karkeasti ottaen kolmeen vaiheeseen:

1. Kasvavan kiinnostuksen kausi

Merkityksellisin yksittäinen tutkimus tällä kaudella oli W.I. Thomasin ja F. Znanieckin 1918-1920 julkaisema *The Polish Peasant in Europe and America*. Thomasin ja Znanieckin mukaan elämäkerrat ovat sosiologian ihanneaineistoa. Heidän mielestään voitaisiin vastata kaikkiin sosiologisesti mielenkiintoisiin kysymyksiin, jos tutkimuksella olisi käytössään kaikkien yhteiskunnan jäsenten elämäkerrat. Sosiologiassa 1920-luvulla vallalla ollut ns. Chicagon koulukunta heikkeni 1930-luvulle tultaessa. Tutkimusaineistoksi tulivat kysymyslomakkeet, haastattelut, asenneasteikot ja erilaiset muuttujamenetelmät. Pehmeät tutkimustavat hylättiin. Muuttajat, muuttajien väliset yhteydet, selittävyudet ja merkitsevyydet tulivat tärkeiksi.

2. Heikkenevän kiinnostuksen kausi

Elämäkertametodin käyttö väheni 1960-luvun puoliväliin saakka. Tämä tapahtui sosiologian lisäksi myös antropologiassa ja psykologiassa. Käytön väheneminen perustui survey -menetelmien merkityksen kasvuun.

3. Hiljaiselosta elpymisen ja uuden kukoistuksen kausi

Kiinnostus elämäkertamenetelmää kohtaan on 1970-luvulta nykypäiviin saakka jälleen lisääntynyt. Positivismin kritiikki on lisännyt laadullisen tutkimuksen vetovoimaa. Elämäkertamenetelmän soveltaminen on laajentunut useiden ihmistieteiden alueille. (Roos 1987, 15-16 sekä Huotelin 1992, 14-15)

Elämäkerrallista tutkimustapaa on sovellettu yhteiskuntamuutosten tutkimuksessa. Tilastojen lisäksi muutosten ymmärtämiseen tarvittiin sisäisen ulottuvuuden ymmärtämistä. Suomessa elämäkertoihin perustuvaa metodia on käyttänyt erityisesti Waris 1930-luvulla. Suomessa omaelämäkertoja on käytetty monenlaisessa tutkimuksessa ja kirjallisessa tuotannossa. Mielenkiintoisia esimerkkejä tästä ovat Jorma ja Leena Palon kokoama Vilho Huovisen tarina Selli 21 ja Jani Mielosen (nimimerkki) Jani, teurastajan poika. (Häyrynen 1985, 98)

Kauko Aromaa viittaa Jani Mielosen kertomuksen alkujaksossa rikollisten omaelämäkertoihin liittyviin ongelmiin. Hänen mukaan esimerkiksi rikollisesta elämästä kertova dokumentti näyttää helposti kuvaamiaan ilmiöitä ihannoivalta ja niiden oikeutusta julistavalta puheenvuorolta. Aromaan mukaan vaikutelma syntyy siitä, että kertoja puhuu asioistaan kaunistelematta ja normaaleina ilmiöinä. (Mielonen 1993, 13)

Elämäkertoihin liittyy aina tällainen kertomisen tai kertomatta jättämisen ongelma. Rikollisten elämäkerrat saattavat olla tässä suhteessa hyvinkin täsmällisiä ja kuvaavia. Heidän ei ehkä tarvitse pelätä "kasvojen menettämistä" tai ikävyyksien paljastumista. Rikollisten elämäkerroissa asiat saatetaan kuvata rehellisesti jättämättä pois kiusallisiakaan asioita. Etenkin rikollisten elämäkertoja tutkittaessa olisi tärkeää on huomioida ne viitekehykset, joissa kyseiset elämänvaiheet on koettu.

3.2.2 Elämäkertojen peruskäsitteitä ja metodisia vaatimuksia

Elämäkertatutkimukseen liittyy käsitteitä, joita voidaan käyttää myös rinnakkain. Tiettyjen käsitteiden käytöllä voidaan korostaa haluttuja puolia ilmiöstä tai kohteesta. Voidaan erottaa käsitteet, jotka kuvaavat ihmisen elämää sisällöllisesti, kuten elämänkulku, elämänkaari, elämänura, elämänsykli, ja elämänprosessi.

Esimerkiksi **biografia** ja **elämäkertomus** kuuluvat taas metodisiin käsitteisiin. Elämäkertatutkimukseen liittyviä englanninkielisiä termejä ovat esimerkiksi **life history**, **autobiography**, **biography**, **personal history**, **oral history**, **case history**, **life records** ja **life story**. (Huotelin 1992, 16)

Että elämäkertojen analyysiä voitaisiin pitää tieteellisenä, käytettävää materiaalia koskevat esimerkiksi seuraavat vaatimukset (Denzin 1970):

1. Elämäkertoihin perustuvat tutkimushypoteesit ja ongelmat on yhdistettävä ja operationalisoitava avainkäsitteiksi.
2. On valittava tutkittavat subjektit ja päätettävä mihin kysymyksiin elämäkertojen on kohdistuttava.
3. On kerättävä elämäkerroista löytyviä, avainkäsitteisiin liittyviä tapahtumia ja kokemuksia. Nämä kokemukset ja tapahtumat on kontrolloitava toisenkäden lähteiden ja perspektiivien avulla siten, että ristiriidat, epäsäännönmukaisuudet ja epäjatkuvuudet löytyvät.
4. Tapahtumat on tulkittava ottaen huomioon joko kronologia tai sitten yksilön esittämä järjestys.
5. Kaiken aikaa on etsittävä alustavia hypoteeseja tukevia tai niitä hylkääviä tietoja ja tapahtumia.
6. Tutkittavien henkilöiden on saatava mahdollisuus lukea rekonstruoitu elämäntarina ja reagoida siihen.
7. Tämän lisäksi on koko aineisto annettava useiden kollegojen arvioitavaksi. (Roos 1987, 27-28)

Elämäkerroille on esitetty myös muunlaisia vaatimuksia. Esimerkiksi Hoerning (1980) on kirjoittanut ansiokkaan katsauksen sen elämäkerrallisen menetelmän nykytilanteeseen ja taustaan. Hän hyväksyy edellämainitut tiukat Denzinin ohjeet. Elämäkertoihin kohdistuvan kritiikin lähtökohta on ollut esimerkiksi se, että muut tutkijat eivät välttämättä päätyisi samoihin tulkintoihin kuin tutkija itse. Tämä ajatus on kuitenkin mahdoton eikä sovi tutki-

muksen luovuuden ja sisällöllisyyden ajatukseen. Tutkimuksen yhteydessä olisi pystyttävä tarkistamaan tietyt tosiasiat, joihin tulkitsija viittaa. (Roos 1987, 28)

Elämäkerrat poikkeavat tavanomaisesta teoreettisesta aineistosta. Ne ovat elävän elämän teoriaa, tosia ja aitoja kuvia elämästä kokonaisuutena. Elämäkerta-aineisto on suoraan teoreettisen analyysien käytössä. Tällaista ominaisuutta ei pitäisi jättää käyttämättä käsittelemällä elämäkertoja normaaliaineiston tapaan. (Roos 1987, 30)

Elämäkerta on onnistunut, jos haastattelijan ja haastateltavan eli kysyjän ja kohteen välinen vuorovaikutus onnistuu. Haastattelun lopputuloksen kannalta on ratkaiseva merkitys myös sillä, saavuttaako haastattelija kohteensa luottamuksen. Vuorovaikutus voi ymmärrettävästi kuitenkin vaikuttaa haastattelun lopputulokseen. (Roos 1987, 33)

Kortteinen (1982) kuvaa Lähiö -teoksessaan haastattelun vaikeuksia seuraavasti: "Haastatteluissa on vaikea päästä puheisiin pinnallisuuksia ja arkipäiväisyyksiä syvemmistä asioista. Niin kauan kuin haastattelija on vieras, häntä vierastetaan ja hänelle esitetään vain se, mitä halutaan eli onnellisuusmuurin julkisivu". (Kortteinen 1982, 113)

Omaelämäkerran kirjoittaja on yksin välineiden ja motivaation kanssa. Hän ei siis ole missään välittömässä vuorovaikutussuhteessa. Omaelämäkerroissa on kuitenkin joskus merkittäviä aukkoja ja puutteita. Haastattelun antamaa tukea ja johdonmukaisuutta asioiden käsittelyyn ei ole olemassa. Molemmilla elämäkertatyypeillä on siis puutteensa. Toisaalta muistin valikoivuus antaa oman vivahteensa elämäntapahtumien käsittelyyn: elämän keskeiset käännekohtat jäävät päällimmäisinä mieleen. (Roos 1987, 33)

4. TUTKIMUSONGELMAT JA HYPOTEEESIT

4.1 Millaista tavallinen yhtiöläisen perheen perhe-elämä oli?

Työläisten perhe-elämää pyritään selvittämään erityisesti haastattelulomakkeen (liite 3) kohdassa 5 olevilla kysymyksillä. Ne käsittelevät perhesuhteita, rooleja, ajankäyttöä. Perhe-elämään liittyvät läheisesti myös jokapäiväisen elämän asiat. Näiden merkitystä kyseisille perheille selvitetään haastattelussa kohdan 6 keskusteluaiheilla. Tällaisiin joka päivä esille tuleviin asioihin on laskettu kuuluvaksi esimerkiksi TV, kulttuuri ja muoti.

4.2 Miten työläisperheiden lapset kasvatettiin?

Toinen tutkimuksen pääongelmista käsittelee työläisperheiden kasvatusta. Tämä teema sivuaa perhe-elämän tutkimista. Haastattelulomakkeessa nämä teemat onkin sijoitettu samaan kohtaan (5). Kasvatusperiaatteiden muotoutumiseen vaikuttavat kasvattajien omat taustatekijät. Tällä tarkoitan erityisesti sitä kasvatusta, jonka kyseiset henkilöt ovat itse saaneet. Myös esimerkiksi merkittävät elämäntapahtumat, historialliset seikat ja ympäristö vaikuttavat kasvattajien persoonaan ja sitä kautta kasvatustyöhön. Muita teemoja ei ole haastattelurungossa eritelty, mutta niitä käsitellään haastattelutilanteessa kasvatuksen näkökulmasta, mikäli ne tulevat esille.

Kasvatukseen liittyvillä haastatteluteemoilla pyritään selvittämään, oliko työläisperheissä olemassa "outokumpulaisen työläisen" kasvatustyylinä. Tällä tarkoitan sitä, että työläisperheiden kasvatusta saattoi tukea lasten hakeutumista vanhempien ammattiin ja sosiaaliseen asemaan. Kliseeksi muodostunut **herrat ja työläiset** -jaottelu oli Outokummussa todellisuutta. Tällainen yleinen ajattelutapa saattoi toisaalta kuitenkin kannustaa vanhempia kasvatustehtävässä. Ehkä lapsille pyrittiin antamaan ja heitä kannustettiin hankkimaan asioita, joita vanhemmat itse eivät olleet saavuttaneet.

Tutkielman teoriaosassa ei ole esitelty kasvatustieteellisiä teorioita. Oletan etteivät työläisperheet välttämättä tietoisesti kasvattaneet lapsiaan. Kasvatus liittyi perheen elämään kiinteästi ja se oli ehkä enemmänkin kasvun tukemista, aikuiseksi kasvamisen odottamista. Tämä ei tarkoita sitä, etteivät yhtiöläisten työläisperheiden vanhemmat olisi ohjanneet lapsiaan kasvun aikana. Koen kasvatuksen vuorovaikutusprosessiksi, jossa vanhempien ajatus- ja elintavat siirtyvät vähitellen lapsille. Työläisperheen elämänymyröitä ajatellen lasten aikuistuminen liittyi ehkä enemmän em. kaltaiseen kehitykseen kuin tietoiseen kasvattamiseen.

4.3 Mikä oli perheen suhde Outokumpu Osakeyhtiöön?

Toimiva suhde työläisperheen ja yhtiön välillä oli kummallekin tarpeellinen. Yhtiö tarvitsi hyvinvoivaa ja työkykyistä työntekijää. Perheenäitien tehtävä kodin- ja lastenhoidon parissa oli välttämätön. Myös työntekijöitten pysyvyys oli tärkeää. Kaivoksen toiminnan alkuvaiheessa perhe saattoi perheenisän työn ohessa hoitaa maatilaa. Kaivostyön vaatimusten kasvaessa tällainen raataminen kävi kuitenkin raskaaksi. Yhtiö vaati työläisiltä täyttä työtehoa. Se oletti työntekijöiden tekevän valinnan päätyön ja harrastuksen välillä.

Outokummun kylä sijaitsi vuosisadan alussa tiettömän taipaleen takana. Kaivoksen laajenemisen ja työntekijämäärän lisääntymisen seurauksena yhtiön oli ryhdyttävä hoitamaan monia yhteiskunnallisia ja sosiaalisia tehtäviä. Työläisperheiden elämä helpottui huomattavasti kun yhtiö huolehti asuntojen, terveydenhoitopalvelujen ja muiden elintärkeiden asioiden hoitamisesta. Välttämättömien tarpeiden lisäksi huomioitiin myös monenlaiset työntekijöiden viihtyvyyteen ja virkistykseen liittyvät seikat. Perheet hyötyivät erityisesti yhtiön sosiaalitoimista.

Vahvistamattomat, paikkakunnalla liikkuvat tarinat kertovat monien työntekijöiden hyötyneen yhtiöstä vieläkin laajemmassa mielessä. Yhtiö tarvitsi eri toiminta-alojensa pyörittämiseen monentyyppisiä tarvikkeita. Osa näistä ei koskaan päätynyt yhtiön käyttöön. Tällaisia sosialisointitapauksia tuli myös ilmi. Eräät työntekijät harrastivat jopa Outokumpu-yhtiön tavaroiden välitystoimintaa.

4.4 Mitkä tekijät vaikuttavat yksilön elämäntapaan ja miten?

Baltesin ja Willisin esiteoriassa elämäntapaan vaikuttavat tekijät oli jaettu kolmeen ryhmään. Ikään perustuvien vaikutusten **normative age-graded influences** taustaksi olen tässä tutkielmassa valinnut Roosin (1988) sukupolvijaottelun. Haastateltavan sukupolvella on oletettavasti merkitystä myös toiseen tekijäryhmään, historiallisiin vaikutuksiin. Monet fyysisen kehityksen tapahtumat ja sosiaalistumisprosessit ovat yhteydessä yksilön kronologiseen ikään. Baltes ja Willis (1980) ottavat näistä tapahtumista esimerkiksi koulunkäynnin ja fyysisen voimakkuuden huippukohtat. Ne liittyvät kaikilla yksilöillä suunnilleen samaan ikävaiheeseen. (Sugarman 1980, 47)

Historian mukaan luokiteltavat vaikutukset (**normative history-graded influences**) ovat läheisessä yhteydessä historiallisen ajan kanssa. Nämä vaikutukset ovat yhteisiä useimmille tietyn yhteiskunnallisen ajankohdan eläneille. Niistä saa alkunsa sellaiset aikakaudet kuten "swinging sixties" tai "teollistumisen" ja "teknologian" aika. (Sugarman 1980, 47)

Viimeinen Baltesin ja Willisin esittämistä vaikutusryhmistä on satunnaisvaikutukset (**non-normative influences**). Ne ovat biologisia vaikutuksia ja ympäristövaikutuksia, joita ei tapahdu millään ikään tai historiaan liittyvällä tavalla. On mahdollista, että ajan myötä satunnaisvaikutuksesta tulee historian mukaan luokiteltava vaikutus. Vastaavasti myös historian mukaan luokiteltavasta vaikutuksesta saattaa tulla satunnaisvaikutus. (Sugarman 1986, 47)

Yksilön ikään liittyvät vaikutukset saattavat olla hallitsevia lapsuusaikana. Lapsuuteen liittyy merkittäviä iän mukaan luokiteltavia vaikutuksia, jotka juontavat juurensa sekä biologisesta kypsymisestä että kasvatus- ja sosialisatiotapahtumista. Niiden merkitys voi kohota toisenkin kerran, vanhuudessa, mutta tuolloin vähemmän. Esitys toisesta noususta paljon varauksellisempi. Se liittyy "elämän loppupään pudotukseen" hieman ennen kuolemaa ja koskee lähinnä älykkyyttä. (Sugarman 1986, 48-49)

Satunnaisvaikutusten kuvaajaan (kuvio 3.1.6) liittyvät todisteet ovat vieläkin niukemmassa. Baltés kumppaneineen arvioi, että niiden suhteellinen vaikutus kasvaa tasaisesti elämänsä aikana. He päättelevät tämän osittain siitä, että aikuisten elämänsäkuju on paljon heterogeenisempi kuin lasten. Se voi heidän mukaan johtua siitä, että ikään liittyvien ja historian mukaan luokiteltavien vaikutusten merkitys laskee. (Sugarman 1986, 49)

5. TEOREETTISET VALINNAT JA TUTKIMUKSEN SUORITTAMINEN

5.1 Tutkimuskohde

Outokumpu Osakeyhtiö oli kotipaikkakunnallaan merkittävä työnantaja. Suuren tuotantokoneiston pyörittämisessä tarvittiin monenlaisia ammattilaisia. Suuri osa työntekijöistä oli kaivostyössä. Kaivostoiminnan tueksi tarvittiin kuitenkin myös maanpäällisiä toimintayksiköjä ja hallinto-osasto. Yhtiö antoi työntekijöilleen ns. varman toimeentulon. Se tarkoitti paitsi palkkatyön, myös muiden etujen pysyvyyttä. Yhtiöläisyys saattoi siirtyä "isältä pojalle" esimerkiksi pojan kaivosammattikoulun opintojen kautta. Monet kaivoksen työntekijöistä pitivät itseään huonompi osaisina ja kovempaa työtä tekevinä kuin muuta väestöä. Myös palkka raskaasta kaivostyöstä oli heidän käsityksensä mukaan huono.

Yhtiön työsuhdeasunnot sijaitsivat Outokummussa samalla suunnalla (ks. liitteet 2 ja 3). Ne olivat ensin puisia rivitaloja ja usean perheen "omakotitaloja". Puutaloja oli Kyykerin ja Mustikkakorven alueilla. Osa puutaloalueista on nyt purettu, sillä ne sijaitsivat ns. sortuma-alueella. Kerros- ja rivitaloja rakennettiin Pohjoisahan, Kyykerin ja Kaasilan alueille. Pääosin työsuhdeasuntojen alueet kuuluivat Kyykerin koulupiiriin. Vaikka alueilla asui muutakin väestöä, on oletettavaa, että oppilaiden samankaltainen perhetausta näkyi Kyykerin koulun elämässä. Yhtiöläisyys ei ollut paikkakunnalla kielteinen asia. Sama työpaikka ja asuinympäristö muodostivat yhtiön työntekijöille samantyylliset elämänsäkuviot. Monien yhdistävien tekijöiden seurausta oli, että yhtiön työntekijöiden työ- ja perhetuttavuussuhteet olivat kiinteät.

Tässä tutkimuksessa on haettu tietoa kaivoksen työntekijöiden perheistä, kasvatuksesta, elämäntavoista ja elämästä. Haastateltavat ovat outokumpulaisten perheiden äitejä. Tutkittavat perheet ovat jossain elämänsä vaiheessa olleet yhtiöläisten perheitä. Perheenjäsenistä vähintään isä on työskennellyt Outokumpu Oy:llä. Näin ollen perhe on ollut yhtiön toimien välittömässä vaikutuspiirissä.

Äitien valinta haastattelun kohteeksi perustuu perinteiseen rooliajatteluun. Tutkija on olettanut, että perheenäidit ovat asiantuntijoita perheisiin liittyvissä asioissa ja perheenisät ovat huolehtineet etupäässä toimeentulosta. Äidit saattavat kertoa havaitsemistaan muutoksista ja asioista avoimemmin kuin miehet. Mahdollisesti perheenäidit ovat olleet isiä tarkkaavaisempia muutoksia havainnoidessaan. Perheiden elämään on vaikuttanut läheisesti yhtiön sosiaalitoiminta. Siihen liittyvien muutosten voidaan olettaa koskettaneen nimenomaan äitien elämää ja heidän "toimenkuvaansa".

Otos on ollut pieni, kolme haastateltavaa. Tarkoituksena ei ole ollut selvittää kaikkien Outokumpu-yhtiön työntekijäperheiden käsityksiä pääongelmasta. Tulokseksi ei myöskään ole haluttu yleistyksiä tai teorioita aiheesta. On haluttu tutkia ja hahmottaa kolmen perheen elämää Outokummussa ja yhtiön vaikutuspiirissä. Tutkimusote on siis ollut luonteeltaan intensiivinen. Haastateltaja ei ole, pienen paikkakunnan pienistä elämänympyröistä huolimatta, tuntenut haastateltaviaan etukäteen. Haastattelutilanteessa on ollut tavoitteena tutkijan ja tutkittavan välisen etäisyyden pienentäminen.

Tutkimuksen otos oli pienestä koostaan huolimatta hankala löytää. Outokumpu Osakeyhtiön työntekijärekisteri ei ole kaikilta osin ATK-ajassa. Otos valittiin tarkoituksenmukaisuuden periaatteella sekä paikkakuntalaisten ja yhtiön työntekijöiden avustuksella. He tekivät tosin vain kriteerit täyttävien paikkakuntalaisten listauksen. Merkittävimmäksi kriteeriksi valinnan kannalta muodostui saavutettavuus. Kyseiset henkilöt olivat paikkakuntalaisia. Tutkija otti heihin yhteyttä puhelimitse tai henkilökohtaisella käynnillä. Kaikki ilmoittivat suostuvansa haastatteluun mielellään.

5.2 Tutkimustapa

5.2.1 Tutkimuksen luonne ja tieteelliset lähtökohdat

Tutkimustapa on ollut luonteeltaan laadullinen. Se ei ole perustunut laskemiseen tai mittaamiseen. Myöskään tilastolliset menetelmät eivät ole olleet käytössä. Haastatteluosassa saatu tieto on ollut puhutussa muodossa. Se on muutettu kirjoitettuun asuun mahdollisimman tarkasti alkuperäistä vastaavaksi. Haastattelun kirjoittamisen ongelma on kuitenkin se, että kaikkia puheen vivahteita, eleitä, ym. tehosteita ei voida muuttaa kielelliseen muotoon. Myös haastattelijan neutraalin aseman säilyttämisen ja haastattelun kielellisen vuorovaikutuksen (esim. terminologia, puheen ymmärtäminen) ongelmat ovat jatkuvasti läsnä tällaisessa tutkimuksessa.

Elämäkertatutkimukselle on luonteenomaista se, että tieteellisyyteen ja todellisuuteen suhtaudutaan hieman toisin, kuin useimmissa muissa tutkimuslajeissa. Tällaiset myönnytykset ovat kuitenkin mahdollisia vain tietäntyyppiselle tutkimukselle. Tässä tutkimuksessa on haluttu hahmottaa kyseisten henkilöiden ja perheiden elämää heidän omassa elämäkudoksessaan. Heidän elämästään on pyritty saamaan tarkkaa ja melko syvällistä laadullista tietoa. Ymmärrettävästi tulokseksi saadut elämäkerrat ovat luonteeltaan ainutkertaisia ja -laatuisia.

Tutkittavien ikäjakauma perustuu Roosin esittämään kolmen suomalaisen sukupolven jaotteluun. Tämä jaottelu löytyy tämän tutkielman aiemmilta sivuilta (jaksosta 2.2.). Sukupolviin perustuvalla otoksen valinnalla on pyritty siihen, että mukaan tulisi myös historiaan ja yhteiskunnan muutokseen liittyvä perspektiivi.

Jokaisen haastateltavan kohdalla on tehty hienosäätöä kysymysten valinnan ja muotoilun suhteen. Tämä johtuu esimerkiksi siitä, että eräät tapahtumista ovat tapahtuneet jo ennen nuorempien haastateltavien syntymää. Haastattelurunko sisältää haastattelun teemat ja elämäkertaan ne aihepiirit, joita tutkija on "toivonut". Niitä on jokaisen haastateltavan kohdalla jouduttu soveltamaan, ettei haastattelija olisi liikaa puuttunut elämäkerran kulkuun.

Haastattelukysymysten muodostamisessa on ollut tukena Elämäntavan muutoksen tutkimusryhmän (Suomen Akatemia), TV 1:n sekä Radio 1:n ja 2:n järjestämän kilpailun ohjeet. Kilpailu järjestettiin vuosien 1978-79 vaihteessa. Aiheena olivat vantaalaisten omaelämäkerrat. Apuna on ollut myös Joensuun korkeakoulun elämäntavan muutoksen tutkimusprojektin (Pirkkoliisa Ahponen & Marja Järvelä-Hartikainen) haastattelukysymykset sekä teoksesta Sosiaalipolitiikka, historiallinen kehitys ja yhteiskunnan muutos löytyvä amerikansuomalaisten omaelämäkertojen tutkimuksen muistilista (Waris). (Roos 1981, 55-57, Roos 1987, 250-253, Ahponen & Järvelä 1983, 306-324)

Tutkielman kappaleessa 3.1.6 on esitelty kolme tekijäryhmää, jotka vaikuttavat ihmisen elämäntavoihin. Ensimmäinen näistä ryhmistä käsittelee yksilön iän mukaan korreloivia vaikutuksia. Iän mukaan korreloivat vaikutukset on kuitenkin huomioitu erityisesti haastattelulomakkeen kohdissa 1, 5 ja 7 (liite 9). Historian mukaan luokiteltavia vaikutuksia käsitellään kohtien 2 ja 6 kysymyksissä. Satunnaisvaikutukset eli ei-yleiset vaikutukset ovat esimerkiksi Outokumpu Oy:n vaikutuksia (teema-alueet 4 ja 6). Jaottelu ei kuitenkaan ole käytännössä näin yksiselitteinen, vaan päällekkäisyyksiä on olemassa.

5.2.2 Elämäntavomusten informatiivinen muotoutuminen

Elämäntavomusten informatiiviseen muotoutumiseen vaikuttavat monet eri tekijät. Tämä asia on hyvä tiedostaa, että kulloinkin käytettävää menetelmää voitaisiin soveltaa oikein ja monipuolisesti. Tämän tutkimuksen otos on ollut niin pieni, että tutkija on itse pystynyt suorittamaan haastattelut. Siten ne eivät ole rakenteeltaan ja teemoiltaan poikenneet juurikaan toisistaan. Jokaisen haastattelun sisältö, asioiden käsittelyjärjestys, rönkyily ja asioiden painotus ovat vaihdelleet haastateltavan mieltymyksen mukaan. Tutkija on siis pyrkinyt myötäilemään elämäntavomuksen kulua ja siirtymään tarvittaessa hiljaisesti teemoista toiseen, mikäli se on ollut tarpeen. Tästä mahdollisuudesta on haastattelutilanteen alkuinformaatiossa keskusteltu. Tutkija on kuitenkin huolehtinut siitä, että tietyt teemat ovat jokaisessa haastattelutilanteessa tulleet esille. Siinä mielessä kyseiset elämäntavomukset eivät ole täyttäneet täysin vapaan kerronnan vaatimuksia.

Haastattelun onnistumisen kannalta oleellisessa asemassa on tutkijan ja haastateltavan välinen vuorovaikutus. Tässä tapauksessa haastattelija oli ehkä liiankin avoin ja puhelias. Hän koki työllääksi olla hiljaa ja asettua kuuntelijan rooliin. Virikkeiden antaminen oli ehkä liian monisanaista. Myös tutkimusongelmien selvittämiseen suuntautuvat kysymykset (Miksi? Miten se on elämäenne suunnannut? Mistä se johtui? ym.) jäivät taka-alalle. Tämä johtui paljolti siitä, että haastateltavien vastaukset ohjasivat elämäkerran kulkua omalla tavallaan. Ehkä elämäkerta jäi kaikkien kohdalla näiden tietojen osalta liian pinnalliseksi.

Tällaiset haastattelutekniset ongelmat olivat odotettavissa, sillä tutkijalla ei ollut aiempaa kokemusta tällaisen tutkimustyön suorittamisesta. Iäkkäimmän haastateltavan kohtaaminen vaati erityistä kielellistä tarkkuutta. Kyseinen henkilö oli kyllä hyvin lupsakka ja nuorekas. Haastattelijan kotikasvatuksen seurauksena vanhempaa ihmistä ei kuitenkaan tohtinut ruveta sinuttelemaan. Seurauksena oli, että myös haastateltava teititteli tutkijaa. Tilanne ei kuitenkaan aiheuttanut kerronnassa mitään ongelmia.

Elämäkertahaastattelussa on tarkoituksena saada ihminen muistamaan asioita ja kertomaan niistä haastattelijalle. Muisti on kuitenkin monimutkainen toiminnaltaan. Muistitieto on aina enemmän tai vähemmän väritettyä. Kaikki asiat eivät välttämättä palaudu mieleen. On myös mahdollista, että ne muistetaan virheellisinä. Tähän liittyy esimerkiksi se, että kerrotaan (tahattomasti) virheellisiä tietoja tai sellaisia asioita, joita haastateltava ei omakohtaisesti pysty muistamaan, vaan ne ovat vaikkapa omien vanhempien kertomuksia. Syystä tai toisesta, myönteiset asiat ovat helpompia muistaa kuin kielteiset. Muistitietoa tulkitaan nykyisyyden kautta. Myös tulevaisuus voi antaa oman leimansa muistitiedon työstämiselle. (Huotelin 1992, 60-62)

Näiden haastattelun informatiiviseen muotoutumiseen vaikuttavien tekijöiden huomioiminen on tutkimustyössä tärkeää. Elämäkertahaastattelun ulkopuolisten vaikuttajien poistaminen on kuitenkin mahdotonta. Ihmiset täytyisi siinä tapauksessa irrottaa täysin elämänympäristöstään ja tunne- ym. siteistään. Heidän pitäisi tällöin vastata kysymyksiin mekaanisesti. Tämä ei suinkaan ole elämäkertatutkimuksen tarkoitus. Huotelinin (1992) mukaan "tutkijan tehtävänä ei ole niinkään mitätöidä tai yrittää poistaa näitä

elämäkertomusten hankintaan ja muotoutumiseen vaikuttavia tekijöitä, vaan ne tulisi tuoda esille raportoinnissa ja kulloinkin tulisi erikseen pohtia niiden osuutta tutkimustuloksiin.”

(Huotelin 1992, 79)

5.3 Tutkimusasetelma ja prosessi

Elämäkerrallinen haastattelu voi olla avoin, luova haastattelu, jolla on tietty suunta ja tarkoitus. Haastateltavaa ei haluta pakkota noudattamaan tiettyä kaavaa. Elämäkerta on kyseisen haastateltavan näkökulma omaan elämäänsä. Tässä tutkimuksessa tuo näkökulma on liittynyt voimakkaasti perheasioihin. Toisaalta haastateltavaa on ohjattu antamaan tietoja itsestään, elämänvaiheistaan. Toisaalta haastateltava on kuitenkin tulkinut perheensä elämää, kasvatusta ja suhdetta Outokumpu-yhtiöön oman mielikuvansa ja käsityksensä kautta.

Ensimmäinen haastateltava oli 1910-1930-luvulla syntynyt perheenäiti. Hänen miehensä ei ole enää elossa. Lapset ovat muuttaneet ommille tahoilleen. Häntä kutsutaan tulosten esittelyosassa nimellä **Maria**. Toisena tutkija haastatteli 1940-luvulla syntynyttä naista. Hänen lapsensa ovat muuttaneet pois kotoa ja hän elää miehensä kanssa kahden. Hänet on tässä tutkielmassa nimetty **Leenaksi**. 1950-luvulla syntynyttä äitiä kutsutaan **Tuulaksi**. Hänen perhe oli vielä kokonaan koossa kotona. Kaksi ensimmäistä haastateltavaa olivat asuneet perheineen yhtiön työsuhdeasunnossa. Nuorimman perhe ei ollut käyttänyt asuntoetua. Hän oli lapsuudessaan asunut vanhempiensa kanssa yhtiön asunnossa. Myöhemmin he olivat puolisonsa kanssa asuneet sellaisella alueella, jossa oli yhtiön puisia omakotitaloja.

Haastattelurungon rakenteessa oli noudateltu aiemmin (kappaleessa 3.3) mainittuja aikaisempien elämäkertatutkimusten teemoja. Oli oletettavaa, että teemat tulisivat tämän tutkimuksen yhteydessäkin ohjaamaan haastattelua joustavasti eteenpäin. Aihepiirin erilaisuuden vuoksi liitteessä 9 esitetty haastattelurunko täytyi kuitenkin muokata sisällöltään sopivaksi. Rungon testaaminen ja muokkaaminen olisi ollut mahdollista koehaastattelujen avulla. Haastateltavien tuhlaminen tällaisessa tarkoin rajatussa tutkimuksessa olisi kuitenkin ollut perusteetonta.

Haastattelujen järjestelyt onnistuivat hyvin. Ne tapahtuivat Outo-kummussa helmikuun 1994 loppupuolella. Niistä kaksi suoritettiin haastateltavien kodeissa. Yksi haastatteluista tapahtui tutkijan järjestämässä tilassa. Tähän ratkaisuun päädyttiin yhdessä haastateltavan kanssa huonojen kulkuyhteyksien ja sopivan sattuman vuoksi (aviomies tuli keskustaan käymään).

Teknisiä ongelmia ei ollut. Yhdessä haastattelussa oli kasetin loppumisen vaara. Tutkija kirjoitti tällöin haastattelun lopussa asioita varmuuden vuoksi muistiin. Se ei kuitenkaan vaikuttanut haastattelun kulkuun. Muita merkittäviä häiriötekijöitä ei missään haastattelutilanteessa ollut. Molemmissa haastattelukodeissa oli koira. Koirat kuitenkin rauhoittuivat, kun tilanne selkiintyi. Toisessa kodeista oli myös muu perhe paikalla. Tällöin haastateltava toivoi itse välioven sulkemista, kun perhe ja koira oli saatu toiseen huoneeseen.

Elämäkertomusten tallentamisessa käytetty käytetty välineistö oli kunnossa. Mikrofoni osoittautui erittäin hyväksi ja tehokkaaksi. Nauhoitus unohtui sekä haastateltavalta että tutkijalta pian, kun välineistön ei tarvinnut olla silmien alla. Näin haastattelutilanteesta muodostui hyvin luonnollinen ja kodikas. Tapaamiset eivät rajoittuneet pelkkään elämäkertomukseen. Kaikkien haastateltavien kanssa vietettiin haastattelun jälkeen kahvihetki, jossa keskusteltiin muistakin elämään liittyvistä asioista. Tutkijan mielestä olisi ollut epäkohteliasta kieltäytyä tällaisesta vieraanvaraisuudesta. Varsinkin iäkkäin haastateltava tuntui suorastaan liikuttuneelta saamastaan päiväohjelman vaihtelusta.

Haastateltavat paneutuivat asiaan hyvin. Elämäkertomusten kertomisella näytti olevan haastateltaviin jonkinlainen terapeutti-vaikutus. Kaikki totesivat jossain vaiheessa, että näitä asioita ei muuten tule ajateltua. Heillä oli siis tältä kannalta motivaatiota kertoa elämästään. Nuorin haastateltavista on itsekin opiskelija, joten mahdollisesti hänen motivaatioonsa vaikutti myötätunto ja auttamisen halu tutkijaa kohtaan. Iältään keskimäinen oli kaikin tavoin kiinnostunut elämänsisällön löytämisestä ja elämänsä kehittämistä. Hän oli haastattelutilanteessa erittäin motivoitunut.

Kaikki haastateltavat väheksyivät haastattelun alussa tietojaan ja kertojantaitojaan. Elämäkerrat kestivät 1,5 -2,5 tuntia. Tutkija pyrki innostamaan haastateltavia kertomaan eteenpäin. Haastattelu lähenteli jossain vaiheissa enemmän keskustellen etenevää kerrontaa. Paikoin haastateltavat yrittivät saada haastattelijalta tietoa siitä, kertoivatko he tutkijan kannalta oikeita asioita. Pääajatuksena kuitenkin oli, ettei tutkija missään vaiheessa pakottanut haastateltavia toimimaan tietyllä tavalla. Tässä asiassa noudatettiin Burgessin periaatetta: "Kysymyksiä ei pitäisi seurata orjallisesti, erityisesti, jos ne rajoittavat itseilmaisua ja estävät tarinan vapaata kulkua." (Roos 1981, 41) Johdatellulla elämäkertahaastattelulla saatiin esiin rikkaita elämäkertomuksia. Ne olivat ehkä laajempia, kuin se, mihin haastateltavat uskoivat pystyvänsä. Iäkkäin haastateltava totesi loppusanoikseen: "Hyvä, jos niistä miun höpinöistä oli jottain hyötyä."

Haastateltavat eivät ole nähneet elämäkertojaan kirjoitetussa muodossa. Heillä ei siis ole ollut tilaisuutta reagoida niihin. Mahdolliset jatkohaastattelut olisivat myös saattaneet muuttaa informaatiota laajemmaksi ja syvällisemmäksi. Ensimmäisen ja toisen (tai useamman) haastattelukerran välillä olisi haastateltavien mieliin saattanut palautua aiheen kannalta merkittäviä tai mielenkiintoisia asioita. Toisaalta kuitenkin ulkopuoliset tekijät, kuten jonkun muun henkilön lisäykset tai kertomukset, olisivat saattaneet vaikuttaa haastateltavan kertomukseen. Tällöin elämäkertomus ei olisi ollut enää oma ja pohjautunut omiin kokemuksiin. Pyrkimyksenä on jokaisen elämäkerran kohdalla ollut päästä mahdollisimman lähelle sen omaa totuutta. Yhtä yleistä totuutta ei ole haluttukaan löytää. On selvää, että tällaisen tutkimuksen tuloksia ei voida yleistää laajempaan joukkoon.

5.4 Tulosten esittäminen

5.4.1 Elämäkertomusten analysoinnista

Elämäkertoja voidaan analysoida eri tavoin. Analyttisesti eroteltavissa olevat kerronnan funktiot ovat:

1. Tekstuaalinen funktio
2. Ideationaalinen funktio
3. Kontekstuaalinen funktio

Tekstuaalisessa analyysissä huomio kiinnitetään elämäkertaan yhtenä kerronnan muotona. Siinä painotetaan kertomusten jäsentymistä ja rakentumista. Ideationaalinen funktio viittaa siihen merkitykseen, joka kerrotuilla tapahtumilla on ollut. Elämäkerran kertojaa kannustetaan tuomaan esille ajatuksiaan, tuntojaan ja kokemuksiaan sekä pohtimaan niiden merkitystä. Elämäkertomuksen kertominen paikantuu tiettyyn kulttuuri- ja haastattelukontekstiin. Konteksti vaikuttaa kerronnan muotoon ja sisältöön. Haastattelutilanne vaikuttaa kertomuksen kulkuun ja monet eri tekijät ohjaavat elämäkertomusta tiettyyn suuntaan. (Huotelin 1992, 80-81)

Tutkija on pyrkinyt löytämään tämän tutkimuksen elämäkertomuksista teemoja, jotka olisivat oleellisia jaksossa 4 esitettyjen tutkimusongelmien kannalta. Siten kerronnan ideationaalinen funktio painottuu tässä yhteydessä voimakkaasti. Elämäkertomusten analysoinnin tulisi kuitenkin olla laaja-alaista. Mitään kerronnan funktiota ei siis tulisi sivuuttaa.

Haastattelun tuloksena olleet elämäkertomukset ovat rakenteeltaan hyvin samantyyllisiä. Tämä johtuu siitä, että haastattelija antoi kaikille informanteille samanlaisia virikkeitä. Kerronnan tukena olleen haastattelurungon merkitystä olisi ehkä voinut pienentää kerrontatilanteessa. Ratkaisu olisi ehkä saattanut ohjata elämäkertoja eri tavalla niihin asioihin, jotka olivat kyseisten perheiden kannalta todella tärkeitä. Toisaalta tutkimusosassa haluttiin hyvin spesifiä tietoa haastateltavien elämästä. Olisi ollut epätodennäköistä, että he olisivat päätyneet vapaassa kerronnassa kyseisille elämänalueille. Elämäkertomukset etenivät tässä tutkimuksessa haastateltavien ehdoilla, mutta haastattelija ohjasi niitä.

5.4.2 Esitystavasta

Haastattelurunko oli koottu tutkimusongelmat huomioiden. Haastattelun teema-alueet olivat:

1. Elämänhistoria

-lapsuus, nuoruus, koulunkäynti, perheen perustaminen, työ, jne.

2. Yleinen historia

-Suomi, maailma, historialliset tapahtumat ja niiden merkitys

3. Suhde työhön, talous, sosiaaliset kysymykset

-perustarpeet, elintaso, työn merkitys

4. Outokumpu Osakeyhtiö

-puolison työ, suhde yhtiön sosiaalipalveluihin, kaivostyön loppuminen

5. Kasvatus ja perhe-elämä

-perhe, oma asema perheessä, kasvatusnäkemykset, sosiaaliset suhteet perheen ulkopuolella

6. Suhde jokapäiväisen elämän asioihin

-Radio, TV, kulttuuri ym.

7. Oman elämän arviointi

-elämänodotukset ja -valinnat, elämätkuvaaja

Tulosten esittäminen noudattelee jaksossa 4 esitettyjen tutkimusongelmien järjestystä. Tutkimusaineistoa on raportoinnissa pyritty pitämään esillä mahdollisimman paljon. Otoksen pienuuden vuoksi on kunkin henkilön ja heidän perheensä elämästä mahdollista kertoa varsin yksityiskohtaisesti. Tuloksia ei siis ole tarvinnut tiivistää yleiseksi kuvailevaksi kertomukseksi.

Elämäkertomusten sisältö on esitetty puhekielen muodossa. Tämä on tutkijan mielestä välttämätöntä, koska se liittyy oleellisella tavalla haastateltavaan ja hänen elämäänsä. Puhekielen muuttaminen kirjalliseen muotoon on ollut jonkin verran ongelmallista. Myös sen lukeminen saattaa tuottaa vaikeuksia. Esimerkeissä käytetty materiaali on mahdollisimman lähellä alkuperäistä muotoa, eikä sitä ole lyhennetty.

Tutkimus sijoittuu pienelle paikkakunnalle ja rajoittuu pieneen ryhmään. Tutkimuksessa on huomioitu erityisellä tavalla luottamuksellisuus. Elämäkertoja on muutettu siten, että haastateltavien tunnistaminen on vaikeutunut. Luottamuksellisuuden takaamiseksi ei elämäkertoja löydy tämän tutkielman sivuilta kokonaisina. Ne ovat tutkijalla talletettuina sekä nauhoitetussa että kirjoitetussa muodossa. Informantit tiesivät tutkimuksen pienestä otoksesta. Haastateltaville on kerrottu elämäkertojen käyttöperiaatteista tässä tutkimuksessa ja kertomusten tallentamisesta. He tiesivät myös tutkimuksen aihepiiristä.

6. TUTKIMUSTULOSTEN ESITTELY

6.1 Perheenäideistä

6.1.1 Maria

Hän syntyi eräässä Pohjois-Karjalassa sijaitsevassa keskikokoisessa kunnassa 1910-luvulla. Viljelijäperhe oli "semmonen vaatimaton työläisperhe. Työssä kävivät sikäli, kun pojattii kasvo." Asuntona oli pieni tupa ja kammari. "Ja siinä kaheksan henkkii sovittiin olemmaan." Muut lapset olivat poikia. Maria oli heistä nuorin. Isä teki maataloustöitä ja oli metsätöissä.

Kotikasvatuksesta Maria mainitsee, että "äittä myö ehkä enemmän totelttiin kun issää. Ja minä oon omillekkii lapsille ollu tiukempi kun mies. Tai jos isä sitten kielttää lapsia josttain, ni se sitten totellaan. Sitä ei vuoteta kahta käskkyy." Perheenjäsenten keskinäiset välit olivat hyvät ja sukulaissuhteet läheiset. Sukulaisissa käytiin myöhemminkin, vielä Outokummun aikoinakin aina lomalla.

Maria on käynyt kansakoulun ja jonkinlaisen jatkoluokan. "Kyllä miulla ois ollu halluu kouluttautuu. Miulla oli niinkun kotitalouspuolelle hyvin halu. Mutta äiti kun olj aika lailla sairaaloinen siihen aikaan, eikä ois yksin jaksanu olla naishenkilönä koissa, jos mie oisin piässy jonnekkii koulluun."

Hän oli kolmenkymmenen mennessään naimisiin. Ensimmäisen vuoden he asuivat anopin perheen kanssa evakoituna jossain maalaistalossa. "Sitten miun veljen luona asuttiin yks talavi ja se oli semmosta se asuminen siihen aikaan..." Marian mies tuli Kuusjärvelle työtä etsimään. Asunnoista oli kuitenkin pula, eikä muutto ollut mahdollinen ja mies palasi takaisin kotiin. Miehen veli lähti uudelleen etsimään töitä Outokumpu-yhtiöltä. Hän sai asunnon ja myös Marian ja hänen miehensä muuttivat siihen.

Ensimmäinen oma asunto oli kaivoksen puinen rivitalo. Vain perheenisä oli töissä. Myös "anoppimummo" asui heillä. Perheeseen syntyi viisi lasta. Perheen leipää yritettiin leventää marjanviljelyllä, kasvimaan hoidolla, puunteolla ja isän suorittamilla pikkutöillä.

Maria ei missään vaiheessa ole ollut kodin ulkopuolisessa työssä. "Isä ja poika alako kerran miulle, jotta pitäs pojan kanssa lähtee uamusin jakamaan Karjalaista. Mie sanoin, että hyvä ihme, ajatelkkoohan kahesti. Että enhän mie oo työmarkkinoilla ollu. Isä sano, että ois se hyvä, kun kolome henkkee sais tilipussin. Mie ajattelin, että kyllä se miun pittää männä lehen toimisttoon ja ottaa se lehenjako. Uamusella isä sano, että oo höperehtämättä. Ei myö sinnuu työjalaks panna. Pittäähä meillä joku olla, joka perunoita keittää kotona."

Perhe oli elänyt Marian mielestä hyvin säästäväisesti ja tehnyt erilaisia töitä ahkerasti. Maria ompeli käyttövaatteita perheelle. Lakkoaikoina perheenisä oli hakeutunut ropsimetsään "Myö ei velekakauppoo pietty. Isä sano, että pittää ensin siästtee. Pihisttee ja pihisttee ja siästtee. Ja mitä meinovvaa osttoo sitten, ni se on niin hyvä kun suap männä ostamaan eikä ottamaan. Mie oon sitä sanonu lapsillekkii, jotta pitäkkee isännö muisto..."

Nykyisin hän pitää tärkeinä elämään kuuluvina asioina radiota, televisiota ja puhelinta. Tulevaisuudesta hän kertoo: "Eikös tuota meikäläisen ajaks välttäne ihan tämä. Eletään päivä kerrallaan." Maria on nähnyt kaivoksen ympäristövaikutusten kehityksen. "Tuonnekkii Vuonoksseen päin kun männään, ni kyllä siellä näkköö, että siellon kaivosalue ollu."

Tällä hetkellä omat lapset ovat hänen tärkeimpiä ystäviään. Terveys on iloinen asia, "vaikka sitä ei kyllä aina ole ollut." Eläke on hänen mielestään riittävä, kun omat menot tietää tarkasti. Onnellisena ihmisenä hän pitää "sitä, joka ossoo tasapainossa ellee. Eikä käy liian paljon heilahtelemmaan minnekkään päin." Kaikkiaan Maria on tyytyväinen elämäänsä. Tiettyä elämänteemaa, -tapaa tai -asennetta hänellä ei ole ollut: "Oon vuan eläny päivän kerrallaan. En mie oo etteenpäin tienny. Sitä vuan mänj." Erityisen merkittä-

väksi tapahtumaksi perheelleen hän mainitsee lapsen pitkäaikaisen sairauden. "Silloinhan meijjän elämä muuttu aika paljon. Se olj koko perhheen asia ihan."

6.1.2 Leena

Leena on syntynyt Kuusjärvellä 1940-luvulla. Perheellä oli pieni maapala, jota viljeltiin. Äiti oli kotona, hoiti lapsia ja yhtä lehmää. Isä oli yhtiöllä töissä. "Ei siihen aikaan kasvatettu lapsia. Isommat hoiti pienempiä ja toinen toistaan." Perheessä oli kuusi lasta.

Leena on asunut samalla paikkakunnalla koko elämänsä. Opiskeluaikanaan hän oli viikot toisella paikkakunnalla, yhden vuoden ajan. Leena on ollut aina mukana työelämässä. Alussa hän toimi kesäapulaisena ja hoiti erilaisia sijaisuuksia. Avioliitto ja ensimmäisen lapsen hankkiminen kuuluivat ohjelmaan ennen opiskelua. Ensimmäinen koti oli anoppilan vintti. Sitten he muuttivat yhtiön omakotitaloon ja siitä yhtiön kerrostaloon. Nyt asuntona on omakotitalo.

Perheen toimeentulo on aina rakentunut sille pohjalle, että molemmat ovat töissä. Leena ei ole koskaan "osannu hirveen korkeelle kurottaa. Hänen mukaansa "elämä on soljunu sillä tavalla, et heti koulun jälkeen menin naimisiin. Tiesin, ettei issoo palkkapussii millonkkaan tuu." Elintaso on pysynyt vakaana. Työllä on Leenan elämässä hyvin tärkeä merkitys. Rahaan suhtautumistaan hän kuvaa: "Sen ei tarvvi pessee tehä. Lapset tulkoot toimeen omin avuin."

Perhe asuu maalla ja on Leenan sanojen mukaan ollut "vihreä jo kauan. Olemme kompostoineet ja lajitelleet jätteet." Yhtiöltä ei hänen mielestään "sallittaisi enää sellaisia asioita kuin mitä tapahtui. Milloinkahan räjähtää, ja kaikki myrkyt joutuu esimerkiksi pohjavesiin. Yleisesti ottaen oli kaikilla yhtiötä kohtaan vähän semmonen ajatus, että asiat kuulu yhtiölle. Mistään tällaisesta ei kenelläkään ollu vastuuta."

Televisiolla on Leenan kodissa hänen mielestään liian suuri merkitys: "Se on semmonen hallitsija, johon miulla ei oo valtaa. Se oli auki sillonkin, kun lapset oli vielä kotona. Oisin halunnu, että

se ois ollu kiinni." Muut kulttuuriin liittyvät asiat eivät ole Leenalle tärkeitä. Muotia hän ei seuraa. Turvallisuusasioista ja eläkkeiden kehittymisestä hän on hiukan huolestunut.

Leena on työläisperheen lapsi. Hän on kuitenkin kokenut Roosin (1988) sukupolvi- jaottelun kuvaaman kehityksen ja päätenyt toimihenkilöksi. Elämänunelmia hänellä ei ole ollut. Selkeänä elämänvalintana Leena pitää naimisiinmenoa. Hän olisi mielestään voinut vaikuttaa elämänsä kehitykseen, jos olisi halunnut. 40-45 vuotiaana Leena on "kysellyt itseltään monia asioita. Jonkinlaisia paineita on ollut. On ollut työpaikan menettämisen uhka..."

Mitään äkillisiä muutoksia ei Leenan elämään ole kuulunut. Hän katsoo olleensa onnellinen, "jos onnettomuus on sen vastakohta. On kausia, että ei oo ollu tyytyväinen elämäänsä. Ei minusta oo ollu muuksi muuttajaa. Olen hylänny sellaset ajatukset. Sitä joutuu esimerkiksi pohtimaan, onko laiminlyöny miestä ja perhettä. On yleisesti ottaen huono asia, että pappi vihkii ihmiset, mutta ei anna avioliiton käyttöohjetta mukaan."

Myönteisinä asioina elämässään Leena pitää lasten syntymistä, kasvamista "ja kaikkia heidän elämänsä tarkastuspisteitä siellä matkan varrella." Äskettäin syntynyt lapsenlapsi on hänestä erityisen myönteinen asia. "Mies toivoi aina, että tee mustatukkanen tyttö. No nyt se sai sen lapsenlapsekseen." Sukulaiset ovat Leenan perheelle läheisiä. Varsinaista ystäväpiiriä heillä ei ole. Huolta aiheuttaa se, että heidän poikansa on tällä hetkellä työttömänä. Tyttö ei vielä ole saanut opiskelupaikkaa. "Niinkun sitä joskus sanotaan, että vanha on sitten tyytyväinen, kun omat lapset on kunnalliskoissa turvassa." Tämänhetkiseen elämään liittyväksi oivallukseksi Leena mainitsee, että "eelistä ei oo, eikä huomisesta tiijjä. Tää on se päivä, jota pittää ellää."

6.1.3 Tuula

Tuula on syntynyt Kuusjärvellä 1950-luvulla. Hän on asunut paikkakunnalla yhtä vuotta lukuunottamatta aina. Tuulan perhe oli yhtiöläinen työläisperhe. Äiti oli kotirouva ja isä oli yhtiöllä maanpäällisissä töissä. Tuulalla on yksi veli. Perhe asui yhtiön asunnossa. Isä oli hänelle paljon läheisempi kuin äiti.

Tuula on käynyt jonkin verran kouluja. Tulokseksi hän on saanut parikin eri ammattia. Hän muutti pois lapsuudenkodistaan ammattikoulun jälkeen. Miehen kanssa muutettiin yhteen vasta myöhemmin. Ensiasunto sijaitsi miehen kotona. Siinä ei ollut nykyaikaisia mukavuuksia. Perheen toimeentulo on perustunut siihen, että mies on ollut töissä. Tuula on itsekin ollut välillä töissä ja välillä hoitamassa lapsia. Perheessä on kolme lasta.

Tuulan mielestä maailma on muuttunut. "Ihmiset ei erönnu niin paljon ennen. Nuoriso ei ollu näin levotonta. Ja alkoholi ei ollu näin paljon perheissä mukana kun nyt. Ja irrallisia suhteita on nyt enemmän kun ennen. Ihmisillä oli ennen korkeempi moraalii."

Historialliset seikat eivät ole Tuulan mielestä muuttaneet paljoakaan yhteiskuntaa. Niillä ei ole myöskään hänen mielestään ollut vaikutusta heidän perheeseensä. Liikkumisen kehittymisestä Tuula mainitsee: "Nykyisin melkein jokaisella on oma auto. Sillon kun mie olin nuori, ni harvalla oli auto. Poikien ainakkii pittää heti kun ne täysikäsiks tullee saaha oma auto."

Rakennemuutoksen Tuula katsoo vaikuttaneen perheeseensä merkittäväällä tavalla. Elintason muutoksia on ollut pariin tai kolmeen otteeseen. Perhe on kokenut työttömyyden. Tuula on kuitenkin paljon huolestuneempi nuorten työnsaannista kuin omastaan. "Eihän nuoret opikkaan tekemään töitä, jos niillä ei oo työpaikkaa, kun ne valmistuu koulusta. Aatellaan niitä nuoria miehiä tuolla... Näkkee, mihin se johttaa. Sitten sosiaaliavustustakkii ehkä liian helposti saa. Ei halutakkaan lähtee töihin."

Kulttuuriharrastukset eivät ole koskaan olleet Tuulan perheelle tärkeitä. Televisiota tulee joskus katsottua ja radiota kuunneltua. Ulkoilu on nykyisin harrastuksena. Lama-aika on vaikeuttanut Tuulan elämää. Turvallisuusasioissa hän pohtii entisen Neuvostoliiton alueella tapahtuvia muutoksia. "Sitten rikollisuus on kasvanu, ehkä ei Outokummussa ja Joensuussakaan vielä. Mutta kyllä se pikkuhiljaa tulee Suomeenkin." Tulevaisuutta Tuula ei osaa ajatella myönteisesti eikä kielteisesti. Lapsilleen hän toivoo hyvää elämää. Hän katsoo perheen muuttaneen hänen elämäänsä myönteisemmäksi. Kaiken kaikkiaan hän on tyytyväinen elämäänsä. Elämä kulkee oman perheen piirissä. Suhteet sukulaisiin ovat lähisukua lukuunottamatta jääneet vähäisiksi.

6.2 Yhtion työntekijäperheiden perhe-elämästä ja kasvatuksesta

Kaikki haastateltavat kokivat suhteensa perheeseen hyväksi. Oma asema oli ollut tasapuolinen. Leenan (syntynyt 1940-luvulla) mielestä suhde oli elänyt koko ajan. Maria (syntynyt 1910-luvulla) arveli, ettei haastattelija usko, kun hän kertoi: "Mie en elämältä enempee voi vuattii, kun mitä meillä olj, niin miehen kun lasten suhtteen. Jotta se elämä suju. Jotta jos meille mikä vastoinkäyminen tulj, ni myö koitettii yhteisesti se männä etteenpäin." Mitään suurempia ristiriitoja ei minkään perheen elämässä ole ollut. Voi myös tietysti olla niin, että niistä ole haluttu tutkimuksessa kertoa.

Maria oli ottanut vanhemmuuteen liittyvät tehtävät vastaan sellaisena kun ne tulivat. Tuulan (syntynyt 1950-luvulla) mielestä on hienoa, että hänellä on lapsia. Hän katsoo suhteen lapsiin muuttuneen nyt ystävyudeksi. Leena tekisi monta asiaa toisin, jos hän olisi nyt pienen lapsen äiti. Tällä hetkellä hän totuttelee mummon rooliin. Hän katsoo, että "siinä yrittää korvata monta sellasta asiaa, mitä ei oo osannu eikä ymmärtäny, kun omat lapset oli pieniä." Piikiksi sydämeen on jäänyt tapaus, jonka hän kertoo: "Tyttö oli semmonen, en muista, oliko koulussa vai oliko vielä päiväkoissa. Ja kun tultiin kottiin, ni heti hän pyysi, että äiti lue, tai tehään jottain. Minä sanoin, että en nyt jouvva. Ja se tyttö lähti omiin homminsa ja sitten tuli vähän ajan päästä ja sano, että äiti, onko sulla sitten aikkoo miun lapsille, kun sinä oot mummo?"

Päivisin lapsista huolehti Marian perheessä äiti. Tämä ratkaisu oli siihen aikaan tavallinen. Perheenäidit olivat kotona hoitamassa lapsia, kun isä oli töissä. Leenan ja Tuulan lapset ovat olleet sekä sukulais- että päivähoidossa. Tuula on ollut myös kotona lasten kanssa. Leena katsoi, että hänen oli oltava töissä taloudellisten syiden vuoksi. Yhden palkka ei hänen mielestään riittänyt.

Maria ja Leena katsovat halunneensa opettaa lapsilleen rehellisyyttä ja auttavaisuutta. Tuulan mielestä "ois tärkeetä, että välittää toisesta ihmisestä." Tuula lisäsi kasvatuseriaatteisiinsa myös moraalin (tytöille). Hänen mukaansa "koulua ois hyvä

käyvä, että pärjäis elämässä." Myös lapsen hyvä itsetunto oli hänelle tärkeää. Sekä Leenan että Tuulan perheissä oli kiroilu ehdottomasti kiellettyä.

Marian ja Leenan perheissä oli puolisoilla ollut yhteinen kasvatustinja. Vanhemmilla on ollut samat periaatteet, oikeastaan ihan huomaamatta. Maria kertoo: "Ei siitä kasvatuksesta ollu sillä tavalla erjmielissyyttä. Kyllä meijjät olj luotu ihan vähän niinkun samalla tavalla mäнемmään." Tuula taas katsoi, että "hänen miehensä on ehkä enemmän semmonen, että se on näin. Mie oon enemmän semmonen, että oon johdateltavissa."

Kukaan ei katso varsinaisesti kasvattaneensa lapsia. Leena miettii: "Jälkeen päin ajattelee, että kiitosta ja kannustusta ei ole annettu riittävästi. On lipsunut moitteen puolelle." Tuula katsoi, ettei ole "sillä tavalla kasvattanu lapsia. En oo kirjoja lukenu. Oon yrittäny pittää, että ne ei ihan hulttioita ois."

Kenenkään perheessä uskonnollisista kysymyksistä ei juurikaan ole puhuttu. Uskontokasvatusta ei varsinaisesti ollut. Maria kertoi: "No ei myö oltu mittään semmossii vouhottajjii, että uskonnosta. Vuan ei myö oltu pakanoitakkaa..." Tuula katsoi, että sellaisista asioista hänen lapsensa saavat päättää itse.

Marian perheessä "kotityöt ei ollu jaettu millään tavalla." Hän oli itse huolehtinut niistä. Mies oli auttanut mattojen puisteluista. Perheen isä oli ollut "hirvveen avulias", jos Maria oli ollut sairaana. Mies oli kuitenkin sanonut: "Sitä hiän ei siijjä, jotta jos tervveenä toinen on, jotta se pittää näyttee, jotta näin mie nyt eukkoja passoon." Pyykituvalla käynneistään hän kertoi: "Toissiin miehhiin piti sinne pesualttaan vierreen tuuvva pyykkikorit ja silleen. Mie sanoin, että miulle ei tarvvii viijjä. Mie vein ite aina. Vuan hiän talavella aina nuoritti sitten potkurriin kiinni sen korin. Se on, monelta hengeltäkkii kun käsppykin pesöö, ni siinä olj pesemistä aina viijjeks tunttii." Leenan kodissa kotityöt jakaantuivat ruumiillisten voimien mukaan. Tuulan kotona kaikki osallistuivat kodin töihin tasapuolisesti.

Marian lapsilla oli tiukat aikarajat: "Siihen aikaan meillä ei ollu telekkarrii. Ja kauppoissa olj näyteikkunoissa. Ja yläkaupoille pit iltasella piästä. Ni isä sano, jotta sen tiijjättä, jotta

sinne suap männä, kun on koulutehtävät tehty. Mutta yheksän aikaan on oltava kotona. Teillon kellot ihellännö. Työ tiijjättä, että jos ei kerran siännöllisesti, ni sitten ei oo seuraavana iltana luppoo männä. Eikä niille kovasti tarvinnu sanna, että teijjän on tultava." Marian mielestä kasvatus "olj joissai perheissä vappaamppaa. Että ne (lapset) sai niinkun illattii männä. Siitähä se tullii vähän semmonen katkeruus niinkun lapssiin kanssa tuota että... Ne sai joittenkkii lapset illat olla, missä ne olivat."

Leenan syrjäinen asuinpaikka vaikutti siihen, että lasten ajanvietto oli ollut hyvin kontrolloitua. Jos lapset olivat keskustassa käymässä, tarvittiin aina kyyti takaisin. Lasten kaverit olivat olleet omalta kylältä. "Opetimme lapset niin, että he aina kotiin tultua tulivat sanomaan meille, että nyt minä tulin. Sen säännön ne oppivat aika nopeasti. Miehen sisko sanoi vännoneensa silloin, kun oma äiti valvoi, kyttäsi ja odotti iltaisin, että ei omia lapsia sillä tavalla kyttää. Mutta samalla tavalla ja pahemmin se kuulemma on nyt kytänny, kun ite on äiti." Tuulan lasten ajankäyttöä "ei oikeestaan oo sillä tavalla valvottu. Jonkinlaiset säännöt on ollu. Keskimmäisen kohdalla on esitetty toiveita kaverien valinnasta."

Jokaisen lapset ovat voineet vapaasti päättää ammatinvalinnasta. Marian tyttärellä oli ollut käsityöalaan liittyviä suunnitelmia. Marian kertoo miehensä kannustaneen tytön opiskelua: "Kuule tyttö! Paperit Joinsuuhun mänemmään, jotta piäset. Tyttö sano: Kuule isä. Mie en lähe mihinkkään koulluun. Mie mänen naimissiin. Isä sano: Se on sillä selevä."

Myös elämäkumppanin valintaa ovat kaikki haastateltavat pitäneet lasten omana asiana. Marian kodin periaatteena oli ollut "jotta jos kellä kaver olj, ni kottii sai tuuvva kaverin käymmään reilusti. Että sitei tarvinna kylillä kulukkee." Leena tosin mainitsi, että "lasten elämäkumppanin valintaan soisi vaikuttavansa, mutta minkäs teet..."

Lapset olivat Marian perheessä hyvin tärkeässä asemassa. Hän kertoi: "Niin se olj, jotta ylleensä, kun käyttiin perhheet toisisaan, ni ne olj ne tietyt paikat, johon sai vuan männä. Isähä se ensin sanna ja niihä sitä mietin miekkii, että myö ei semmosseen

paikkaan lähetä kyllään, jos myö ei suaha lapsia viijjä mukkaan." Marian aviomies oli aluksi työläinen. Työtehtävät muuttuivat myöhemmässä vaiheessa toisiksi. Maria piti heidän perhettään kuitenkin täysin työläisperheenä. Hän nimitti perhettään koko ajan työläisperheeksi miehen aseman muuttumisesta huolimatta. Voi tietysti olla, että muutos ei nostanut miestä yhtiön arvoasteikossa ylöspäin.

Leenan mielestä "elämä yhtiöläisenä tuntui 15 vuotta sitten turvalliselta. Ihan siltä, kun ois Herran kukkarossa eläny." Tuulan mielestä heidän perheensä asema Outokummussa ei ollut millään tavalla erilainen. Tämä voi johtua siitä, että hänen perheensä ei juurikaan käyttänyt yhtiön sosiaalietuja. Hänen miehensä oli yhtiöllä myös vähemmän aikaa töissä kuin toisten haastateltavien miehet.

Koulujärjestelmästä oli kaikilla kerrottavaa. Maria kertoi: "Lapset kävivät Keskustan kouluu. Vanhimmat lapset olj siellä ja siten kun keskimäinen olj, ni Kyykerille laittaaat niitä oppillaita. Osan koulusta. Ni myö sitten vanahimmalle pojalle neuvottiin, vaan keskimäiselle ei sanottu. Että jos opettaja ehottelloo, että Kyykerille, sanokkee sille, jotta oisko opettaja hyvä, jotta laittas meijjät kaikki samalle koululle. Ja vanahimppiin luokalla ei ollu opettaja virkkana mittään. Vaan keskimäiselle olj sanonu, jotta sie jouvvut Kyykerille. Ni poika olj sanonu siihen, jotta mie en lähe sinne, kun meijjän muuttii pennut on tiällä koulussa. Opettaja olj sanonu: Oo vuan tiällä koulussa."

Leena oli ollut viemässä tyttöä muuton jälkeen toiseen kouluun: "Tyttö meni toiselta luokalta pieneen kouluun. Olin kai ollu sitä viemässä silloin aikaisemminkin kouluun. Oli kuitenkin ihmeellistä, kun kaikki oppilaat nousi seisomaan ja sanoi: Hyvää päivää!" Tuulan mielestä "ennen se kuri oli kauhheeta. Nyt opettaja tullee hirvveen lähelle oppilaita ja varmaan toisella tavalla suhtautuu, kun silloin. Että ei tuu ennee karttakepistä sormille... No minusta peruskoulu on parempi, kun se entinen. Silloin ei sillä tavalla opittu kieliä. Nyt kaikki oppii englantia ja ruotsia..." Näihin kouluun liittyviin arvioihin on osaltaan voinut vaikuttaa se, että kaikki haastateltavat tiesivät tutkijan toimineen opettajana kyseisellä paikkakunnalla.

Leena oli sitä mieltä, että "yhteiskunta kai haluaa kansalaisistaan yhteiskuntakelpoisia." Hänen mielestään vanhemmat odottaa, että yhteiskunta kasvattaa. Leena sen sijaan haluaisi, että vanhemmat kasvattaisivat lapsistaan yhteiskuntakelpoisia kansalaisia. Tuulan mielestä "yhteiskunta odottaa ihmisiltä säästäväisyyttä. Että nyt on semmonen tunne annettu, että kaikessa pittää säästää. On sellanen ristiriita, että ihmisiä koulutetaan, vaikka ei oo työpaikkoja. Koulutusta ei kuitenkaan tueta, ja opiskelijat ellää kohta köyhyyshyysrajan alapuolella." Hänen mielipiteeseensä on oletettavasti vaikuttanut se, että hän itse on opiskelija.

Maria koki lapsuuden toisaalta turvallisena, toisaalta hyvinkin rajoitettuna: "Ja sitten, kun mie tulin vähän siihen nuoruuskään. Jos olj joku mänö. Niitä kun siihen aikaan olj niitä iltamia. Sai sanna sillon isä ja äit, jotta nyt tyttö suap tänä iltana männä. Siihen jos joku pojista sano, jotta meijjän tyttö ei sinne mäne, ni ei ollu mänemistä. Eikös tuota ois ennempäännii mää tiijjä männy mielesttää vaikka naimissii, vuan kun veljet olj niin vihan piälle, jotta tyttöö ei koista lasketa mihinkkää."

Leenan mielestä "elämä on sellanen matka. Voi ajatella vaikka sellasta 70 km matkaa, joka on jaettu kymmenen kilometrin pätkiin. Niitä pätkiä taivalletaan jokainen eri tavalla. Kasvu tulee siinä vähitellen." Tuulalla koki kaikki tähän asti eletyn elämänsä vaiheet myönteisinä. Lapsena hän oli ollut joskus yksinäinen, koska hänellä oli veljensä kanssa suuri ikäero.

Kukaan haastateltavista ei pystynyt erittelemään tarkemmin omaansa ja perheen elämänkulkuun vaikuttaneita tekijöitä. Voi myös olla mahdollista, että he kokivat tämän asian liian vaikeaksi. Ehkä he eivät ymmärtäneet, mistä oli kyse. Leena osasi kertoa, että heidän elämänsä on pikkuhiljaa nivoutunut. Hän katsoi, että heidän "elämässä ei ole sellaista salamaa ollut." Tuula nimesi yhden tekijän. Hän katsoi, että taloudellinen puoli on se, joka on eniten vaikuttanut hänen ja perheensä elämänsä kulkuun.

Kukaan ei katso naiseuden olleen missään vaiheessa elämää rajoittavan tekijän. Sukupuolten ero näkyi Leenan mielestä palkkapussissa. Hänen mielestään "yhtiöllä oli selvä roolijako. Miehet oli kaivoksessa ja naiset konttorissa. Yhtiö oli siinä asiassa hyvin

vanhoillinen. Esimerkiksi konttorin esimies oli aina mies. Se ei kuitenkaan tehny sillä tavalla mitään, vaan sen alaiset. Naiset kuitenkin työt teki."

Tuulan mielestä "kun ajatellaan koko maailmaa, ni ollaan hirveen tasa-arvosia. No, miehethän on aina miehiä ja niillä on miehen ajatusmaailma. Palkoissa ollaan jälessä roimasti miehiä. Mut en mie oo mikkään feministi. Miusta ne männöö liian pitkälle noissa hömpötyksissään."

Perheen ulkopuoliset sosiaaliset suhteet olivat sekä haastateltavilla, että heidän perheillään vähäisiä. Kukaan ei ole osallistunut harrastuspiireihin tai muuhun kodin ulkopuoliseen toimintaan. Marialla ei vapaa-aikaa sillä tavalla ollut. Aika kului perheen piirissä. Leena kertoi harrastukseksi lukemisen. Tuulan harrastuksena oli hänen mielestään vain koulunkäynti.

Marialle koti ja työn tekeminen ovat olleet elämässä tärkeitä asioita. Leena piti kotia ja työpaikkaa tärkeimpinä elämänympäristöinä. Tuulan mielestä työ oli tärkeä, lähinnä rahan takia. Hän piti myös kotia ja koulua tärkeinä.

Marian elämässä ei ollut tapahtunut mitään odottamatonta tai erityisen merkittävää. Hän kuitenkin kertoi, että "sillä tavalla ei oo muuta ollu, kun se miehen kuolema. Sanottaan, jotta kun omat vanhemmat mänivät, ni kyllähän se raskkaalta tunt~~y~~u. Mutta se ei oo niin raskasta, kun oman miehen mänö." Tuulan mielestä erityisen merkittävää on ollut lasten syntymä. "Kun sitä ensimmäisen lapsen tekkee, ni kyllähän se ajatusmaailma muuttuu. Kun sitä on oppinu, että ei oo semmosta, mistä pittää huolehtia ja jouttuukin huolehtimaan pienestä ihmisestä. Ja sitten pittää toisella tavalla ajatella asioista. Ei tässä enää itestään huolehi, vaan huolehtii muistakii..."

6.3 Perheen suhteesta Outokumpu-yhtiöön

Marian mies oli yhtiöllä töissä n. 24 vuotta. Yksi hänen pojistaan oli ollut vähän aikaa maanpäällisissä töissä ja vähän aikaa myös kaivoksessa. "Vuan isä kun sai sen piähän, jotta sano, että kun hiän on menettänä terveytesä kaivoksessa, ni jos ei hänen poikasa

tarvihtiis menettee. Ei ollu isällä siihen halluu yhttään." Marian veli oli ollut kaivoksessa käymässä: "Se sano, jotta hiän ei lähtis hinnasta misttään. Sano, että en ihmettele, jos niille maksettaan. Ne olosuhteet oli siihen aikaan niin huonot."

Leenan puoliso on periaatteessa vieläkin töissä samalla työnantajalla, tosin eri tytäryhtiössä. Tähän meñnessä työskentelyvuosia on kertynyt 25. Myös Leena itse työskentelee samassa yhtiössä. Hän on ollut Outokumpu Osakeyhtiön ja Outokumpu-konsernin palveluksessa yhteensä 21 vuotta. Tuulan mies oli yhtiöllä töissä 15 vuotta. Kaivostoiminnan lopettamiseen liittyvät ratkaisut eivät koskettaneet heitä, sillä mies "oli jo silloin jääny pois yhtiön töistä."

Työntekijöille tarkoitetuista sosiaalieduista he muistivat asunnon, ruuan, terveystalvelut, kuljetukset, saunan ja pesulan. Leena mainitsi myös kirjaston, luistinkentän ja ladut. Marian perhe oli koko ajan asunut yhtiön asunnossa. He olivat yrittäneet hankkia yhtiön omakotitaloa omakseen, mutta luopuivat yrityksestä, koska eivät olisi saaneet mieleistään taloa.

Leenan perhe oli myöhemmin rakentanut omakotitalon miehen kotitalon maille. Heillä oli vieläkin yhtiön lainaa talosta. Hänen mielestään yhtiön sosiaaliedut vaikuttivat oman elämän järjestämiseen. "Meillä on vieläkkii esimerkiks eläkesäätiön lainaa asunnosta. Jos lähti pois yhtiöltä, joutu muuttamaan lainat tavallisiks."

Maria ja Leena pitivät asuntoetua kaikkein tärkeimpänä sosiaalietuna. Heille myös sauna- ja pesulapalvelut olivat tärkeitä, koska heidän työsuhdeasunnoissaan ei ollut sellaisia tiloja. Tuula asui omistusasunnossa. Hän ei "oikkeesttaan tarvinnu mittään etuja. Miulle ne oli yhdentekeviä, mutta olihan ne toisille tarpeellisia." Hän myös katsoi, ettei perhe menettänyt tuntuvia etuja, kun mies siirtyi pois yhtiöltä. Tuulan nimesi tärkeimmäksi eduksi kesänviettopaikan.

Leenan mielestä sähköön liittyvä etuisuus oli tarpeeton. He käyttivät yhtiön saunaa, lomapaikkaa, terveydenhuoltopalveluja ja liikuntapalveluja. Marian perhe ei ollut pystynyt hyödyntämään kesän-

viettopalveluita. "Nehän ei ollu siihen aikaan ku herroin käytös-
sä. Ei sinne tavallinen työmies piässy mänemmään. Ne tuli myöhem-
min vasta sitten."

Marian mielestä yhtiön eläke olisi pitänyt laskea toisin. "Sillon kahelta viimeseltä vuuvvelta laskettiin se palakka ja sen perus-
teella eläke. Eihän hyvä ihme mies, ku on parraan ikäsä ollu
kaivoksessa, ni työteho oo kahtena viimesenä vuotena sellanen, ku
on ollu sillon nuorempana ollessa." Yhtion työpaikka turvasi
Marian perheen elämän: "Ensinnäkkii hänellä ei minkkäänlaista am-
mattii muulle alalle ollu ja eihän hiän, jos tervveenä pois jäi,
ois suanu eläkettä yhtiöltä. Varmasti ois ollu hankaloo..."

Leenan käsitys oli, että yhtiö vastasi liian monista työntekijöit-
tensä asioista. "Kun minä olin jo päälle kaksikymppinen, ni ajatte-
lin, että ei yhtiön tarviis holhota kaikkee varsinkaan tällasella
pienellä paikkakunnalla. Ja sitä minä oon jo aiemmin kritisoinuk-
kii. Niitä ois miun mielestä pitäny purkaa jo aiemmin pois." Hänen
mielestään riippuvuus yhtiöön lisääntyi sosiaalietujen myötä:
"Semmonen ajatus itelläkkii oli, et maailman loppuu, jos tästä
yhtiöstä pois lähtee."

Yhtiön ratkaisuihin mieliin oli jäänyt kaivostyön loppuminen. He
kuitenkin pitivät loppumiskehitystä luonnollisena asiana. Leenalla
oli ollut nuorempana tunne, "että kun sitä pääsee yhtiölle töihin,
ni sitä on turvassa hautaan asti. Et leipä riittää. Männään tätä
kun junanrattaa vaan kun kerran on päästy." Leena luulee tällaisen
ajattelun olleen hyvinkin yleistä yhtiön työntekijöiden piirissä.
"Aateltiin, että yhtiö hoitaa. Ja se voi olla siinä mielessä, hu-
nokii asia, että sitä ei tarvinnu välttämättä tehdä ite minkään
asian etteen mittään." Kaivosten lopettamisesta hän kertoo: "Kun
siitä oli jollakin tasolla puhuttu jo viistoista vuotta ennenku se
loppu, ni ihmiset jollakin tavalla turtu siihen."

Eläkeratkaisu oli jäänyt Leenan ja Tuulan mieliin. Mariaa sen
vaikutukset eivät hänen omien sanojensa mukaan olleet koskeneet.
Myöskään Tuulan perhettä eläkeasia ei koskenut. Hänen isänsä eläke-
keeseen se oli kuitenkin vaikuttanut. Leena katsoi, että työnteki-
jät olisivat tehneet toisenlaisia ratkaisuja, jos olisivat tien-
neet yhtiön eläkkeiden muutoksesta. "Et mekin on tehty tähän luot-
taen sellasia elämänratkasuja." Eläkeasia kosketti Leenan perheen

elämää konkreettisesti. Mikäli vanha eläkejärjestelmä olisi voimassa, hänen miehensä olisi jo eläkkeellä. Myös hän itse olisi päässyt varhennetulle osaeläkkeelle muutaman vuoden kuluttua. "Ja miun isä kuoli kaks vuotta sitten. Hän oli yhtiön eläkeläinen. Kuoli sen jälkeen, kun tää eläkesaneeraus tehtiin. Ni äiti jää nyt ilman perhe-eläkettä, mitä hän ois saanu, jos isä ois kuollu viis vuotta aikasemmin. Mutta rehellisesti sanon, että virhe on ollu aikoinansa se eläke-etu ulottaa kaikkia työntekijöitä koskevaks. Miusta ei oo yhtään raskaampaa meijjän konttorissa laskee, paljonko joku maksaa per malmitonni, kun mitä tällasten asiointen laskeminen on jossain muussa työpaikassa."

6.4 Yksilön elämäntekijöistä

Kaikki haastateltavat katsoivat elämän vain menneen eteenpäin. Tietoisia, pitemmälle vaikuttaneita elämänratkaisuja he eivät osanneet nimetä. Maria on kokenut sota-ajan. Evakko-aika oli koskettanut myös hänen omaa perhettä. Hänen veljistään yksi kaatui ja kaksi haavottui sodassa. Sotaan liittyvien asioiden vaikutuksia elämäänsä hän ei pystynyt kuitenkaan tarkemmin nimeämään.

Pula-aikaan Marian perhe sai olla tiukoilla. "Kun kortilla oli sanottaan jauhot ja kaikki ja silleen. Miekkii olin kolomekymmentä seihtemän killo. En ollu tämmonen tahkia. Työtähän sai kyllä tehdä enemmän kun tosissaan ois jaksanukkaan toisinaan." Kotipuolessa liikkuminen oli hankalaa ja lähimpään kauppaan oli seitsemän kilometriä matkaa. "Kun lähet kirkollen, ni ei muuta kun ota ne vanhan ajan sukset alles. No kesällä olj pyörä sitten, mutta ei ollu oikein renkkaitakkaan. Talavella isä valjasti ussein hevosen ja sano, että menehän tyttö hevosella käymmään. Se miustolj hirvveen mieleistä, kun sai ajjoo kölökytellä ja puut olj talavella kaarelle kallistunu."

Leenalla oli mielikuvia ostokorteista ja pulan vuosiin liittyvästä säästämisestä. "Mie oon kritisoinu, että mitä varten se äiti säästää vinttiin kaikkea. Ni vanhat ihmiset on oppinu, että aika tavaran kauppihtoo. Oli meistä semmosia valokuvia, että kansakoulussa meillä oli villasukat, semmoset harmaat ja pitkät. Ne oli paikattu polvesta. Mutta se ei ehkä johtunu enää sodasta, vaan siitä kun oli paljon lapsia ja isä yksin työssä."

Vaikka haastateltavat eivät nimenneetkään elämänsä vaikutaneita tekijöitä, se ei tarkoita sitä, että niitä ei olisi ollut. Kaikilla heillä oli melko selkeä elämänsä kulku. Heidän elämänsä myötäili tämän tutkielman jaksossa 3 esitetyn elämänsä kulun vaiheita. Nämä seikat viittaavat siihen, että Baltessin ja Willisin esittämät yksilön ikään perustuvat vaikutukset ovat ihmisen elämänsä kulun kannalta merkittäviä. Niihin liittyvät erilaiset sosiaalistumisprosessit, jotka ovat yhteydessä yksilön kronologiseen ikään. Myös yksilön syntymävuoden perusteella määräytyvä sukupolvi on siinä mielessä merkityksellinen. Kaikkien lapsuudessa oli kotikasvatukseen liittynyt kuri. Maria katsoi, että oman äidin kasvatuseriaatteen heijastuivat hänen omaan kasvatustapaansa. Kaikki haastateltavat mainitsivat merkittäviksi elämäntapahtumiksi naimisiinmenon ja lasten syntymän.

Historian mukaan luokiteltavien tekijöiden vaikutukset liittyvät historialliseen aikaan. Tällaisista tietyn yhteiskunnallisen ajan kohdan eläneiden kohtaamista vaikutuksista ei tässä tutkimuksessa saatu tietoa. Se on luonnollista, koska vertailukohtia ei tässä mielessä juurikaan ollut. Maria katsoi, että sota-ajalla ja sen seurauksilla oli vaikutusta hänen elämäänsä. Vaikutuksia ei kuitenkaan voitane pitää kovin kauaskantoisia.

Outokummun teollistumiskehitys voidaan periaatteessa liittää historian mukaan luokiteltavien tekijöiden aiheuttamiin vaikutuksiin. Se ei kuitenkaan ole paikkakunnalle luonteenomaista millään muulla tavalla kuin Outokumpu Osakeyhtiöön liittyvänä. Siten Outokumpu-yhtiöön liittyvät asiat kuuluvat enemmän satunnaisvaikutusten piiriin. Myös Marian mainitsema oman miehen kuolema on enemmän satunnaisvaikutus. Kuolema voidaan tietenkin liittää ikään perustuviinkin vaikutuksiin. Tässä tapauksessa kyse on kuitenkin sellaisesta äkillisestä sairaudesta, joka voi kohdata yksilön missä elämänsä vaiheessa tahansa.

Yhtiön toimien vaikutuksesta yksilön (tässä tapauksessa Leenan) elämään saa jonkinlaisen käsityksen Leenan puheenvuorosta: "Päällimmäisenä on mielessä se, että yhtiö oli kaikki kaikessa. Se oli turvallinen junanrata, joka vei eteenpäin. Putki, joka vastasi kaikesta. Se on ollut elämässäni merkittävin vaikuttaja ja päällimmäisenä."

Yleisellä tasolla ajateltuna yhtiöllä on ollut laaja vaikutus koko Outokummun elämään. Yksi työntekijä tuntuu varsin pieneltä tällaisessa jättifirmassa. Yhtiön eduksi on laskettava se, että jokainen työntekijä saattoi kokea olevansa tärkeä ja sai huomiota osakseen. Työpaikkaan liittyvien etuisuuksien kautta yhtiö sai iskostettua työntekijöihin Me yhtiöläiset -hengen. Yhtiöstä on paikkakunnalla varsin positiivinen yleiskuva. Vain kaivostoiminnan loppuvaiheisiin liittyvät ratkaisut ja eläkeasia tuntuvat heikentäneen tätä kuvaa.

7. Lähdeluettelo

Ahponen, P. & Järvelä, M. (1983). *Maalta kaupunkiin, pientilalta tehtaaseen*. Tehdastyöläisten elämäntavan muutos. Juva: WSOY.

Allardt, E. (1986). Kappale Elämäntapa, harkinta ja muoti ihmisen valintojen perustana teoksessa *Kymmenen esseetä elämäntavasta*. Heikkinen K. (toim.). Oy Yleisradio Ab.

Baltes, P.B. & Willis, S.L. (1979). Life-Span Developmental Psychology, Cognitive Functioning and Social Policy. Teoksessa Riley, M.W. (Ed.) 1979. *Aging from Birth to Death*. AAAS Selected Symposia Series 30. Boulder: Westview Press.

Berg, S., Johansson, B., Rundgren, A. & Steen, B. (1983). *Vanhemisen biologia*. Sairaanhoidtajien koulutussäätiön julkaisu. Porvoo: WSOY.

Bühler, C. (1973). *Miten elämä onnistuu?* Porvoo: WSOY.

Dunderfelt, T. (1991). *Elämänkaaripsykologia*. Porvoo: WSOY.

Huotelin, H. (1992). *Elämäkertatutkimuksen metodologiset ratkaisut*. Joensuun Yliopiston Kasvatustieteiden tiedekunnan tutkimuksia N:o 46. Joensuu: Joensuun Yliopiston monistuskeskus.

Huttunen, V. (1968). *Kansakunnan historia 6; Täysivaltainen kansakunta 1917-1939*. Porvoo: WSOY.

Huttunen, V. (1974). *Kansakunnan historia 7; Täysi-ikäinen kansakunta 1939-1973*. Porvoo: WSOY.

Huttunen, V. & Sivonen, T. (1974). *Kuusjärven-Outokummun historia*. Joensuu: Pohjois-Karjalan Kirjapaino Oy.

Häyrynen, Y.P. (1985); Artikkelit Elämäntapa ja elämäntavat teoksessa *Ihmistä etsimässä*; Helsingin yliopiston vapaan sivistystyön toimikunnan julkaisu Studia Generalia 1984 -luentosarjasta; Helsinki 1985: Yliopistopaino.

- Kansakuntien vaiheet IV osa: Keski- ja Pohjois-Eurooppa.* (1952). Alkuteos Hutchinson, W.. Story of the Nations. (Toimittaneet suomeksi Suolahti, E.E., Manninen, A. & Salo, K.). Porvoo: WSOY.
- Karisto, A., Takala, P. ja Haapola, I. (1988). *Elintaso, elämäntapa, sosiaalipolitiikka -suomalaisen yhteiskunnan muutoksesta.* Juva: WSOY
- Karisto, A. & Takala, P. (1990). *Elintaso, elämäntapa, sosiaalipolitiikka -suomalaisen yhteiskunnan muutoksesta.* Juva: WSOY
- Koistinen, P., Salin, O. & Tikka, T. (1987). *Puh pah pelistä pois.* Tutkimus tehtaasta irtisanottujen työsaannista, ammatillisista mahdollisuuksista ja selviytymisestä. Joensuun Yliopisto, Karjalan tutkimuslaitoksen julkaisuja N:o 82. Joensuu: Joensuun Yliopiston monistuskeskus.
- Kortteinen, M. (1982). *Lähiö; Tutkimus elämäntapojen muutoksesta.* Keuruu: Otava.
- Kuisma, M. (1985). *Kuparikaivoksesta suuryhtiöksi; Outokumpu Oy 1910-1985.* Forssa: Forssan Kirjapaino Oy.
- Lakio, M. (1975). *Teollisuuden kehittyminen Itä-Suomessa 1830-1940.* Itä-Suomen instituutin julkaisuja sarja A:5. Mikkeli: Mikkelin Painos Oy.
- Lyytinen, P. (1989). Kappale tiedollinen kehitys lapsuudessa teoksessa *Ihmisen elämäнкаari.* Niemelä, P. ja Ruth, J-E (toim.). Helsinki: Otava.
- Läpi harmaan kiven.* Kaivosperinnettä - kuvia ja kuvauksia. (1982). Laaksonen, P., Kukkonen, J., Piela, U. ja Rassi, A. (toim.). Suomalaisen kirjallisuuden seuran julkaisu. Forssa: Forssan kirjapaino Oy.
- Mielonen, J. (1993). *Jani, teurastajan poika.* Vankeinhoidon koulutuskeskuksen julkaisuja 3/1993. Helsinki: Painatuskeskus Oy.

Myyrä, J. (1989). Kappale Keski-iän kehitystehtävät teoksessa *Ihmisen elämänkaari*. Niemelä P. ja Ruth, J-E. (toim.). Helsinki: Otava.

Nurmi, V. (1983). *Kasvatuksen traditio*. Juva: WSOY.

Roos, J-P. (1981). Kappale Heikki Waris amerikansuomalaisten omaelämäkertojen tutkijana teoksessa *Sosiaalipolitiikka, historiallinen kehitys ja yhteiskunnan muutos*. Juhlakirja Heikki Wariksen täyttäessä 80 vuotta 25.10.1981. Jaakkola R., Karisto A. ja Roos J-P (toim.). Espoo: Weilin & Göös.

Roos, J-P. (1985). *Elämäntapaa etsimässä*. Jyväskylä: Gummerus.

Roos, J-P. (1986). Kappale Elämäntapateoriat ja suomalainen elämäntapa teoksessa *Kymmenen esseetä elämäntavasta*. Heikkinen K. (toim.). Oy Yleisradio Ab.

Roos, J-P. (1987). *Suomalainen elämä*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 454. Hämeenlinna: Karisto Oy.

Roos, J-P. (1988). *Elämäntavasta elämänkertaan*. Jyväskylä: Gummerus.

Roos, J-P. (1990). Kappale Suomalaisen elämäntavan muutokset teoksessa *Suomi 2017*. Riihinen O. (toim.). Jyväskylä: Gummerus.

Ruoppila, I. (1989). Kappale Pojasta isän rooliin teoksessa *Ihmisen elämänkaari*. Niemelä, P. ja Ruth, J-E (toim.). Helsinki: Otava.

Ruth, J-E. & Siltala, P. (1989). Kappale Kuoleman kohtaaminen teoksessa *Ihmisen elämänkaari*. Niemelä P. ja Ruth, J-E. (toim.). Helsinki: Otava.

Sihtola, K. (1972). *Teollisuuden välilliset työvoimakustannukset v. 1970*. Elinkeinoelämän tutkimuslaitoksen julkaisuja B1. Helsinki: Kyriiri Oy.

Sugarman, L. (1986). *Life-Span Development, Concepts, Theories and Interventions*. New York: Methuen & Co. Ltd.

Sysiharju, A-L. (1981). Artikkelit Elämäntutkimuksen kehitysnäkökulman merkityksestä kasvatustutkimukselle teoksessa *Ihmisen kasvu ja sosiaalistuminen*; Annika Takalan juhlakirja; Joensuun korkeakoulun julkaisuja A 20; toimittanut Simo Seppo; Joensuu 1989: Pohjois-Karjalan kirjapaino Oy.

Syvänen, M. (1985); Artikkelit Ihminen ja elinympäristön murros teoksessa *Ihmistä etsimässä*; Helsingin yliopiston vapaan sivistystyön toimikunnan julkaisu Studia Generalia 1984 -luentosarjasta; Helsinki 1985: Yliopistopaino.

Teollisuuden sosiaalinen toiminta. (1948). Keravuori, K. (toim.). Suomen Työnantajain Keskusliiton julkaisuja. Helsinki: Sanoma Oy.

Teollisuus Suomessa 1900-1973. (1974). Taloustieto r.y:n julkaisuja n:o 45. Forssa: Forssan Kirjapaino Oy.

Tolkki-Nikkonen, M. (1989). Kappale Avioliitto, yhteiselämä ja ammattiura teoksessa *Ihmisen elämäntutkimus*. Niemelä, P. ja Ruth, J-E. (toim.). Helsinki: Otava.

Turunen, H. (1987). *Outokummun Keretin kaivoksen henkilökunta työvoimapotentialina*. Joensuun Yliopiston täydennyskoulutuskeskuksen julkaisu. Joensuu: Joensuun Yliopiston monistamo.

Virtanen, K.O. (1974). *Kansakunnan historia 5; Ahdistettu kansakunta 1890-1917*. Porvoo: WSOY.

Virtanen, L. (1988). *Suomalainen kansanperinne*; Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 471; Porvoo: WSOY.

Waris, H. (1980). *Suomalaisen yhteiskunnan sosiaalipolitiikka*. Porvoo: WSOY.

Painamattomat lähteet ja haastattelut:

Ahtiainen, R. (1978). *Henkilöstön suhtautuminen vapaaehtoiseen sosiaalitoimintaan Outokumpu Oy:n Outokummun kaivoksella*. Hallinnon laudatur-tutkielma Helsingin Kauppakorkeakoulussa.

Kaivoskierros. Outokumpu Oy:n kaivosteollisuuden lehden numeroita. Joensuu: Pohjois-Karjalan Kirjapaino Oy.

Kuisma, M. (1988). Markku Kuisman artikkeli *Vanha Outokumpu - menestystarina vailla vertaa* *Outokummun Sanomissa* 3/1988. Helsinki: Erikoispaino.

Laakso, H. (1988). Hannu Laakson artikkeli *Kummusta kumpusi konserni* *Outokummun Sanomissa* 3/1988. Helsinki: Erikoispaino.

Miskala, H. (1988). *Hannele Miskala haastattelee mm. Markku Heikkistä ja Taisto Saloniemeä* *Outokummun Sanomissa* 3/1988. Helsinki: Erikoispaino.

Noppa, T. (1968). *Toimihenkilöiden viihtyvyys Outokumpu Oy:n asunnoissa Outokummussa*. Tampereen Yliopiston sosiaalipolitiikan pro gradu-tutkielma. Tampere.

Outokummun Sanomat. Outokumpu Oy:n henkilöstölehden numeroita. Helsinki: Erikoispaino.

Outokumpu Oy:n ja Outokumpu-konsernin vuosikertomukset.

Pietiläinen E-L. *Kirjoitus Outokumpu Oy:n työterveyshuollon toimintakertomuksen (ajalta 1.1.-31.12.1987) liitteessä*.

Toivanen, A. (1988). *Asta Toivasen artikkeli* *Outokummun Sanomissa* 3/1988. Helsinki: Erikoispaino.

Toivanen, A. (1993). *Outokumpu Oy:n tiedottaja, keskusarkistonhoitaja Asta Toivasen suullinen tiedonanto* 21.10.1993.

Valkonen, H. (1988). *Kaivoksen johtaja Esko Pihkon haastattelu* *Outokummun Sanomissa* 3/1988. Helsinki: Erikoispaino.

Muu tutkimusaiheen sisäistämiseen käytetty kirjallisuus:

Annala, V. (1960). *Outokummun historia 1910-1959*; Helsinki.

Heikkinen, K. (toim.). (1986). *Kymmenen esseetä elämäntavasta*. Oy. Yleisradio Ab. Lahti: Esan Kirjapaino.

Häyrynen, Y.P. (1981). *Elämänkaaren yhteiskunnallisista puitteista ja persoonallisuuspsykologisesta tulkinnasta*; Y-P. Häyrysen Suomen Akatemian järjestämässä Elämänkaari-symposiumissa 1981 pitämän esitelmän laajennus.

Ihmisen elämänkaari. Niemelä P. & Ruth J.E. (toim.). (1989). Helsinki: Otava.

Ihmistä etsimässä; Helsingin yliopiston vapaan sivistystyön toimikunnan julkaisu Studia Generalia 1984 -luentosarjasta; Helsinki 1985: Yliopistopaino.

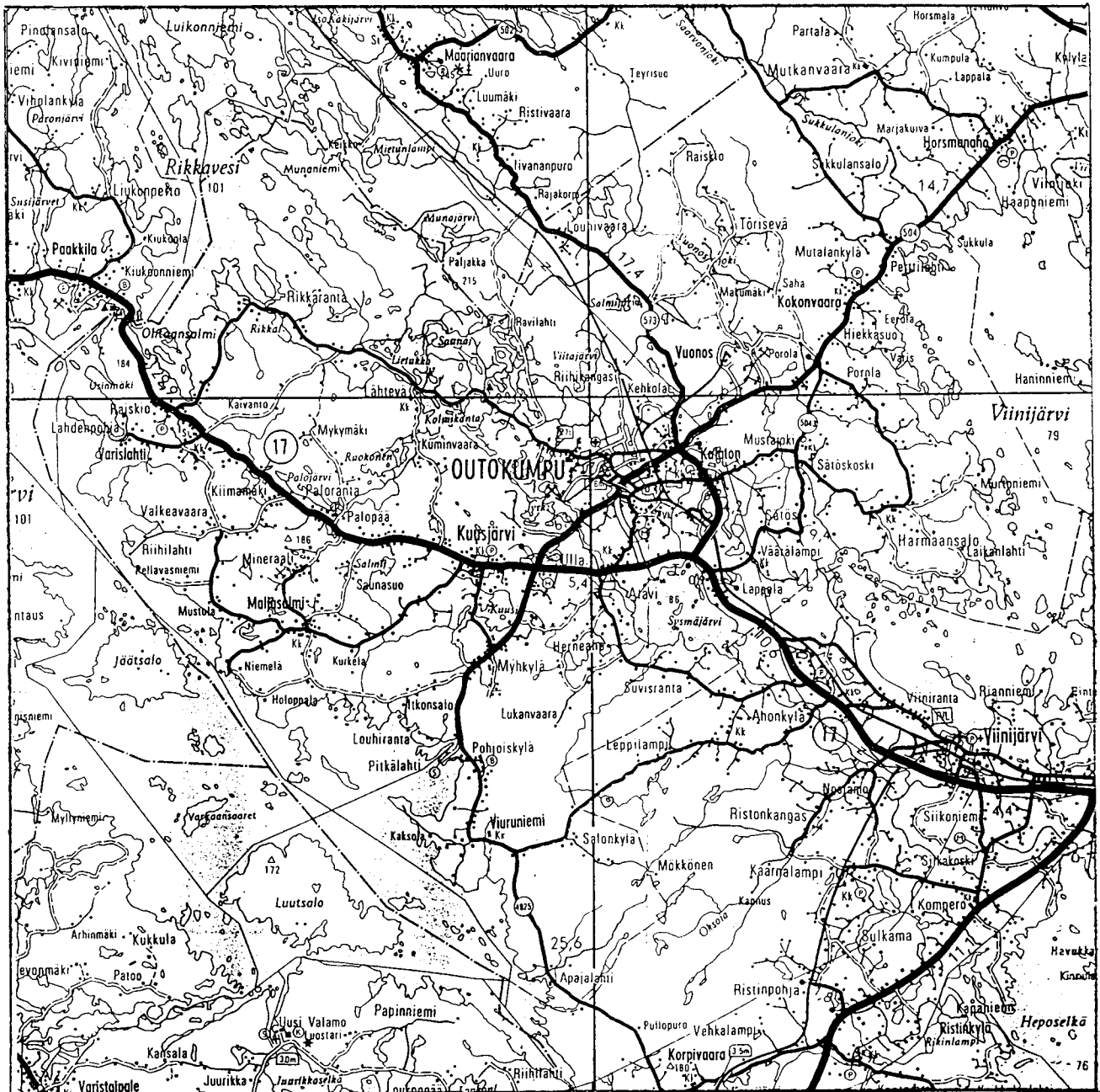
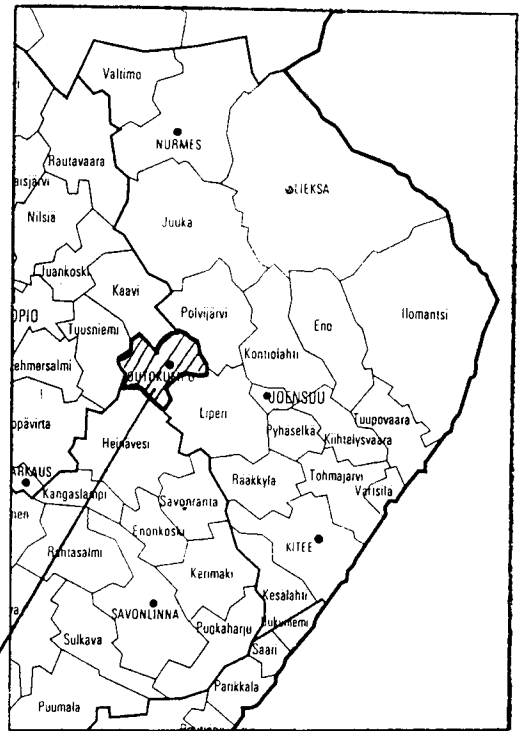
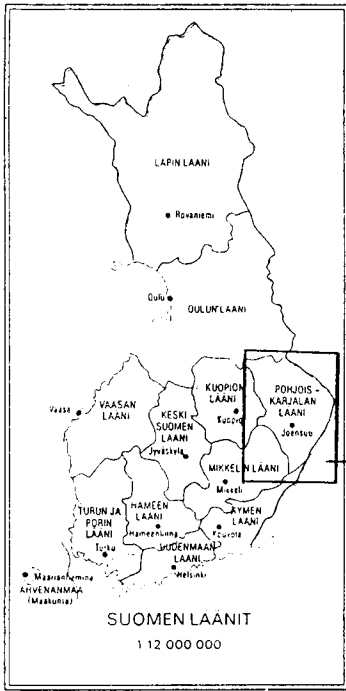
Kalliopuska, M. & Karjalainen, S. (1988). *Perheen elämänkaari*. Helsinki: Yliopistopaino.

Lampinen, O. & Soininvaara, O. (1980). *Suomi 1980-luvulla; Pehmeän kehityksen tie*. Juva: WSOY.

Mäntykorpi, I. (1986). *Maalaisnuorten tulevaisuudenkäsityksiä*. Tutkimus Perhönjokilaakson nuorista. Chydenius-instituutin tutkimuksia. Kokkola: Kirjapaino Antti Välikangas Ky.

Palo, J. & L-M. (1979). *Selli 21*. Vilho Huovisen elämä. Juva: WSOY.

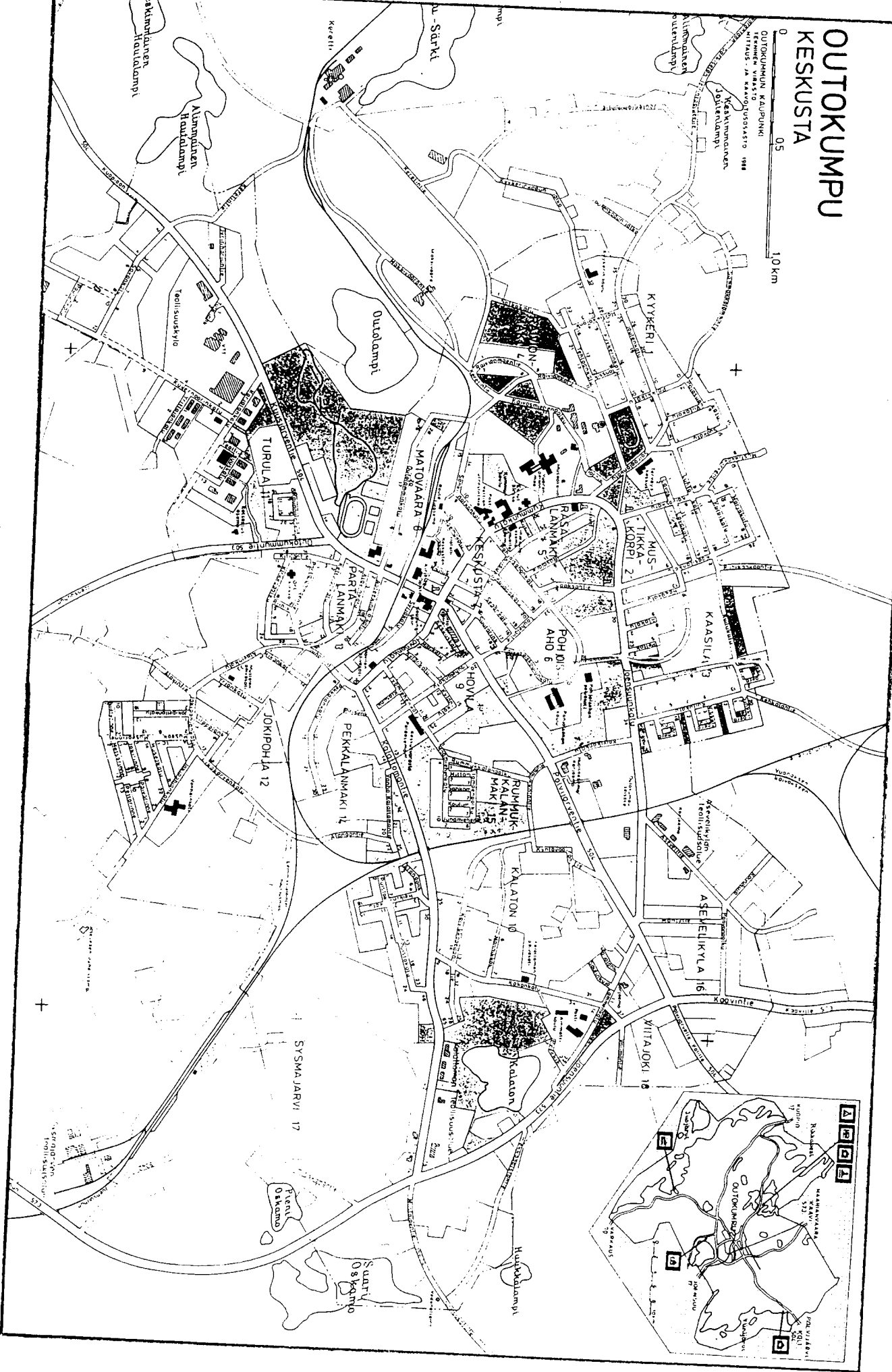
Liite 1

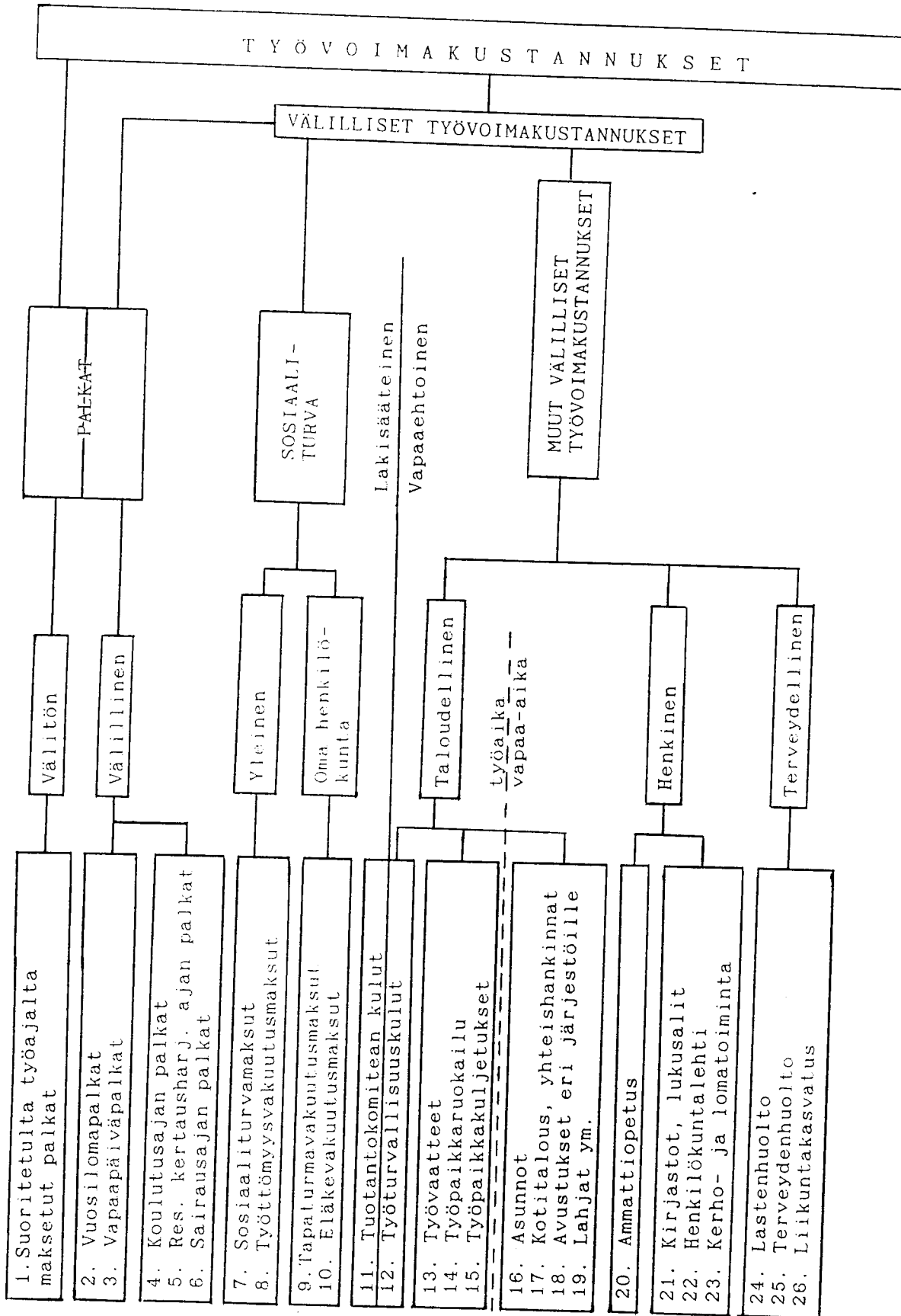
OUTOKUMPU KESKUSTA

0 05 10 km

OUTOKUMPU KAUPUNKI
KESKUSTA
1:10 000

Työvoimakustannusten jakokaavio

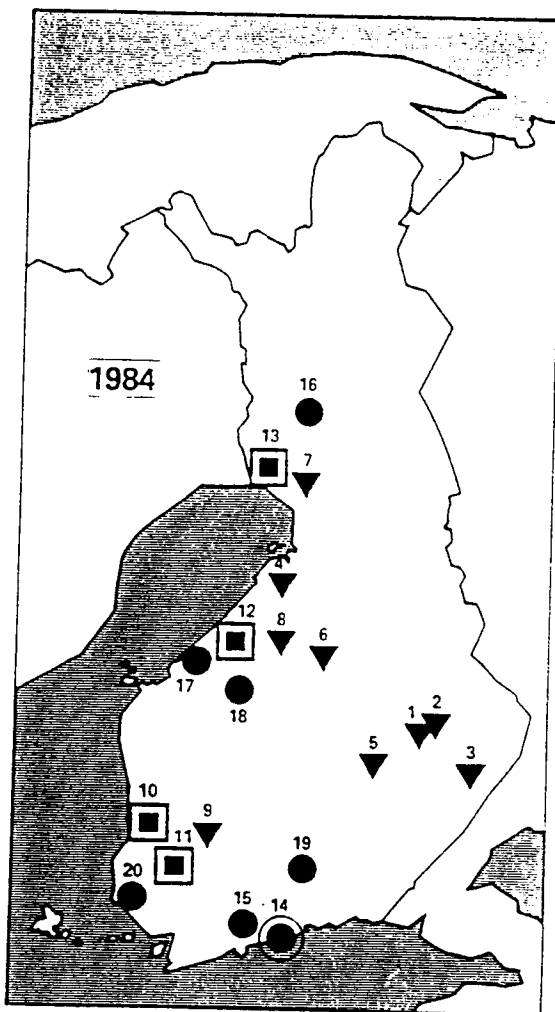
Liite 5

Outokumpu Osakeyhtiön henkilöstökehitys vuosina 1976-89

vuosi	ilmoitettu kokonaisvahvuus	vakinaiset toimitushenkilöt	vakinaiset työntekijät	lomaautetut toimitushenkilöt	lomaautetut työntekijät	vieras työvoima	harjoittelijat	uuspestaukset tai siirrot	poistuma ed. vuodesta	poistuma prosentteina
1976	1365					53	57		35	9,2%
1977	1238	265	954			40 (39)	55		135	10,6%
1978	1204	250	907			33	36		79	6,3%
1979	1141	234	853			37	48		63	5,2%
1980	1081	228	826			36	48	13	60	5,2%
1981	1036	210	725 (700)			48	41	3	45	4,2%
1982	927	202 (195)	593			43	42		109	10,5%
1983	795 (761)	168	529			54	37		132	14,2%
1984	699	148	403 (417)			51	41		96	12,1%
1985	580 (554, 541)	138 (137)	317			60	25	7	119	17,0% (20,1%)
1986	436	115	208			47	19	1 siirt.	122	22,0%
1987		71	8	15	73	20		18		
1988	12	4		1	5					
1989	Vuosikertomuksissa ei mainita tietoja henkilöstöstä									

(lähde: Outokumpu Oy:n vuosikertomukset)

OUTOKUMPU OY:N TOIMIPAIKAT v.1984

KAIVOKSET

- 1 OUTOKUMPU, Keretti
- 2 OUTOKUMPU, Vuonos
- 3 HAMMASLAHTI
- 4 VIHANTI
- 5 KOTALAHTI
- 6 PYHASALMI
- 7 KEMI
- 8 HITURA
- 9 VAMMALA

TEHTAAT

- 10 PORI
- 11 HARJAVALTA
- 12 KOKKOLA
- 13 TORNIO

MUUT TOIMIPAIKAT

- 14 PÄÄKONTTORI
- 15 ELEKTRONIIKKA, LAITOSPROJEKTIT
- KONEPAJATEOLLISUUS
- MALMINETSINTÄ
- 16 LAPIN MALMI
- 17 OY JA-RO OY, Pietarsaari
- 18 OY JA-RO AB, Veteli
- 19 RAMMER OY
- 20 GRANITE PRODUCTS OY

Sulkukirja

Vuonna 1989 perjantaina toukokuun 26. päivänä, kun Mauno Koivisto oli Suomen tasavallan presidenttinä, Kalevi Sorsa eduskunnan puhemiehenä, Harri Holkeri pääministerinä, Esa Timonen Pohjois-Karjalan läänin maaherrana, Matti Kuosmanen Outokummun kaupungin kaupunginjohtajana, sekä Paavo Lipponen Outokumpu Oy:n hallintoneuvoston puheenjohtajana ja Pertti Voutilainen Outokumpu Oy:n pääjohtajana, suljettiin Keretin kuilu.

Malmi löytyi 1910. Tuotanto alkoi 1913. Vuonna 1939 valmistuivat malmion keskivaiheilla sijaitsevat Mökkivaaran laitokset. Vuonna 1954 tuotannollinen toiminta keskitettiin malmion länsipäähän rakennetuille Keretin laitoksille.

Malmia louhittiin yhteensä 28 352 117 tonnia. Suurin vuosituotanto saavutettiin vuonna 1961, jolloin louhinta oli 731 376 tonnia.

Kaivos työllisti toimintansa aikana tuhansia ihmisiä. Suurimmillaan työvoima oli 1945, jolloin kirjoilla oli 1 704 henkilöä.

Outokummun malmi ja Keretin kaivos ovat olleet pohjana yhtiömme yrityskulttuurille ja kansainvälisesti tunnetulle Outokumpukonsernille.

Sulkukirjan mukana muurattiin toukokuun 26. päivänä ilmestyneitä sanomalehtiä ja Suomessa käytössä olleita rahoja.

Sulkukirjan muuraajina toimivat:

Pertti Voutilainen
Urpo J Salo
Matti Kuosmanen
Kalevi Törrönen
Mikko Palviainen

Teuvo Jurvansuu
Reijo Ruhtinas
Jussi Hänninen
Aila Mustonen
Kalevi Nykänen

Liite 8

Outokumpu Osakeyhtiön hoidosta poistuneet yhdyskuntapalvelut

Viemärit ja vesijohdot	1957
Puutarha ja maatila	1958
Sähköjohdot	1961
Sairaala	1964
Nuohous	1974
Kirjasto	1974
Kuntosali	1975
Kaivosmieskoulutus	1976
Urheiluoahjaaja siirtyi kaupungille	1976
Soittokunta	1978
Mustikkakorven sauna	1978
Särkiselän maja	1979
Hiihtoladut	1979
Urheilukenttä, luistinrata	1979
Työmatkakuljetuksien pitkät linjat	1979
Palokunta, ambulanssi	1980
Sähkönkuluttajamaksut siirtyivät 990 talouden osalta osittain itse maksettaviksi	1981
ja kokonaan itse maksettaviksi	1982
Työmatkakuljetukset	1982
Tehtaankadun sauna-pesula	1984

- *Odottamattomat tapahtumat
- *Muuta mainitsemisen arvoista:

6. Millainen oli perheesi suhde "jokapäiväisen" elämän asioihin:

- *Radio, TV
- *Kulttuuri
- *Muoti
- *Lama
- *Turvallisuus
- *Tulevaisuus
- *Ympäristöasiat (ja yhtiö)

7. Arvioi elämääsi:

- *Mihin sukupolveen tai luokkaan (jos on eritelty) kuuluit?
 - +1910-1930 syntyneet: porvaristo, vanha keskiluokka, työläiset & viljelijät (määritelmät haastattelurungon lopussa)
 - +1940-luvulla syntynyt: porvaristo, vanha keskiluokka, uusi keskiluokka, työläiset & viljelijät
 - +1950-luvulla ja 1960-luvun alussa syntyneet
- *Kuuluiko puolisesi samaan luokkaan? (Jos ei, niin mihin?)
- *Millaisia elämänodotuksia sinulla on oli?
- *Millaisia valintoja elämässäsi olet tehnyt?
- *Katsotko itse voineesi vaikuttaa elämäsi kulkuun?
- *Henkilökohtaiset kriisit (keski-iän ym.)
- *Elämän uudelleen arviointi kriisin ym. seurauksena
- *Kuinka perhe muutti elämääsi?
- *Kuinka käsität onnellisuuden ja onnettomuuden?
- *Oletko tyytyväinen elämääsi?
- *Millainen elämänasenne sinulla on ollut?
- *Mikä on mielestäsi ollut omassa ja perheesi elämässä keskeistä? (teemat ym.)?
- *Mitkä tapahtumat ovat olleet omassa ja perheesi elämässä merkittävimpiä (pos tai neg mielessä!)
- *Onko elämäsi kuvaaja jatkuva vai katkonainen elämänvaiheiden sarja?

- *Miten järjestettitte lastenhoidon? Miksi päädyitte siihen?
- *Roolin muutokset (Miksi roolinmuutoksia tapahtui?)
- *Kuinka perheesi selviytyi elämästä?
- *Ulkopuoliset paineet (yhteiskunta, yhteisö, vanhemmat, sukulaiset)
- *Oliko perheessäsi vaikeita kriisejä (esim. asumus- tai avioero) ja miten niistä selvisitte?
- *Millaisia arvoja ja millaista elämäkatsomusta pidit kasvatustyössä tärkeänä?
- *Millaisia asioita halusit lapsillesi opettaa?
- *Mikä oli lapsiltasi kiellettyä, mikä sallittua?
- *Suhtauduitteko puolisososi kanssa eri tavalla lapsiinne? (Jos suhtauduitte, niin miten? Miksi näin oli?)
- *Oliko perheessänne kasvatuserimielisyyksiä?
- *Oliko kasvatusta kasvatusta vai elämään ohjaamista?
- *Miten perheessänne koettiin uskonnolliset kysymykset?
- *Entä uskontokasvatus?
- *Miten vanhemmat jakoivat perheen työt? (Miksi jako oli tällainen?)
- *Miten valvoitte lasten ajanviettoa? (Kaverit, rahankäyttö, jne.)
- *Mitä toiveita teillä oli lasten ammatinvalinnasta?
- *Entä lasten elämäkumppanin valinnasta?
- *Koitko perheesi aseman jotenkin poikkeavaksi Outokummussa?
- *Oliko yhtiöläisyydellä osuutta asiaan (esim. koulu, asuma-alue)?
- *Kuinka koit koulutuksen ja sen merkityksen?
- *Kasvattivatko työläiset lapsensa jollain erityisellä tavalla? (vrt. herrat-narrit; minulla ei ollut mahdollisuutta ja siksi lapsille yritetään järjestää; ammatti isältä pojalle, jne.)
- *Millainen koulujärjestelmä mielestäsi oli?
- *Millaisia odotuksia yhteiskunnalla mielestäsi oli?
- *Kuinka terveydenhuollon kehittyminen vaikutti perheenne elämään?
- *Lapsuuden, nuoruuden, aikuisuuden, keski-ikä, vanhuuden kokeminen
- *Mitkä seikat mielestäsi vaikuttavat elämäntietoon?
- *Sukupuolen merkitys elämässä
- *Millaisena koit naisen aseman yhteisössä (ja yhtiössä)?
- *Sosiaaliset suhteet perheen ulkopuolella
- *Perheen ajankäyttö (Vapaa-aika, lomien, ym.)
- *Sinun harrastuksesi
- *Perheesi harrastukset
- *Miten seuraavat elämänympäristöt ovat liittyneet sinun ja perheesi elämään: koti, koulutus, yhteiskunta, työ, vapaa-aika?
- *Mikä on suhteesi niihin tällä hetkellä?

4. Suhteesi Outokumpu Osakeyhtiöön:

- *Pääasiallisin sinun / puolisosin työskentelypaikka
- *Kuinka pitkään sinä / puolisosin oli(-t) yhtiön töissä?
- *Miten sinä / hän tuli(-t) yhtiön palvelukseen?
- *Olitko sinä / oliko hän muilla työnantajilla? (missä?)
- *Osallistuitteko järjestö/yhdistystoimintaan?
- *Mitä työntekijöille tarkoitettuja sosiaali- ym. palveluja tiedät yhtiöllä olleen (V.eht. ja pak.)?
- *Miten muistat näiden palvelujen muuttuneen?
- *Mitä sosiaalieduista arvostit eniten? eläke/ liikunta/ kesänv./ työmatka/ Oku-Uut./ terveydenh./ kerhomaa/ asunto/ sauna-pesula/ pesulakuljetukset/ sähkö/ ym.
- *Mitkä palvelut olivat tarpeellisia?
- *Mitä palveluja olisi voinut jättää pois?
- *Mitä näistä palveluista perheesi käytti?
- *Mistä yhtiö olisi vielä voinut mielestäsi huolehtia?
- *Lisääntyikö riippuvuus yhtiöön sosiaalietujen myötä (esim. työsuhdeasunnossa asuttaessa)
- *Vaikuttivatko yhtiön sosiaaliedut oman elämän järjestämiseen (esim. auton, asunnon hankinta) ja jos, niin miten?
- *Olisitteko menettäneet tuntuja etuja, jos olisit / hän olisi siirtynyt yhtiöltä pois?
- *Olivatko Outokumpu-yhtiön sosiaaliedut mielestäsi paremmat kuin muiden yhtiöiden?
- *Millaiset yhtiön tekemät päätökset ja ratkaisut ovat jääneet mieleesi?
- *Miksi muistat juuri ne?
(*Koskivatko ne sinua / perhettäsi?)
- *Katsoitko taloudellisen asemasi olevan turvattu, kun siirryit eläkkeelle?
- *Kuinka eläkeratkaisu kosketti sinua / perhettäsi?
- *Miten kaivostyön loppuminen vaikutti elämäntilanteeseen?
(työpaikan menetys, muuttoliike, asuminen jne.)

5. Kasvatus ja perhe-elämä:

- *Millaiseksi koit suhteen perheeseesi?
- *Millainen perheesi mielestäsi oli?
- *Entä millaisena koit vanhemmuuden, äitinä olemisen, kasvatusteh-
tävän?

- *Koulunkäynti, ammatti (Oletko saanut mitään koulutusta ja jos et, miksi?)
- *Kotoa lähteminen ja mahdollisen työuran alkuvaiheet
- *Työ, työaika ja palkka
- *Avioliitto ja kodin perustaminen (Millainen asunto teillä oli?)
- *Perheenne toimeentulo
- *Lapset (ja mitä lapsenne tekevät nykyisin/lasten ura)

2. Yleinen historia:

- *Millainen maailma (yhteiskunta, yhteisö) oli ennen?
- *Millainen maa Suomi oli?
- *Kuinka seuraavat asiat muuttivat yhteiskuntaa?
- *Miten ne koskettivat sinua / perhettäsi?
 - +Sota
 - +Kotipaikan menetys
 - +Jälleenrakennus
 - +Pula-aika
 - +Yleiset kriisit
 - +Liikkumisen kehittyminen
 - +Rakennemuutos
- *Mitkä yhteiskunnalliset muutokset ovat jääneet mieleesi?
- *Miksi ne jäivät mieleesi?
- *Miten ne suuntasivat sinun elämääsi?
- *Entä perheesi elämää?
- *Mitkä julkiset tapahtumat vaikuttivat sinun elämäntapaasi?
- *Entä perheesi elämäntapaan?
- *Miksi niillä oli vaikutusta teihin?

3. Suhde työhön, talous ja sosiaaliset kysymykset:

- *Mistä toimeentulonne rakentui? (Oliko riittävä, jne.)
- *Mitä mielestäsi kuuluu perustarpeisiin?
- *Millaisen toivoit elintasosi olevan ja millainen se oli?
- *Elintason muutokset
- *Mikä merkitys työllä on mielestäsi elämässä?
- *Mitä ajattelet työttömyydestä?
- *Millainen oli suhteesi rahaan, kuluttamiseen? (Onko suhde muuttanut?)
- *Miten olet kokenut eläketurvan?

Haastattelurunko (muistilista)

Pyydän sinua kertomaan sinun ja perheesi elämäntarinan sellaisena kuin sen itse muistat ja haluat kertoa. Jos mielessäsi on joitakin asioita, jotka ovat erityisesti vaikuttaneet elämäne kulkuun, pyydän sinua tuomaan ne esille. Mukanani on eräänlainen haastattelurunko, mutta se ei ole sitova, vaan asiat voidaan käsitellä siinä järjestyksessä, kun ne tulevat mieleen. Käytän haastattelussa nauhuria siksi, että näin saan kaiken kertomasi mahdollisimman tehokkaasti tutkimukseni käyttöön. Nauhuri myös nopeuttaa haastattelun suorittamista. Kun kerron haastattelun tuloksista tutkimuksessani, käytän kertomiasi tietoja yleistettyinä ja nimettöminä. Keskustelumme on luottamuksellinen. Ääninauha jää vain minun käyttöön, eikä sitä käytetä mihinkään muuhun tarkoitukseen ilman sinun lupaasi. Jos haastattelussa aikaisemmin käsiteltyihin asioihin on myöhemmin jotain lisättävää, voi takaisin siirtyä kesken haastattelun. (Tämän tekstin sisältö ilmaistaan haastateltavalle)

Haastatteluun johdattelu: Kerro nykyisestä elämäntilanteestasi:

- *Millaiset ovat perhesuhteesi tällä hetkellä?
- *Suhteesi muihin sukulaisiin ja tuttaviiin?
- *Millainen on nykyinen ystäväpiirisi?
- *Mitä iloisia asioita elämässäsi on tällä hetkellä?
- *Entä surullisia tai vaikeita asioita?
- *Oletko eläkkeellä?
- *Näin lama-aikana on ajankohtaista kysyä, miten tulet toimeen rahallisesti?
- *Tuleeko mieleesi muuta?

1. Kerro tähänastisesta elämästäsi ja sen taustoista:

- *Syntymävuosi ja syntymäpaikka
- *Kotiseutusi ja mahdolliset muutot
- *Millä paikkakunnalla katsot viettäneesi pääosan elämästäsi?
- *Sisarukset
- *Vanhempien asema
- *Perheenjäsenten väliset suhteet ja kasvatus lapsuudenkodissasi

*Elämäntapa: valinta vai ajautuminen?

*Millainen elämäkuvaajasi on?